

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

Salim GAYA

MECMUA-I MUALLİM ÇEVRESİNDE
FİKRİ VE EDEBİ FAALİYETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd.Doç.Dr. BANIÇİÇEK KIRZIOĞLU

ERZURUM - 1997

ÖZET

Bu çalışmada 30 Eylül 1303 (1887) - 3 Teşrin-i Sâni 1304 (1888) tarihleri arasında İstanbul'da kesintisiz 58 sayı yayımlanan Mecmua-ı Muallim, şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir.

Mecmua-ı Muallim; edebî ve fikrî bir mecmua olmaktan ziyade ismiyle müsemma olarak öğretmen ve öğrencilere yönelik olarak yayımlanmıştır.

Tamamen Muallim Naci tarafından neşrolunan mecmuada kısmen edebî yazılara yer verilmişse de ağırlık gramer yazılarındadır.

Mecmua içerisinde siyasî yazılara hiç bir suretle yer verilmemiştir. Ağırlıklı olarak dilimizin nasıl kullanılacağı, Arapça, Farsça ve Batı dilleri (özellikle Fransızca) karşısında Türk dilinin muhafazası ve geliştirilmesi üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızda önce Mecmua-ı Muallim'in yayımlanış tarihine (1887) kadar olan Türk dergiciliği hakkında özet bilgi verilmiş; Mecmua-ı Muallim'in Türk dergiciliği içindeki yeri ve muhtevası üzerinde durulmuş; Mecmuadaki tüm yazılar "Tahlîli Fihrist" başlığı altında verilmiş; Mecmuanın sanat ve edebiyat çizgisini yansıtacak yazılar incelenmiştir.

"Metinler" başlığı altında ise mecmuanın yayın politikasının ve içeriğinin anlaşılmasına hizmet edecek tüm şiir ve yazılar verilmiştir.

II

ABSTRACT

In this study the form and content of the periodical named as Mecmua-ı Muallim Which was released without a break as 58 issues between the dates of 30th. of September 1303 (AC 1887) -3rd of Teşrin-i Sâzi 1304 (AC 1888) coos examined a literatural and ideal periodical was published as the name implies for students and teachers.

The periodical was pablished totally writings took place, the majority were grammer writings.

In the periodical place for political writings was never given. The contents of how to use our language, preservation and improvement of Turkish language against Arabish, Persian and western languages (especially French) was basically insisted.

In our study, first a periodicaly review, knowledge about Turkish up to Mecmua-ı Muallim was given; the place and content of Mecmua-ı Muallim in Turkish periodicals was insisted, the whole writings were given under the title of "Tahlîli Fihrist" and writings which reflect the artand literature of the periodical was examined.

Under the title "Metinler", poems and writings which we believe that it serves to understand the periodical's publication policy and content, wos given.

III

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusunu Muallim Naci tarafından 1887-1888 yıllarında çıkartılan Mecmua-ı Muallim etrafındaki edebî ve fikrî hareket teşkil etmektedir.

Mecmua-ı Muallim 14 aylık bir zaman süreci içerisinde haftalık olmak kaydıyla 58 sayı neşrolunmuştur.

Mecmuanın çeviri-yazısını hazırlarken ismiyle müsemma bir dergi olduğunu gördük. Mecmua tam olarak bir öğretmen/öğrenci dergisi mahiyetindedir.

Muallim Naci de mecmuanın ilk sayısına yazdığı "Mukaddeme" de bu noktaya dikkat çeker: "Mecmua-ı Muallim... Mektebi-i Şâhâne'de acizane verilen deslerin hülâsasıyla beraber sair her türlü âsâr-ı edebiyeyi hâvî bulunacaktır.

Muharriri hem müteallim, hem muallimdir. Ta'allümden, ta'limden hiç bir vakit hâli kalmak istemez. Bilmediğini öğrenebildikçe fâideyâb olur. Bildiğini öğretebildikçe fâidebahş olur. Mesleği böyle istifâdeden, ifâdeden ibârettir."¹

Çalışmamıza katkıda bulunacağına inandığımızdan Muallim Nâci'nin kısa hayat hikayesini de vermeyi uygun bulduk.

Mecmua üzerinde çalışırken şu metodu izledik:

Giriş'te Mecmua-ı Muallime kadar olan Türk Dergiciliği hakkında özet mahiyetinde kısa bir bilgi verilmiştir. Ancak çalışmanın ana konusu

¹- MUALLİM NACİ, "Mukaddime" Mecmua-ı Muallim, I. Cilt, (Eylül 1887), s.1

IV

mecmua çalışması olduğundan gazetecilik hakkında bilgi verilmesi uygun görülmemiştir. Gazetecilik ve Mecmuacılık hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmak isteyenler için çalışmanın sonunda bu konuda bilgi içeren kaynaklar topluca verilmiştir.

I. Bölüm'de Mecmua-ı Muallim'in yayımlandığı devrin siyasî atmosferi dikkate alınarak basın ve kültür hayatımızdaki yeri tespit edilmiştir.

II. Bölüm'de mecmuada yer alan bütün yazılar alfabetik sıraya göre kısa bir özeti ile beraber "Tahlîli Fihrist" başlığı altında verilmiştir.

Tahlîli Fihrist hazırlanırken aynı başlığı taşıyan ve bir sayıda bitmeyip, birden fazla sayıda neşrolunan yazıların hepsi için ayrı ayrı açıklama yapılmamıştır. Bu yazıların içeriği topluca açıklanmıştır.

Ayrıca mecmuadaki yazıların tamamına yakın bir bölümü Muallim Nâcî tarafından yazılmış olduğundan yazıların yazar adına göre tasnifine gerek duyulmamıştır.

III. Bölüm'de "Metinler" başlığı altında Muallim Naci'ye ait telif ve tercüme şiirlerle birlikte, Besim Bey isimli bir şahsın M.Naci'nin şiirlerine yazdığı bir tahmis ile latin alfabesine aktarırken mecmuanın muhtevası hakkında bilgi vereceğine inandığımız yazılar bulunmaktadır.

Metinler kısmına aldığımız "Numûne-i İntihâb"larda mecmuanın sıralaması esas alınmıştır.

Çalışma esnasında müracaat ettiğimiz ve faydalandığımız kaynaklar okuma kolaylığı açısından

dipnotlar halinde sayfa altlarına, bütün olarak görebilmek için de "Kaynaklar" başlığı altında sonda verilmiştir.

Çalışmamızın imlâsında Türk Dil Kurumu tarafından 1996 yılında yayımlanan imlâ klavuzu esas alınmıştır. Bu imlâ klavuzunda bulunmayan bazı kelimeler asıl imlâlarına göre yazılmıştır.

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım esnasında yakın ilgi ve desteğini gördüğüm tez yöneticisi, saygıdeğer hanımefendi Yrd.Doç.Dr. Banıççek KIRZIOĞLU'na şükranlarımı sunmaktan mutluluk duyuyorum.

Tezim için gerekli malzemenin sağlanmasında yardımcı olan Milli Kütüphane personeline, Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Dairesi personeline ve okuyamadığım bazı kelimeleri okumama yardım eden ağabeyim Yusuf GAYA'ya minnet ve şükranlarımı sunmayı zevkli bir görev addediyorum.

Erzurum - Ekim 1997

Salim GAYA

VII

MUALLİM NACİ'NİN HAYATI

(1849-1893)

Muallim Naci, Varnalı Fatimetü'z-Zehrâ Hanım'la İstanbullu Saraç Ali Bey'in üçüncü çocuğu olarak 1849 yılında, İstanbul'da, Fatih'te doğmuştur. Asıl adı Ömer'dir. Çocukluğunun bir kısmı İstanbul'da, bir kısmı da Varna'da geçmiştir.

1857 yılında 8 yaşında iken babasını kaybeder. Babasının vafâtı üzerine annesi Zehrâ Hanım, amcası Kalaycı Ahmed Ağa ve ağabeyi Mehmed Sâlim Efendi'yle birlikte 1858 yılı sonlarında Varna'ya taşınırlar. Bütün gençliği Varna'da geçer.

Geçim sıkıntısı içinde bulunan ailesine yardım etmek amacıyla 1867 yılında Varna Rüşdiyesi'ne Muallim-i Sâni olur. Aynı zamanda Tuna Gazetesine manzum ve mensur yazılar gönderir.

Sultan II. Abdülhamid'in hariciye nazırlarından Süleymaniyeli Said Paşa'nın yanında Anadolu, Suriye ve Rumeli'de değişik vazifelerle memurluk yapar. Said Paşa'nın Berlin Sefâretine tayini çıkınca birlikte gitmeyi reddederek İstanbul'da kalır. Abdülhak Hâmid "Hatırat"ında Muallim Naci'nin bu vazifeyi reddetmesini hayatında yeniye layıkıyla açılmasını sağlayacak bir fırsatı kaçırmak şeklinde anlar ve tenkit eder.

İstanbul'da iken Ahmed Mes'ûd, Mes'ûd-ı Harâbâti imzalarıyla Tercümân-ı Hakikat'e manzum ve mensur yazılar gönderir.

Mehmed Şükrü, Tefvik Rıza ve Mehmed Nadir ile birlikte 2 Teşrin-i Sâni 1882 tarihinden itibaren Afâk mecmuasını meşreder. Tercümân-ı Hakikat'in

VIII

edebiyat sütünunu 1 Ocak 1883 tarihli 1365 sayılı nüshasından itibaren kayıtsız, şartsız idareye başlar.

Tercümân-ı Hakikat'te göreve başlaması ile "devrin hayli durun geçen edebiyat hayatına bir hareket gelir."² "Edebiyatımızı ıslah etmek gayesiyle Nâci'nin idaresine verilen Tercümân-ı Hakikat'in edebiyat sütünü bir dershâne vazifesini görmeye başlar. Gençliği çok etkilir."³ Eski edebiyat taraftarları Muallim Naci'nin etrafında toplanır.

"Mithat Efendi, Naci'ye etrafına toplanan eski zevk taraftarlarını terk etmesi telkininde bulunur. O, bu telkine:

Hukûk-ı ülfete Nâcî riâyet eyleyenî
Nasıl fedâ edelim âdemiyet öyle değil
diyerek karşılık verir."⁴ Tercümân-ı Hakikat'ten ayrılır.

"9 Ekim 1884'te Naci Efendi, Ahmed Midhat'ın kızı Mediha Hanım'la evlenir. Naci Efendi, kayınpederine hürmette hiç bir zaman kusur etmez. Midhat Efendi, Naci ve arkadaşlarını hakaretle Tercümân-ı Hakikat'ten kovduğu halde, Naci Efendi, ona karşı saygısını korumuştur."⁵

²- TARAKÇI, Celal; Muallim Nâcî, kültür Bakanlığı Yay. Ank., 1994, s.13-14

³- TARAKÇI, Celal; a.g.e., s.14

⁴- TARAKÇI, Celal; a.g.e., s.15

⁵- TARAKÇI, Celal; a.g.e., s.15

IX

Bu izdivaçtan iki kız çocukları olur. Ayşe ismini verdikleri ilk çocuk doğumdan bir kaç gün sonra ölür. Neslini Fatma Nigar ismini verdiği ikinci çocuğu devam ettirir.

Tercümân-ı Hakikat'ten ayrıldıktan sonra geçim sıkıntısına düşen Muallim Nâci İmdâdü'l-Midâd mecmuasını çıkarır. 26 Teşrin-i Sâni 1885 tarihinden itibaren Saâdet gazetesinin edebiyat kısmını yönetmeye başlar. Yine o yıllarda Selânikli Tefvik ile Taâvün-i Aklâm ismiyle bir şirket-i tahrîriye kurarlar ve aynı adla bir de gazete çıkarırlar. 22. sayıdan sonra bu gazeteden ayrılır.

1887 yılında Mekteb-i Hukuk ve Mekteb-i Sultânî'de edebiyât muallimliği görevine atanır. 30 Eylül 1887 tarihinde haftalık bir mecmua olan Mecmua-ı Muallim'i tek başına çıkarır. Aynı zamanda özel bir mektep olan Mekteb-i Edeb'de Farsça dersleri verir.

Muallim Nâci'ye 1889 yılında Stocholm'de toplanan sekizinci müşteşrikler Kongresi tarafından, Tükrçe'ye hizmetlerinden dolayı, bir altın madalya verilir.

1890 yılında Mürüvvet gazetesi başyazarlığını üstlenir.

1891 yılında yazmış olduğu "Gazi Ertuğrul Bey" manzumesini II. Abdülhamid'e takdim eder. Padişah eseri beğenir. 6 Nisan 1891 tarihli tezkere ile "Tarih-nüvis-i Selâtîn-i Âl-i Osman" ünvanı verilerek maaş bağlanır.

1893 yılı Ramazanı'nda bir iftar vakti kalp sektesi geçirerek hakkın rahmetine kavuşur. (12

Nisan 1893) Aynı gün evde bulunan kayınpederi Ahmed Midhat Efendi telgrafla vefât haberini saraya bildirir.

Bu habere üzelen II. Abdülhamid, cenâze masrafının hazine-i hassadan karşılanmasını, cenazenin Sultan Mahmûd Hân türbesine defnedilmesini ve ailesine yardım edilmesini emreder.

Muallim Nâci'nin naaşı 13 Nisan 1893 tarihinde ikinci namazından sonra Ayasofya Camiî'nde kılınan cenâze namazını müteâkib Sultan Mahmûd türbesine defnedilir.

XI

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
TEŞEKKÜR.....	VI
MUALLİM NACİ'NİN HAYATI.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	XI
GİRİŞ.....	1
MECMUA-I MUALLİM'E KADAR TÜRK DERGİCİLİĞİ.....	1
I. BÖLÜM.....	6
MECMUA-I MUALLİM'İN KÜLTÜR HAYATIMIZDAKİ YERİ.....	7
A. Mecmua-1 Muallim'in Şekil Özellikleri.....	7
B. Mecmua-1 Muallim'in Çıkış Öyküsü ve Yayın Politikası.....	8
C. Mecmua-1 Muallim'in Yayın Kadrosu.....	9
D. Mecmua-1 Muallim'in Sanat ve Edebiyat Çizgisi..	9
E. Mecmua-1 Muallim'de Edebî Faaliyetler.....	14
01.Şiir.....	14
02.Müstefiz.....	14
03.Mektuplar.....	15
04. Mekteb-i Sultânî ve Mekteb-i Hukuk Dersleri..	15
05.Mudhikeler.....	15
06. Numûne-i İntihâb.....	15
07. Edebiyât-1 Osmaniye - Mecmua Tartışması.....	15
08. Fıkralar ve Latifeler.....	15
09. Yazmış Bulundum.....	16
10.Makale.....	16
11.Tefrikalar.....	16
II.BÖLÜM.....	17
TAHLİLİ FİHRİST.....	18

XII

Andelîb.....	18
Bedâîü'l-Efkâr - Fî Sınâîü'l-Eş'âr.....	18
Beykoz Sahrasında.....	18
Bir Müdafaâmız.....	18
Bizim Mecmuada Tenâkuz.....	18
Bir Cevapnâme.....	18
Cevapnâme (M.Kemâleddin Efendi'ye).....	18
Cevapnâme (A.Hikmet Bey'e).....	18
Enîn.....	18
Fıkra-i Tarihiyye.....	18
Fuzûlî'ye Peyrev Olabilir miyim?.....	18
Hatıra-ı Bedr-i Kübra.....	19
Huzur'a.....	19
İntihân.....	19
Küçük Bir Mudhike.....	19
Letâif.....	19
Makale.....	19
Mekteb-i Hukuk Dersleri.....	19
Mekteb-i Sultânî Dersleri.....	19
Muhâzara.....	19
Mukaddime.....	20
Müstefiz.....	20
Numûne-i İntihâb.....	20
Şathiyyât.....	20
Tahmis-i Gazel-i Muallim.....	20
Takrîz.....	20
Teres Raken.....	20
Tezyinü'l - Lisân.....	20
Vefâ ile Safâ Beyninde Müşâare.....	21
Vesîle-i Tegazzül.....	21
Yazmış Bulundum.....	21

XIII

III. BÖLÜM.....	22
METİNLER.....	23
Besim Bey: Tahmis-i Gazel-i Muallim.....	23
Muallim Nâci: Huzûr'a.....	24
Enîn.....	25
Vesîle-i Tegazzül.....	25
Rubâi.....	27
Diğer (Rubâi).....	27
Takrîz.....	27
Takrîz	28
Diğer (Takrîz).....	28
Beykoz Sahrasında.....	29
Şathiyyât.....	29
Fuzûlî'ye Peyrev Olabilir Miyim...30	
Hatıra-ı Bedr-i Kübra.....	31
Vefâ ile Sâfâ Beyninde Müşâare...32	
Mukaddeme.....	33
Numûne-i İntihâb.....	33
Şeyh Mehmet Esat Galip.....	33
Şeyhülislâm Yahyâ Efendi.....	35
Bâkî.....	37
Usûlî.....	39
Sâbît.....	40
Avnî Bey.....	42
İbnü'l-Neccâr Şeyh Rızâ.....	46
Hoca Neş'at.....	49
Mehmed Esrâr Dede.....	53
Kethüdâzâde Mehmed Arif.....	55
Ahmed Fasih Dede.....	57
Beylikçi İzzet Bey.....	58

XIV

Hızır Ağazâde Sâit Bey	59
Surûrî	60
Sünbülzâde Vehbî	63
Zâtî.....	66
Ahmet Neylî	70
Hayâlî	72
Seyyid Vehbî	74
Hoca Fehim	76
Enderûni Vasıf Osman Bey	77
Hakânî.....	81
Fitnat.....	86
Ragıb Mehmed Paşa.....	87
Ebubekir Kânî	94
Nâil-i Kadîm	96
Nev'î	98
Cevrî.....	100
Şeyhülislâm Muhammed Bahâî.....	102
Halim Gîray	104
Azmî-zâde Mustafa Hâletî	105

Mekteb-i Sultânî Derslerinden: Kesret-i	
Tekrar.....	110
Nazım - Nesir.....	114
Belâgat.....	120
Fesâhat.....	123
Takdim ve Te'hîr..	137
Zikr ü Hazf	138
Mekteb-i Hukuk Derslerinden:Yâ-ı Nisbet ...	144
Yâ-ı Liyâkât.....	147
Lafız.....	147

Makale.....	150
Cevapnâme (Ârif Hikmet Bey'e)	170
Cevapnâme (Fenâri M.Kemâleddin Efendi'ye) ..	173
Bir Cevapnâme.....	177
Bir Müdafaâmız.....	181
Tezyînü'l-Lisân.....	205
Bizim Mecmuada Tenâkuz.....	208
Yazmış Bulundum: (17)	210
Yazmış Bulundum: (19)	213
Yazmış Bulundum: (20)	214
Yazmış Bulundum: Hatırlarda mı?	215
Andelîb.....	216
Küçük Bir Mudhike - Kartopu Oyunu	217
Küçük Cografya	219
Letâif-Arâbî ile Kedi.....	220
İmtihan.....	221
F ₁ kra- ₁ Tarihiyye.....	222
Müstefiz.....	223
SONUÇ.....	228
KAYNAKÇA.....	231
ÖZGEÇMİŞ.....	233
EKLER.....	234

GİRİŞ

Bu bölümde Mecmua-ı Muallim'in yayımlanmaya başladığı 30 Eylül 1887 tarihinden önceki mecmuacılık faaliyetlerini değerlendirmeye çalışacağız.

Mecmua-ı Muallime Kadar Türk Dergiciliği

Tanzimatla birlikte edebiyatımıza dahil olan yeniliklerden biri de dergi ve dergi çıkartma faaliyetleridir. 26 Mart 1849 tarihinde yayımlanmaya başlayan Vakayî-i Tıbbiye'den itibaren her alanda olduğu gibi Dergicilik sahasında da yoğun bir çalışmanın içine giren Tanzimat dönemi edebiyatçıları Avrupalı muasırlarını yakalayamamış olsalar bile ilk defa karşılaştıkları bu sahada oldukça faydalı çalışmalar yapmışlardır. 26 Mart 1849'dan 30 Eylül 1887'ya kadar olan Türk dergiciliği kısa bir özet halinde aşağıda verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde yayımlanan ilk dergi Vakâyi-i Tıbbiye'dir. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne tarafından yayın hayatına atılan dergi 2-4 sayfa olarak çıkmış olup yazıların tamamı imzasızdır.

Dergi; tıp konularının hemen tamamına yönelmiş olup, iç hastalıkları üzerinde özellikle durulmuştur. Taşbaskı usûlüyle yayımlanmış olan derginin ikinci sayısından itibaren Fransızca bir nüshâsı da neşrolunmaya başlamıştır.

Ayda bir olmak kaydıyla yaklaşık üç yıl

süreyle yayımlanan derginin son sayısı 28 numaralı sayıdır.

Yayımlanan ikinci dergi - aynı zamanda ilk Türkçe fikir mecmuası olan Mecmua-ı Fünûn'dur. Temmuz 1862 tarihinden itibaren Cemiyet-i ilmiye-i Osmaniye'nin yayın organı olarak neşredilmiştir. iki yıl boyunca her ay düzenli olarak yayımlanan derginin iki defa yayımına ara verilmiş 49. nüshada çıkan "Bir Yıldız Böceği ile Bir Yolcu" başlıklı yazı nedeniyle kapatılmıştır. Dergiyi Nünif Paşa çıkarmıştır.

Mir'at yayımlanan üçüncü dergidir. Dergi 1863 Ramazanından itibaren Mustafa Refik tarafından neşredilmiştir.

Mecmua-i İber-i İntibah, Mûsiki-i Osmânî 1863 yılında yayımlanan diğer dergilerdir. Mecmua-i İber-i İntibah toplam 8 sayı çıktıktan sonra, Mûsiki-i Osmânî ise 10. sayı sonunda kapanmıştır. Musiki-i Osmânî ilk mûsiki mecmuası olması yönünden öneme hâizdir.

1964 yılında yayımlanmaya başlayan Mecmua-i Ceride-i Askeriye 1919 yılına kadar yayımlanmaya devam etmiştir. 15 günlük olarak yayımlanan dergiyi kısa bir süre Şinâsi, bir müddet de Ahmed Mithat Efendi yönetmiştir.

Mecmua-i İbretnümâ 1865 yılında Cemiyet-i Kitâbet tarafından yayımlanmıştır. 1866'da Mecmua-i Maarif ve 1967 yılında Mecmua-i Ulûm ile Tuhfetü't-Tıp okuyucu karşısına çıkmıştır.

Ahmed Mithat Efendi 1871 yılında Dağarcık'ı yayımlamıştır. Dağarcık, 1849-1871 yılları arasında

doğrudan ya da dolaylı olarak devlet desteği alarak çıkan dergilerden farklıdır. On beş günde bir yayımlanan Dağarcık'ta edebî, fennî, felsefî yazılar neşrolunmuştur. Dağarcık 1873' yılında 10. sayıda kapanmıştır.

Yine aynı yıl içinde Harbiye Nezâreti Sıhhiye Dairesi tarafından ayda bir yayımlanmak suretiyle Cerride-i Tıbbîye-i Askeriye neşrolunmuştur.

1872 yılında iki sayıdan ibaret Mazbulü'l-Fünûn ve sadece bir sayı çıkan Cüzdan yayımlanmıştır. Mezbûtü'l-Fünûn edebî ve felsefî konuları işlerken, Cüzdan'da genel konulara yönelmiştir.

1873 yılında yayımlanan dergilerin sayısı hayli kalabalıktır. Bunlar; edebiyat ve eğitim konularına ve maarif konularına hâvi Kırkambar; on bir sayı olarak yayımlanan Revnak; iki sayıdan ibaret ibaret Asâr-ı Perâkende: M.Arif tarafından çıkarılan Armağan; Tevfik Bey tarafından yayımlanan Çekmece; Mehmet Ferit'in neşrettiği Müteferrika; Mehmet Cemil'in neşrettiği Sandık; Talip Bey'in yayımladığı Kasa; Mehmet Rif'at'ın neşrettiği Çanta; Mecmua-ı Nevâdirü'l-Âsâr; Öte-Beri; Mir'at-ı Vatan; Hayat; Mecmua ve Keşkül'den müteşekkildir.

1874 yılında yayımlanan dergiler arasında; dinî konularda neşrolunan Misbah, Felâh; ikinci defa olarak yayımlanırken Musavver Medeniyet adını alacak olan Medeniyet; Fransızca olarak neşrolunan Cihan; Âfitâb-ı Maarif ve Kahkaha bulunur.

6 Mayıs 1875'te çocuklara yönelik neşrolunmaya başlayan Etfâl'i, 6 Ağustos 1875'te mizaha yönelik

yayınlanan Geveze mecmuası takip etmiştir.

1876 yılında Mîr'at-ı İber, Arkadaş ve Muharrir dergileri Türk Dergicilği içindeki yerlerini almıştır.

Mizah ağırlıklı neşriyat yapan Meddah 21 Şubat 1878'den itibaren 31 sayı olarak neşrolunmuştur. 1878'in diğer dergileri arasında Derme Çatma, Medrese-i Edeb, Yedigün ve Mecmua-i Ulûm vardır.

Ceride-î Menâkim, Maariften Bir Sada, Musavver Meşahir-i Âlem, Mebâhis-i Mütenevviâ ve Mecmua-ı Âsâr-ı Edebiye 1879 yılında neşriyata başlayan dergilerdendir.

Ebuzziya Tefvik edebiyat tarihinde önemli bir yer tutan Mecmua-i Ebuzziya'yı 21 Ağustos 1880 tarihinde yayımlamaya başlamış ancak bir müddet ara verdiği yayımını 159. sayısında kapatmak zorunda kalmıştır. Bahçe, Sümrûh-ı Edep, Şark ve Aile bu yılın diğer mecmualarıdır.

Şemsettin Sami'nin baş muharrirliğini yaptığı Hafta dergisi edebî, fennî ve sınıfl konulara yer veren bir dergi olup 19 Ağustos 1881 tarihinde neşrolunmaya başlamıştır.

1881 yılı içerisinde Evvâr-ı Şarkiye, İbni Sinâ, Hadikatü'l-Maarif, Hazine-i Evrâk neşrolunmuştur. Hazine-i Evrâk'ta Münif Paşa, Sami Paşazâde Sezâi, Abdülhak Hâmid, Rezaizâde Mahmud Ekrem ve Namık Kemal'e ait eserler yer almıştır.

1882 yılında neşrolunan Âfâk toplam 7 sayı, yayımlanmış olup, Muallim Naci, Mehmed Şükrü, R.Tevfik ve Mehmed Nâdir gibi bazı ediplerin yazı ve şiirleri bu mecmuada yer almıştır. Yine aynı yıl

içinde Rehber-i Fünûn, Vasıta-i Terakkî ve Musavver Türkistan yayımlanmıştır.

12 Nisan 1884 tarihinde çıkan ve ancak 4 sayı neşrolunabilen Haver edebiyat muhtevâlî olup Beşir Fuad tarafından yayımlanmıştır. Yine bu yıl içerisinde Beşir Fuad tarafından Güneş ve Menemenlizâde M.Tahir tarafından Gayret mecmuaları yayımlanmıştır.

1885 yılının en önemli dergisi sayılan Berk cep kitabı suretinde yayımlanmıştır. Berk'i M. Remzi yayımlamış olup, yazar kadrosunu Ahmed Rasim, Ali Kemal, Halid Ziya, Muallim Naci ve Nabizâde Nazım oluşturmuştur.

I. BÖLÜM

Mecmua-ı Muallim'in Kültür Hayatımızdaki Yeri**A. Mecmua-ı Muallim'in Şekil Özellikleri:**

Haftalık olarak yayımlanan mecmua dört sahifeden ibarettir. Mecmuanın her sahifesi iki sütun üzerine tertip olunmuştur. Sâhib-i imtiyâzı Muallim Naci'dir.

Mecmuanın merkezi Ebu's-Suud caddesinde 18 numaralı dükkandır. İstanbul için abone kabul etmeyen mecmua, İstanbul harici için-posta ücretiyle beraber olmak kaydıyla-yarım Osmanlı lirasına mukabil bir senelik abone kaydı yapacağını her sayıda beyan etmektedir.

Abone kabulü noktasında dikkatimizi İstanbul için abone kabul etmemesi çekmektedir. Bize göre İstanbul için abone kabulünün yapılmaması Muallim Nâci'nin mesleğinden kaynaklanan bir tavidir.

Bu noktada başka bir husus ise; Boğaziçi'nde oturan okuyucuların abone olarak kabulüne dair birinci nüshada bir bilgi verilmezken, ikinci nüshadan itibaren abone kabulüne Boğaziçi'nin dahil edilmiş olmasıdır.

Mecmua-ı Muallim toplam 58 nüsha yayımlanmıştır. Abone kaydı ile ilgili olan ve yukarıda açıklanan teferruat hariç derginin düzenlenmesinde birinci nüsha ile diğer nüshalar arasında en ufak bir fark bulunmamaktadır.

Dergi fiyatının ilk nüshadan son nüshaya kadar sabit tutulması (nüsha adedi 1 kuruş) o dönemin ekonomisindeki istikrara işarettir.

Mecmua ismiyle müsemâdır. Muallim Naci bu mecmuayı öğretmen sıfatıyla yayımlamıştır.

Mecmuadaki yazıların neredeyse tamamı öğrenci ve öğretmenlere yöneliktir.

B. Mecmua-ı Muallim'in Çıkış Öyküsü ve Yayın Politikası:

Mecmua-ı Muallim'in ilk nüshası 30 Eylül 1303 (1887) tarihinde yayımlanmıştır. Bu tarihten 3 teşrin-i sâni 1304 tarihine kadar aralıksız 58 nüsha neşrolunmuştur.

Muallim Naci mecmuanın ilk nüshasına yazmış olduğu Mukaddime'de "Mecmua-ı Muallim Sâye-i terakkî, vâye-i padişâhide elinden geldiği kadar edebiyata hizmet edecektir. Mekâtib-i Şâhânedede acizane verilen derslerin hûlasalarıyla beraber sair her türlü âsâr-ı edebiyeyi hâvi bulunacaktır." ifadesine yer verir.

Mukaddime'nin devamında kendisi ve eseri hakkında şu ibarelere yer verir: "Muharriri hem müteallim, hem muallimdir. Taallümden, ta'limden hiç bir vakit hâli kalmak istemez. Bilmediğini öğrenmeye, bildiğini öğretmeye çalışır. Bilmediğini öğrenebildikçe fâideyâb olur. Bildiğini öğretebildikçe fâidebahş olur. Mesleği böyle istifâdeden, ifâdeden ibârettir. itikadınca en güzel meslek de budur. insan için dünya mekteb-i âlisinde gerçekten müstefid yine gerçekten müfîd olmaktan âlâ ne şere'f tasvir olunabilir? inşallah bu şereffî hakıyla ihrâz edenlerden olur."

Muallim Naci'nin bu sözleri mecmuanın ismiyle müsemma olacağıının ilk işâretidir. Muallim Naci mecmuanın ilk nüshasından son nüshasına kadar

bildiklerini öğretmeye çabalamış, bilhassa öğrencilere yönelik yazılar yayımlamıştır. Mekteb-i Sultânî'de ve Mekteb-i Hukuk'ta vermiş olduğu dersleri özetlemek suretiyle mecmuada neşretmiştir.

Ayrıca yeri geldikçe Doğulu ve Batılı ediplerden, düşünürlerden iktibaslar yapmış, Emile Zola'nın "Thérèse Raquin" isimli eserini çevirerek neşretmiş, 31 şairimizin hayat hikayelerini Numûne-i intihâb başlığı altında yazarak eserlerinden örnekler vermiştir.

Mecmuanın hiç bir yerinde siyasî içerikli yazı ve şiire rastlamadığımızı belirtir, mecmuanın tamamıyla edebî içerikli olarak yayımlandığına dikkat çekeriz. Bunun sebebini mecmuanın yayımlandığı yılların siyasî atmosferine bağlamayı uygun görmekteyiz. zira o yıllar (1887-1888) II. Abdülhamid devri olup, gazete ve mecmualar üzerinde ağır bir sansür söz konusudur.

Mecmuanın 58 sayı sonunda yayın hayatına son veriş sebebini Muallim Nâci'nin kendi seçimi olarak ele almayı uygun buluyoruz.

C. Mecmua-ı Muallim'in Yayın Kadrosu

Mecmuada yayımlanan yazı ve şiirlerin tamamına yakın bir bölümü Muallim Nâci tarafından yazılmıştır. Naci'nin yanısıra Hüseyn Kaşifî ve Rûsûmata Mensup Besim Bey yazı ve şiirleri ile mecmuanın yazar kadrosu içerisinde yer alır.

D. Mecmua-ı Muallim'in Sanat ve Edebiyat Çizgisi:

Mecmua-ı Muallim incelenirse; Muallim Nâci'nin

mecmuanın tamamına hakim olan öğretmen tavrının yanı sıra mecmuanın sanat ve edebiyat çizgisinin iki temel üzerinde yükseldiği görülür:

Bu temellerden birisi Mekteb-i Hukuk'ta ve Mekteb-i Sultânî'de verilen derslerin özetleri, diğeri ise "Numûne-i İntihâb" başlığı altında verilen toplam 31 şairin kısa hâl tercümeleri ve bu şairlerin eserlerinden alınan örneklerdir.

Muallim Nâci; "tesadüflerin karşısına çıkardığı insanların himâye ve yardımıyla ve çok eksik şekilde"¹ yaptığı tahsiliyle cehâlete karşı verilen savaştan geri kalmamış bir aydındır.

Varna Rüştiyesi'nde "Muallim-i Sâni" ünvanıyla başladığı öğretmenliği bütün hayatı boyunca bırakmamış, öğrenmeyi ve öğretmeyi hayatının en mühim gayesi olarak telakkî etmiştir. O, her şeyden önce öğretici bir kimliğin adamıdır.

Bütün eserlerinde kendini hissettiren bu öğretmen tavrı Mecmua-ı Muallim'de daha da öne çıkar.

Mekteb-i Hukuk'ta ve Mekteb-i Sultânî'de verdiği derslerin özeti başlı başına bir gramer kitabı hüviyetindedir. Bu dersler de talebelerin Türkçe'ye bakışını derinden etkileyebilecek, onların dile karşı tutumlarını değiştirebilecek ve Tanzimat dönemi edebiyatçılarının yapamadığı dilde milliliği büyük ölçüde başaracak fikirler ve ifâdeler vardır.

¹ TANPINAR, Ahmet Hamdi; 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, 7. bs., İstanbul, 1988, s.594.

Recâizâde Mahmud Ekrem'le olan kavgasından ötürü "eski edebiyat tarafları" olarak bildiğimiz Muallim Nâci, Mecmua-ı Muallim'deki dil ve edebiyât ile ilgili yazılarında eskiden ziyâde yeniye yakın zihniyetle karşımıza çıkar.

Muallim Nâci'nin devrindeki diğer edebiyatçılara göre dile daha fazla önem verdiği bu yazılarda açıkça görülür. O, dili el dokundurulamaz bir miras olarak olmadığı gibi, herkesin istediği gibi tasarruf edebileceği bir vasıta olarak da kabul etmez.

Muallim Nâci, her devrin kendine mahsus bir dil zevki olduğuna inanan, edebiyat incelemelerinin bu noktadan hareketle yapılmasını isteyen bir kişidir. O, dile verdiği önemi Mecmua-ı Muallim'in dokuzuncu, on ikinci, on dördüncü, on altıncı, on yedinci, yirminci ve yirmi ikinci nüshalarında "Makale" başlığı altında yayımladığı yazısında şöyle ifâde eder:

"Bir lisân-ı ecnebîye âşinâ olmak hünerdir; fakat kendi lisânına bîgâne bulunmak ayıptır. Türkçe söyleyip dururken bî-lüzûm kelimât-ı ecnebîye irâd etmek, meselâ "Bunda bir fizik var!", "Mevsim müsaade etmiyor." diyecek yerde "Sezon müsaade etmiyor." demek ne kadar gariptir!

Bunlar o yoldaki sözlerin doğrularından sayılır. "Bunda bir fizik var!" kabilinden olanları bütün bütün gülünçtür.

Mülkümüzün az çok hassadar olmakta bulunduğu terakkiyât-ı garbiye mukteziyâtından olmak üzere lisânımızda yeni addolunabilecek bir takım

kelimâtında zuhûru tabîdîr. Fakat bize bazı âsâr-ı terakkî ile beraber Avrupa'dan gelmekte olan bu tabirât-ı mahsûsânın aynen kabûlü zarûri midir?"²

Muallim Nâci, Avrupa'yı yakalamının, tam anlamıyla Batılı olmanın ilk adımını dilin muhafazasına bağlar. Ona göre terakkînin temel şartı herkesin anlayabileceği bir dildir: "Muhafaza-i lisâna itinâ edilmediği halde isti'mal edeceğimiz kelimât-ı ecnebîye gittikçe çoğalacağından lisânımızdaki karışıklık da bittabî tezâyüd eder. Bu tezâyüd ileride lisânı bütün bütün çığırından çıkarabilir. Nihâyet bir hâle gelir ki: Lüzûmu kadar Fransızca bilmeyenlerimiz güyâ Türkçe olarak yazılmış olan makalelerden hemen hiç bir şey anlayamamaya başlarlar. Terakkî ediyoruz derken tedennî etmiş oluruz."³

"Numûne-i İntihâb'da Şeyh Galib'ten Halim Giray'a kadar toplam 31 şairin kısa hâl terümelere ile bu şairlerin eserlerinden örnekler veren Muallim Nâci; eski şairlerimizin genç nesiller tarafından yeterince tanınmadığından şikâyet eder. Bu durumunun sebebinin Tezkîrelerin öz bilgi vermek yerine lüzumsuz sözlerle dolu olduğuna bağlar: "Bir zamandan beri sâye-i şâhânede mülkümüzde tahsil ile iştigal eden gençlerimiz Avrupa meşâhir-i üdebâsını, Avrupa şâbânı kadar tanıyorlar. Halbuki

²- MUALLİM Nâci, a.g.e., I. Cilt, (Kanun-ı Evvel 1887) s. 48

³- MUALLİM Nâci, a.g.e., I. Cilt. (Kanun-ı Evvel 1887) s.54

şuarâmız içinde en ziyâde muhabbetimize mazhar olan (Fuzûlî) nin tercüme-i hâlini bilmiyorlar. Muallimler bilmiyorlar ki; onlar da bilsinler! Onun vaktiyle mükemmel tercüme-i hâli yazılmak lâzım gelirdi.

Bir (tezkiiretü's-şuarâ) açılıp (Fuzûlî)'ye bakılsa "evvel bülbül-i muhrik nevâ-ı gülistân-ı belâgat" gibi âdeta lüzumsuz addolunabilecek sözlerden başka ne görülebilir?"⁴

"Numûne-i İntihâb" ta yer alan şairlerin hayat hikâyelerini kısa ve öz olarak açıklayıp, zaman zaman son derece orjinal bilgiler verir.

Hakânî'nin mezar taşı kitâbesini tenkîd ederken; "Hele Hakânî Hazretleri ruhuçun El-Fâtiha" ibâresinden duyduğu üzüntüyü belirtir:

"Merhûmun nâmını seng-i mezârına yazmak isteyen adamın bu nâmı (Hilye-i Hakânî) olmak üzere taşvur etmesi sonra bunu da doğru yazamaması istiğraktan ziyâde teessüfe şâyan olan hallerdendir... Böyle şeyler güce gidiyor. insan, bir kabrin içindeki zâtın büyüklüğünü düşünüyor, bir de taşındaki kitâbeye bakıyor. Derûn-ı merkadden (Ne kıymet bilmez adamlar imişsiniz!) yollu bir nidâ işitiyormuşçasına utanıyor."⁵

Kadir bilmezliğin büyük adamlar yetiştirmeye engel olduğnu düşünen şair; pek çok şairin mezar taşında vafât tarihinin bulunamamasına hatta bazı

⁴-MUALLİM Nâci, a.g.e., I. Cilt. (Mayıs 1887) s.134

⁵- MUALLİM Nâci, a.g.e., I. Cilt. (Ağustos 1887) s.177.

şairlerin mezar taşlarının bile kaybolmuş olmasına hayıflanarak; "Hüner verân milletin hayat ve mematta mazhar-ı ihtirâm oldukları daima görülmelidir ki; herkes şevke gelsin de onlardan olmaya çalışsın"⁶ ifadesiyle ender yetişen kimselere gösterilmesi gereken hürmete dikkat çekiyor.

31 şairini hayat hikayelerinden bahseden ve eserlerinden örnekler ihtivâ eden Numûne-i İntihâb'lar, Mecmua-ı Muallim'e biyografik bir içerik kazandırmaktadır.

Milletimizi millet yapan hassaları bir bir güçlkle işleyen âlim, şair, mütefekkir, devlet adamı vb. gibi Türk büyüklerinin 2000'li yılların eşiğine geldiğimiz şu günlerde bile yeteri kadar taktir edilmediğini görmekten duyduğumuz üzüntüyü dile getirir, yarınların ümide şâyan olduğunu belirtmek isteriz.

E. Mecmua-ı Muallim'de Edebî Faaliyetler

1. Şiir

Mecmua içerisinde Nâci'nin bazı şiirleri ile Besim Bey'in Nâci'nin iki şiirine yazdığı tahmis ve Nâci'nin Arap, Fars ve Batı Edebiyatlarına mensup bazı şairlerden yaptığı tercümeler vardır.

2. Müstefiz

Batılı ve Doğulu edip ve düşünürlerin eserlerinden yapılan tercümeler vardır.

3. Mektuplar

⁶- MUALLİM NÂCİ, a.g.e. I. Cilt (Ağustos 1887) s.177

Arif Hikmet Bey'e, Fenârî Kemâleddin Bey'e ve adı zikrolunmayan bir şahsa yazılan toplam üç mektuptan (cevapnâmeden) oluşur.

4. Mekteb-i Sultânî ve Mekteb-i Hukuk Dersleri Muallim Nâci Mecmuanın yayımlanış amacına uygun olarak

Mekteb-i Sultânî'de ve Mekteb-i Hukuk'ta vermiş olduğu dilbilgisi ve edebiyât derslerini kısaltılmış olarak mecmuada neşretmiştir.

5. Mudhike

M.Nâci "Kartopu Oyunu" başlığı altında ihtiyar bir adamla birkaç tane çocuğun soğuk bir kış akşamı karşılaşmalarını ve aralarındaki diyalogu çocuklara yönelik olarak yazmış ve mecmuada neşretmiştir.

6. Numûne-i İntihâb

Osmanlı şairlerinden 31 tanesinin kısa hâl-tercümeleri ile bu şairlerin bazı şiirlerinden seçilen örnekler "Numûne-i İntihâb" başlığı altında değişik sayılarda neşrolunmuştur.

7. Edebiyât-ı Osmaniye - Mecmua-ı Muallim tartışması

Edebiyât-ı Osmaniye ile Mecmua-ı Muallim arasında cereyân eden tartışmadır. Virgülün kullanılmasına gerek olup - olmadığından, kullanılacaksa nerelerde kullanılmasının doğru olacağından kaynaklanan bir tartışmadır.

8. Fıkralar, Latifeler

Numûne-i İntihâb başlığı altında hayat hikayeleri - çok kısa ve öz olarak - anlatılan şairlerimizin bazı trajik-komik hatıraları, tarihî şahsiyetlere ve tarihî olaylara

dayanan hatıralar ile öğrencilere yönelik komik fıkralara lüzum hissedildikçe yer verilmiştir.

9. Yazmış Bulundum

Muallim Nâci'nin çok çeşitli konularda yazmış olduğu kısa mektupların neşrinden ibarettir. Mektuplar genel olarak edebîyatla alâkalı olmakla beraber diğer konulara da yöneldiği görülmüyor.

10. Makale

Mekteb-i Sultânî talebelerinin dikkatini Türkçe'ye ve Türkçe'nin kullanılmasına çekmek için yazılan bu makale Mekteb-i Sultânî'de ders olarak anlatılmış, mecmuada da "Makale" başlığı altında neşrolunmuştur.

11. Tefrika

Muallim Nâci, Emile Zola'nın "Thérèse Raquin" isimli eserinden yaptığı tercümeleleri "Teres Raken" başlığı altında son nüshaya kadar yayımlamıştır.

II. BÖLÜM

TAHLİLİ FİHRİST

1. Andelîb: Andelîb isimli bir cariyenin yanarak ölümüne duyulan üzüntü ve yazılan tarihler...
2. Bedâfû'l-Efkâr - Fî Sınâfû'l - Eş'âr: Arapça ve Farsça olarak verilmiş bazı şiir örnekleri ile bu örneklerin açıklamaları ve şiir ve şairliğe dair bazı notlara dair...
3. Beykoz Sahrasında: Muallim Nâci'nin bir şiiri
4. Bir Müdafaâmız: Edebiyât-ı Osmâniye ile Mecmua-ı Muallim arasında cereyân eden virgüle ve virgülün kullanılmasına dair...
5. Bizim Mecmuada Tenâkuz: Mecmua-ı Muallim'de neşrolunan "ile edatı" bahsinde mevcut olan bir hatanın düzeltilmesine dair...
6. Bir cevapnâme: Adı zikredilmeyen bir kişiye Muallim Nâci tarafından yazılan cevâbî mektup...
7. Cevapnâme: M.Kemâleddin Efendi'ye yazılan cevâbî bir mektup...
8. Cevapnâme: A. Hikmet Bey'e yazılan cevâbî bir mektup...
9. Enîn: Muallim Nâci'ye ait bir şiir...
10. Fıkra-i Tarihiyye: Yanık kalesinin fethi ve fetih esnasında gelişen olaylara ve zikrolunan kaleye "Yanık" denilmesinin sebebine dâir...
11. Fıkra-i Tarihiyye: Şeyhülislâm Bahâî Efendi ve Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin hayat hikâyelerine dair...
12. Fuzûlî'ye Peyrev Olabilir miyim?: Fuzûlî'nin: "Gark hevnâb-ı dîl etti dîde-i giryân beni Onca kan dökdü ki; ondan tuttu âhir kan beni" matlalı gazeli ve bu gazele özenilerek yazılmış

gazel...

13. Hatıra-ı Bedr-i Kübra: Muallim Nâci'nin bir şiiri...

14. "Huzur"'a: Zihni Efendi namında bir kişinin meşrettiği bir eserine Muallim Nâci'nin yazdığı takriz...

15. İmtihân: Bir öğretmen ile bir öğrencinin Farsça dersine dair konuşmaları...

16. Küçük Bir Mudhike-Kartopu Oyunu-: Yaşlı bir adamla sokakta kartopu oynayan kız çocukları arasında geçen bir olayı konu alan tiyatro denemesi...

17. Letâif - Arâbî ile Kedi-: Bir Arap'ın yolda bulduğu kediyi satmak isterken başından geçen olaylara dâir...

18. Makale: Türk dilindeki yabancı tesirlere, Türkçe'nin bu tesirlere karşı nasıl korunabileceğine ve eski-yeni edebiyat tartışmalarına dâir...

19. Mekteb-i Hukuk Dersleri: Mekteb-i Hukuk'ta verilen derslerin özeti olup, dilbilgisi kurallarına, edatlara, kelime, harf ve heceye dair bilgiler...

20. Mekteb-i Sultânî Dersleri: Mekteb-i Sultânî'de verilen derslerin özeti olup, lisanımızda görülen aksaklıklara, yazı yazarken dikkat etmemiz gereken kurallara, nazım ve nesire, belâgat'a, fesâhata, zikr ü hazfa dair...

21. Muhâzara: Şahıs kadrosu içinde Halim Bey, Hâce Liyâkat, Zahir Efendi, Hâfız Bey, Sükûtî Bey ... gibi isimlerin olduğu küçük bir tiyatro denemesi...

22. Mukaddime: Mecmuanın içeriğine ve muharririne dair yazılan önsüz...

23. Müstefiz: Doğulu ve Batılı şair ve yazarların manzum ve mensur eserlerinden yapılan tercüme olup, hemen her konuya yönelik müstefiz vardır.

24. Numûne-i İntihâb: Sırasıyla Şeyh Mehmed Esat Gâlib, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, Bâkî, Usûlî, Sâbit, Avni Bey, İbnü'l-Neccâr Şeyh Rızâ, Hoca Neş'at, Mehmed Esrâr Dede, Beylikçi İzzet Bey, Ağazâde Sâit Bey, Surûrî, Sünbülzâde Vehbî, Zâtî, Ahmed Neylî, Hayâlî, Seyyid Vehbî, Hoca Fehim, Enderûnî Vâsıf Osman Bey, Hakânî, Fitnat, Ragıp Mehmet Paşa, Ebûbekir Kânî, Nâil-i Kadîm, Nev'î, Cevrî, Şeyhülislâm Muhammed Bahâf, Halim Giray ve Azmî-Zâde Mustafa Hâletî'den oluşan toplam 31 şairin kısa hâl tercümeleri ve bu şairlerin eserlerinden örnekler...

25. Rubâî: Muallim Nâci'nin iki rubâîsi...

26. Şathiyyât: Muallim Nâci'nin bir şiiri...

27. Tahmis-i Gazel-i Muallim: Besim Bey isimli bir şahsın Muallim Nâci'ye ait olan "ezdiyâd" redifli gazele yazdığı tahmis...

28. Takrîz: Muallim Nâci tarafından "Takrîz" ve "Diğer" başlıkları altında Nazım Bey'in, Hakkı Efendi'nin ve Neş'ât Efendi'nin eserlerine yazılan üç adet şiir...

29. Teres Raken: Emile Zola'nın "Thérèse Raquin" isimli romanından Türkçe'ye yapılan, ancak yarıda kalmış bir çeviri...

30. Tezyinü'l-Lisân: Arapça ve Farsça lakapların manalarına ve kimlere verildiğe dair makâle...

31. Vefâ ile Safâ Beyninde Müşâare: Vefâ ile Safâ arasında geçen, atışma şeklinde tertip edilen altı dörtlükten oluşan şiir...

32. Vesîle-i Tegazzül ve Oluşan Gazel: Muallim Nâci'nin ağabeyi Mehmed Sâlim Efendi ile olan bir konuşmasından esinlenerek yazdığı gazel...

33. Yazmış Bulundum: Ağırlıklı olarak edebî konularda yazılan, diğer konulara da değinilmiş olan kısa mektuplar...

III. BÖLÜM

METİNLER

TAHMİS-İ GAZEL-İ MUALLİM

Mübhes ve hiddette ettikçe yakînim ezdiyâd
 Eyledi şevk-i derûn ateşînim ezdiyâd
 Buldu feyz-i fikret ihlâm-ı rehinim ezdiyâd
 "Eyledikçe nûr-ı çeşm-râz beynim ezdiyâd
 Etti bû-ârâme-yi kalem-i hazînim ezdiyâd"

işvesiyle bezm-i temkîn oldu bir şarîdezâr
 Kalmadı hıfz-ı vakâra âşıkânda iktidâr
 iktihâm-ı vecdeden mahv oldu gitti ihtiyâr
 ".....
 Eyleme ey girye-i nâliš-karînim ezdiyâd"

Râhet-i selb eyleyen hep çeşmimin em'ânıdır
 Ta'na müstehdif kılan efkârımın irfânıdır
 Hüznümü teksîr eden bî-keslerin efgânıdır
 "Vecdimi tezyîd eden hemderdler elhânıdır
 Nâle senç oldukça ney eyler eninim ezdiyâd"

Öyle peyvest etdim âhı günbed-i vârina kim
 Öyle mevhat etdim îsâl bezm-i kadsiyûna kim
 Öyle te'sîr etti nâlem her dîl-i mahzuna kim
 "Bir sadâ-yı aşk verdim kâse-i gerdûna kim
 Hazre dek eyler tanin dilneşînim ezdiyâd"

Rehber ettim fikrime Nâci gibi bir şâiri
 Oldu âteşpâre-i dil feyz-i aşkın nâiri
 Eyledim endişemi esrâr ma'ni-yi zâiri
 "Söz bulup meshûr aşk ettim Celâl Sâhiri
 Buldu Nâci şöhret sihr-i mebînim ezdiyâd"

Üstâd!

Tebrik iyd-ı sa'yd fitra-yı na'mü'l-vesîle
olmak üzere şu gazel vecdâver-i âliyi tahmîsen
yazılan parçaları takdime cesâret eyledim. Tensib
buyurulursa mecmua-yı Mübeccele'nin kabına kabûl
olunuverir. Bâkî bekâ-yı vedâd ve âfiyet

-Mecmu'a-

Bilhâssa arz-ı şükrân ederiz.

HUZOR'A

Bir haririsi var zamanımızın

Ki bedi'üz-zamâna sâñidir.

Ma'zelâtın bilir zamanımızın

Bu faziletçe bi müddânidir.

Yaraşır derse ruh-ı saadeddin

Barik Allah kul-ı ciddine

Dedirir âferin bu şehri mubîn

Arabın en güzîde seyyidine

Onu gördukte çeşm-i imânım

Oldu müstağrik ziyâ-yı kemâl

Dedi bî ihtiyâr vicdânım

"Merhabâ merhaba, teal teal"

Sensin ey fazıl setvede seyr

Edib âmûz ezgiya-yı zaman

Müteallimlerin diyor yer yer

Yaşasın ma teâkıbül-meluân

Bizce âdabdandır ikrârı

Münceli sende nar-ı "addebeni"

Mütesavvir değıldir inkârı

Alenîdir bu encilâ alenî

Sende gösterdi feyz-i tāmını Rab
 Sen bu nâkısların mütemmimisin
 Bize göster ki nedir lisân-ı Arab
 Sen Ma'lumların ma'lûmusun
 Dembedem eyle hakkı müntedâr
 Böyle bin cild per-meâni yaz
 Bu temenniyi etme istinşâr
 O da azdır bezm-i medârsa az

ENİN

Izdrâb-ı cânı vâhayfâ ki canân bilmiyor
 Başkadır derdim onu canân değil cân bilmiyor
 Bilmiyor gönlüm niçin hayrân-ı canândır henüz
 Kim demiş âlim bilir âlim de hayrân bilmiyor
 Ah kim bilsin nasıl Çâk-ı giribân ettiğim
 Dest-i hûn-efşân, giribân-ı perişân bilmiyor.⁷
 Derdini bildirmiyor bildirse dermân çok deme
 Ah bilmezsin bu muhlik derd-i derman bilmiyor.
 Sen bilirsen söyle ey icâd-ı efgân eyleyen
 Hikmet-i efgân nedir ashâb-ı efgân bilmiyor.
 Bil ki bilmekten dem urmak bilmemektir kendini
 Bilmiyor esrârını Allah'ın insân bilmiyor

VEŞİLE-İ TEGAZZÜL

Geçen sabah biraderim (Sâlim) Efendiye
 mu'tâdım olduğu üzre mavi kağıda yazı yazmaktan
 usanır gibi olduğumdan bahs ile - benim için
 muhtelifül-leun yazı kağıdı almasını rica etmiş

⁷- Prof.Dr. Celal Tarakçı, bu beyiti "Muallim Nâci Efendi ve Eserlerinden Seçmeler" isimli çalışmasına almamış.

idim. Akşaüüstü (işte maviden başka her renk var.) diyerek bir çok rengarenk kağıt getirdi. Bunların içine bir kaç da kalem sarmış idi. Bu manzara şu beyiti hatırıma getirdi.

Gizledim evrak-ı rengarenk içinde hamemi

Oldu ezhâr-ı bahâr altında bir eserdir nihân
Kendisine okudum. Yazdığım şeyleri beğenmek
lütfunda bulunageldiği için soğuk addedebileceğimiz
bu fahriyeyi de beğendi. Gülerek (Bu bizim
kağıtlardan daha rengin! Keşke bir kaç beyt daha
söylense de bir gazel olsa! Diğer (nihân) gazeline
nazire gibi bir şey olur. Onun matla'ı:

ihiraz-ı ta'neden kamaktadır âhım nihân

Bir hakikat kalmasın âlemde Allah'ım nihân
değil midir?) dedi. Bu teşvik âtideki gazeli vücuda
getirdi:

Zîr-itâk serde olmuş akl u huy âyer nihân

Sanki etmiş kendini gâr içre peygamber nihân

Olmasaydı nahşer-i sevda ser-i perşevreşim

Derdim olmaz bir avuç toprakta bir mahşernihân

Kâbe-i dil gizli bir darû's-sanem halindedir

Gayret-i aşk eylemiştir onda bin dilber nihân

Fikrim olsun kâinât-efrûz yâ Rab-olmasın

Zîr-i hakesterde zulmetsüz bir ahker nihân

Bî-esâs efkârı gâ-mâl ile ey fikr-i metin

Haricîler oldu peyda olma ey Haydar nihân

Bir tecelli eylesen alemde kalmaz ihtilâf

Ya niçin olmaktasın gözlerden ey Daver nihân

Dersin (esrarımbilinsin!) hayret enderhayretim

Can nihân can içre esrarın nihân ender nihân.

RUBÂİ

Subh oldu mehyâm-ı sübûhum Sâki
 Aç şişeyi muhtac-ı füstûhum Sâki
 Ansız bana rahat oldu dünyada haram
 Rahm eyle getir râhımı rûhum Sâkî

Diğer (Rubâî)

Sultanlarımız çıkmaza şeh-râh diyor.
 Erbâb-ı hakikat işitip âh diyor.
 Nâci'de mürîd olmaya yok isti'dâd
 Mürşid deseler irşada Allâh diyor.

TAKRİZ

Nâzım! Ayân-ı ehl-i irfâna
 Görünür zebdetû'l-hikem bu kitap
 Etmesin mi gören (muhataba) nı
 Sana hamem gibi şu yolda hitab:
 O nidâlar bütün hakâyıktır

Kalemin ... hakikidir.

Her nidasında gizlidir şu sada:

Sahibin arif-i hakikidir.

Münceli lafz-ı dil-feribende

Bû sanâî' bedi'i bir îcâz

Müsetter manay-ı cezîlinde

Bir bedaî-yi refi' bir îcâz

Dide pira-yı sevad hattında

Mur-ı eder iftihar-ı neşrinle

Var ol ey fahr-i nazıman-ı zaman

TAKRİZ

"Lamiât" muharriri Neş'at Efendi'ye:

"Lamiât"ın sezâ-yı itradır
Ni'k-i pâk âli-yi hâvidir.
Ne desem medhetinde ihrâdır
Herz-i cân ettiğim fehâvidir.

Bir meâli cihanıdır haydar
Özge hârum bî muâdildir.
Buna lazım değil de\il-i diğér
(Ente minni) güvah-ı âdildir.

Düşünülsün nedir o berk-i cihan
Fikri alâ eder uluvvi âli
Çok mu dolduysa perteviyle cihan
Lamiatu'llahdır o nur-ı celî

Bana küser gibi gelir evinde
Yâ Ali! dense neşveyâb olurum
Eylemem carha serferu ama
Hak-ı pay-ı Ebu Tûrab olurum.

Diğér (Takriz)

(Sırr-ı Nebî) Muharriri Hakkı Efendi'ye:

Aferin ey sırr-ı nevrîs-i habîb
Elh-i imanı eyledin tayyib
Ne kadar söylenilse şayandır.
Kıssa-yı şevk-bahş-ı canandır.

İntisâbım fakat Muhammed'dir.
 Böyle divân-ı haşredek giderim
 Bir (Muhammed!) derim sükût ederim
 Beni isterse ateşe atsın
 Ağlatırsa Muhammed ağlatsın.

BEYKOZ SAHRASINDA

Bâd-ı nevrûzu eyle olsunda deryâ mevc mevc
 Olasın mı dildeki imân-ı sevdâ mevc mevc
 Okşa etfâl-i bahârı ey nesîm-i dilnevâz
 Bahri tenzîr eylesin olmakta sahrâ mevc mevc
 Hâsıl ettin arzûsun gönlümün lütfeyledin
 Oldu hatta câm-ı serşârımda sahbâ mevc mevc
 katrebâr olmakta bir yandan da ebr-i hoş güzâr
 Dil nasıl dursun ilâhî zîr ve bâlâ mevc mevc
 Ben tay'i bi-sükûnum sen de taklîd et bana
 Mevc mevc ol ey serâbistân-ı dünyâ mevc mevc

ŞATHİYAT

Avratın dâmenine yüz mü sürer er dediğin
 Pây-i bi magze eğilmez sanırım ser dediğin
 Seni iğfâl ile soymuş gülünür hâle komuş
 Utan ey âşık-ı müflis bu mu dilber dediğin
 Yumuşaktır yüzün ey şâhibe-i hâne fakat
 Böyle mermer gibimi olmalı minder dediğin
 Yalnız hayrı değil şerri de öğrenmeye bak
 Vakit olur hayra mürecceh tutulur şer dediğin
 Keşf-i ma'kûsunu te'vil edemezsin şeyhim
 Evlâd-ı mağlûb olur elbette muzaffer dediğin
 Beni tasdîk ettin evlâd! Diyorsun ama

Bakalım doğru mu ey söz ebesi her dediğin
 Bakma tel kırmasına mirhat-ı âver! (sîmûn) un
 Nât-erâşide olur bak o sebkeser dediğin
 Toplanıb ehl-i havâ herbiri bir sâz calar
 Çelebi! Böyle olur biz de de konser dediğin
 Sende mâdem ki vardır o tarâşide-yi birût
 Bıyık altından eder hande kalender dediğin
 Deve kısmı gider ama eşeğin ardı sıra
 Olamaz Pir-u rübâh gazanfer dediğin.
 Yedi yüz kere yanılma ne demek bir cüzde
 Böyle olmaz a benim hafızım ezber dediğin.

FUZOLİ'YE PEYREV OLABİLİR MİYİM?

Ey teâlî eyledikçe eyleyen hayran beni
 Hak-ı pay etti sana meyl-i ulûşân beni
 Hak-i payın olmadan âsûdeni bulmaz tenim
 Âlem-i bâlâya sevk eyler bu uluî cân beni
 Şulebârım duvardan seyr eylesin yaran beni
 Etti hicrân ateşi seyyar bir volkan beni
 Lütfuna lâyıık görüp öldürmedi cânan beni
 Şimdi her saat anınçün öldürür hicran beni
 Gamzesi rüyâda olsun eylesin kurban beni
 Tanrı hakkıçün uyut bir lahza ey efgan beni
 Verme ey âram-ı can beyhûde zahmet tığına
 Cisimden tecrîd eder bir cünbüş-i müjgan beni
 Döndü bir girdâb-ı hûnîne gözümde kâinât
 Kardeş çeşmin hayâli kıldı ser gerdân beni
 Dostum devr ü sâlında aceb hoşhâl edem
 Bak ne hale koydu ahdinden dönüp devran beni
 Fî 11 Eylöl sene 1303 - Muallim Nâci

FUZULİ'NİN GAZELİ

Gark hevnâb-ı dîl etti dîde-i giryân beni
Onca kan dökdü ki ondan tuttu ahir kan beni

Her taraf yüz-gam-ı helâkım kasdın etmiş Tanrıçün
Bir dem ey gözden âkân hevnâba kıl pinhan beni

Yok mecâlim özge gelir hîsâra sensiz bakmaya
Öyle kim kılmış umun öz halime hayran beni

Rûz ü sal ey dil çekip bir tağ-ı minnet koy bana
Yoksa minnetsiz helâk eyler şeb-i hicrân beni

Gark-ı hevnâb oldu cism-i ha kûsârım ah kim
Derdûş saldı oyaklara gam-ı devrân beni

penbe-i dağım nihân etmiş serâser cismimi
Kim melamet kılmaya her kim görüp üryan beni

Yerme bed-mahreyim mâil Fuzûlî yok aceb
Kılsa heryân zerre nisbet çarh-ı ser-gerdân beni

HATIRA-I BEDR-i KÜBRA

Pîş-i çeşmimeddir ol cünd-i cihângîr henüz
Güş-ı cânımdadır ol gulgul-i tekbîr henüz

Aradan bîn bu kadar sâl murûr etmiş iken
Dil-i hassâsda hâkimdir o te'sîr henüz.

Seyf-i islâma değil sâ'ikâ ta'bîr-i sezâ
Öyle bir sâ'ika indirmedir takdîr henüz

Nazm-ı Kur'ân gibi ey encüm-i rahşân-ı hüdâ
Sizi üstâd-ı felek etmedi tanzîr henüz

Bî-basfretler ederler size isnâd-ı üfûl
Ediyor şa'sa'ânız âlemi tenvîr henüz.

VEFÂ İLA SAFÂ BEYNİNDE MÜŞAARE

V- Elinde sâgar isterim
Yanımda dilber isterim
Terâne perver isterim
Yerim de gülşen olmalı

S- Hammâri var, mey istemem
Uzun gider, ney istemem
Hülâsa bir şey istemem
Fakat gönül şen olmalı

V- Cihânı tuttu dūd-ı gam
Görünmüyor hudūd-ı gam
Alay alay cünūd-ı gam
Nasıl muzaffer olmalı

S- Hücüm edince gam sana
Benim gibi görür ona
Durur mu karşı bak bana
Er olmalı! Er olmalı!

V- Zamâne halkı bî vefâ
Nedir bu çektiğim cefâ
Cihanda görmedim safâ
O başka âlem olmalı

S- Sen âlet-i cefâ iken
 Cefâdan iştigâ neden
 Vefâlı adam isteyen
 Vefâlı adam olmalı

MUKADDİME

Mecmuâ-ı Muallim sâye-î terakki vâye-i Pâdişâhide elinden geldiği kadar edebiyâta hizmet edecektir. Mekâtib-i Şâhâne'de acizâne verilen derslerin hülâsâlarıyla beraber sâ'ir her türlü âsâr-ı edebiyeyi hâvi bulunacaktır.

Muharriri hem müteallim, hem muallimdir. Taallümden, ta'lîmden hiç bir vakit hâli kalmak istemez. Bilmediğini öğrenmeye bildiğini öğretmeye çalışır. Bilmediğini öğrenebildikçe fâideyâb olur. Bildiğini öğretebildikçe faidebahş olur. Mesleği böyle istifâdeden, ifâdeden ibârettir. İtikadınca en güzel Meslek de budur. insan için dünya mekteb-i âlisinde gerçekten müstefid, yine gerçekten müfîd olmaktan âlâ ne şeref tasvir olunabilir? inşallâh bu şerefi hakkıyla ihrâz edenlerden olur.

NUMUNE-İ İNTİHÂB

"Eslâf-ı Şua'râ-ı Osmâniye'den en meşurlarının muhtasar terâcim-i ahvâliyle-şimdiki lisân-ı edebîmize muvâfık bulunan - bazı eşâr-ı müntehibesini hâvi mecmuadır."

Şeyh Mehmed Esad Gâlib

"Eser-i aşk" terkibinin gösterdiği 1171 tarihinde istanbul'da tevellid etmiştir.

(Geçti Galib Dede cândan yâhû) mısrasından

anlaşılan 1213 tarihinde dünyadan gitmiştir.

Hakikaten eser-i aşk idi. Henüz pek genç iken sevk-i şevk ile Konya'ya giderek Dergah-ı Mevlâna'da ikmâl-i çile etti.

Muvahiran İstanbul'a avdetle yeni kapı mevlevihanesi'nde bir müddet hücre nişin olduktan sonra Galata Mevlevihanesi meşihatine geçti.

Evvelden Mahlası "Esad" idi. Zamanında zuhûr eden yavegû Esâdlardan temeyyüz maksadıyla sonradan "Galib" tahlis etmeye başladı.

Şeyhin böyle tebdîl-i mahlas etmesi üzerine evâil halinde "hüznî" tahlis eden meşhûr "surûrî" hiciv tarzında şu kıtayı söylemiştir.

Bilmem ey menhûs adın Esad mıdır Galib midir
Zatını ta'rif kıl kimsen kime mensûbsun
Gerçi dersin şairâne ben tağleb eyledim
Piş erbab sehninde Galib-i mağlûbsun.

Buna nâzımı mechûlümüz olan kıtayı âtiye ile cevap verilmiştir:

Mağrurluğun olmada günden güne efzûn
Şayeste idi mahlasın olsaydı Gurûri
Galib görünen Es'ad'a menhûs diyorsun
"Hüznî"yi unuttun mu ne yaptın a Surûrî

Hazreti Şeyh tabiat-ı şairâne ashâbının fevkalâde yaratılmışlarından ma'dûddur. Bize göre (Şeyh Galib) Fransızlar'a göre (Alfred De Musse) menzîlesindedir.

Eşher asârı olan "Hüsn ü Aşk" manzûmesini iki rivayete göre 21 veya 26 yaşında iken yazmış olması bu müddeâya delil add olunubulur.

Bu manzûme galattan huşûden salim olmamakla

beraber pek parlak parçaları havidir. Lisânımızda Mesnevî tarzında yazılmış eş'âr-ı eslâfın en güzeli addolunur.

ŞEHÜLİSLÂM YAHYA EFENDİ

1001 tarihinde şehüliislam iken vefat eden Zekeriyâ Efendinin oğludur. Birinci defa olarak 1301 de makam-ı meşihata hayatbahş oldu. Üç defada on dokuz yirmi sene kadar o makam-ı âliyede bulundu.

Tabiatın pek nadir yetiştirdiği zevattandır. Zamanında her cihetle bi-nazır idi. Şeriyânda, hükmiyânda, edebiyetta, siyasiyatta kazandığı birincilik süre-i vefatına kadar mahafaza etmiştir. Devlet-i Osmaniye'de böyle Mükemmel bir şayhüliislam gelmemiştir, denilebilir. Hatta İbn-i Kemal, Ebu's.Suud merhumlara da faik addolunca vechi vardır.

Hüsn-i halk cihetiyle dahi bir mevki-i mümtaz tutmuştur. insan, çehresindeki besâsete-tabiatındaki letâfete-muhabbetindeki hilâvete meclûb olmamak kabil değil idi. Onun için umûmun nazar-ı muhabbet ve ihtirâmı üzerinden ayrılmazdı.

Gazeliyattan ibâret gibi olan eşârı ise birisi kendisine muâdel tutmaya gönlümüz râzı olmaz. (Nedim) bile:

Nef'i vâdi-i kasaidde sühangerdâzdır

Olamaz amma gazelde Bâkî vü Yahya gibi

beytiyle rütbe-i imtiyâzını itiraf etmiştir.

Sultan Murâd-ı Râbi' Yahya Efendi'ye ziyâdesiyle müteveccih idi. Hatta kendisini Bağdat,

Revân seferlerine birlikte götürmüştür.

Sultan İbrahim'in evâil-i saltanatında dahi evvelki gibi fevkalade makbul olduğu halde muvâhıran meşhûr "Cinci Hoca" vakıasının zuhuru üzerine iş değişti.

Efendinin öteden beri bedhevâhı bulunan bazı ekâbir el-kaâtte bulunarak kendisini nasılsa düçâr-ı itâ-ı sultani ettiler.

Bunca zamandan beri gerek iâli, gerek imâli tarafından mezhur ihtiram tam olarak yaşamış olan Hazreti Yahya bu tahkîre tahammül edemedi. Sene Sekseni mütecaviz olduğu halde 1053 senesi zilhiccesinin on sekizinci gecisi vefat etti. Naâş-ı mubârekini hamil olan tabut Fatih meydanını dolduran erbab-ı muhabbet tarafından parmak üzerinde götürüldü. Herkes merhumun evsâf-ı aliyesiyle tezyin-i lisân etmekteydi.

O vakit şu büyük zat hakkında umum tarafından ezhâr olunan asâr-ı tebeccil milletin zaten kadirhan olduğuna delildir.

Müşarileyhin bazı te'lifâtı olmakla beraber mürettib divânı var ise de matbu' değildir.

Eş'ârı-hükm-i zaman olmak üzere-bir takım imâlândan köhne ta'bîratdan hali değil ise de rehginde, dilnişindir.

Yahya'nın eş'ârı Nedim'in eş'ârındaki letâfeti haiz olmakla beraber metânetce ondan alâdır. Bunun için bazı erbab-ı zevk Yahya'yı Nedim'e tercih ederler.

BÂKİ

İstanbul'ludur. Tevellüdü 933 senisine müsâdiftir. Tarih-i vefâtını (Haddî-i Bağdâdî) nin (Bâki Efendi gitti ukbâya bin sekizde) murayı meşhûru gösterir.

973 de intikal eden peder-i hoş-âvâzı Fatih Cami-i Şerifinde müezzin idi.

Bâki gençliğinde saraçlık sanatına sülûk etmiş iken istidâd-ı mâderezâd kendisini tarîk-i tahsîle irşâd eylemiştir.

Bu meslekte az vakit içinde beynel-akrân-ı temeyyüz etti. Fazl ile ma'rûf oldu. Meşhûr (sünbül) kasidesini nazmetmesi üzerine iştihârı katmerlendi. Hem ulemâ, hem şuara için medâr-ı iftihâr olacak bir mevki tuttu.

Bir taraftan da kat-i merâtib-i ilmiye etmekte idi. Haleb'de naiblik-istanbul'da birkaç mühim medresede müderrislik-Mekke'de, Medine'de, İstanbul'da Kazfîlik ettikten sonra Anadolu sadrı oldu.

(1006) da üçüncü defa olarak Rumeli sadrı olmuş idi. Fakat sene yetmiş geçmiş olduğundan istifâ etti.

iki sene sonra bir cumartesi günü naaş-ı Bâkî-yi hâmil olan tabut Fatih meydanında seng-i musalla üzerinde görüldü.

Bu hazîn manzara bir çok ekâbir ile beraber orada bulunan Şeyhülislâm Sınûullah Efendi'ye şâirin meşhûr (saf saf) gazelinin matla'ı olan:

Kadrini seng-i musallada bilüb ey Bâkî

Durup el bağlayanlar karşına yaran saf saf.

beytini terâr ettirmiştir.

Merhûmun ismi (Mahmûd) ulduğu halde
(Abdülbâki) imzasini kullanırdı. Hatta hâtiminde:

Fûnist-i cihân der ü ve fâniest
Baki heme evest cümle fâniest

beyti münakküz idi.

Bâki en mühim şairlerimizden madüddur. Millete
lisan muallimliği etmiştir. Tarz-ı kadım-i nazmı-
zaman müsaid olduğu mertebe-tecdîde çalışmıştır.
Ziyâ Paşa'nın:

Bâkiye sezâ olunsun ta'yîn
Ta'bîr-i mücedded-i nehsetîn

kavli muvafik-ı hakikattır.

Müretteb dîvânından başka (Mevahibü'd-~~D~~ünyâ)
(Fezâilü'c-~~C~~ihât) tercümelere gibi asar-ı mutebere-
yi kalemiyesi mevcuttur.

Bâkî, hayatında-bazı hasedi müstesna olmak
üzere- umurun mazhar-ı ihtirâmı olan bahtiyâr
şairlerdendir. Memâtından sonra ise o istisnâ dahi
kalmamıştır.

Öteden beri bî-hakk-ı üstâd tanındığından
müteahhirin-i şuara eserlerinde namını lisân-ı
tazîm ile yad edegelmişlerdir.

Ez cümle (Nef'î) bir kasidesinde:

iltifât et sühân erbabına kim onlardan
Medh-i şâhân cihânbâne viren ünvanı
Kim bilirdi şuara olmasa ger sabıkda
Dehre-i devletle galib yine giden sâhânı
Haşredek ab-ı hayat-ı sühân Bâkîdir.

Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleymân Han'ı
beyitlerini yazmıştır.

(Sâbit) Dahi;
 Nola nikâd desen Bâkî'ye insâf budur.
 Kim bizim nokta-yı endişemiz onun puludur.
 Nola düşürse bekâyâsını mazmunlarının
 Hame-i tahsîl-i kemâlatta Bâkî koludur.
 kıtasını söylemiştir.

USULÎ

Müvellidi Vardar Yenicesi'dir. Urefâ-yı ehl-i tasavvuftandır. Mısır'a gidip sâhib-i kitap (manevi) Şeyh İbrahim Gülşenî'ye intisâb etmiş idi. Hem meslekleri arasında marifet ve belâgatle temeyyüz etmiştir.

Erbab-ı hâlin kanaat ve inzivâyı sevenlerinden idi. Niğmât-ı kalemi usûl-i aşka muvafık olduğunda (Vecd-i âvas) vasfıyla tavsîfe sezâdır.

Muhalif-i dâib ihtirâm olan (derdmend) tabirini şâmil bulunduğu için erbâb-i zevk nezdinde makbul olamayan:

Vah kim gitti Usûlî-yi derdmend
 mısraından anlaşılan (945) tarihinde vatnında vefât etti.

Müretteb divâncesi vardır. O zamane göre lisanı çok düzgün görünür. Eş'arından istidlâl olunan hüsn-i istidâdı müsâid olduğu kadar eser bırakamamıştır. Şairlikçe haiz mertebe-i kasavvi olmak üzere yaratıldıkları halde kabiliyetleri bazı müvânein hilâletiyle lüzümü kadar inbisât bulamamış olan zevat-ı nadiredendir.

Ömrünü fakr içinde geçirmiştir. Gınâ-yı kalbi berkemâl idi. Kimseye arz-ı ihtiyâc ile ser-ferev

ettiği görülmezdi.

SÂBİT

(Öziçe) lidir. ismi Alaaddîn olduğu halde mahlasın ismi unutturmakta hükmi cihetiyle-bu namı yad eden olmaz ama (Sâbit) denilince bu mahlasın sahibini tanımayan hemen hiç bulunmaz.

Sabit'in esbab-ı iştihasında başlıcası şiirde bir tarz-ı has sahibi olmasıdır.

Şiirinde durûb-ı emsâl veya ta'birât-ı meşhûra irâd etmek birinci merakıdır. Herkesin bildiği bir sözü öyle zarîfâne bir surette nazmeder ki okundukça safâyâb ve mütebesim olmamak kabil olmaz.

Muasırlarından olan meşhur Nâbî:

Darbü'l-misâl irâdına bu asırda Nâbî

Kimse olamaz Sâbit Efendi'ye reside

Nâbî! olamaz Sabit Efendi gibi herkes

Darbü'l-misâl nükte virân darb-ı meselde

ol güne zebânzed sözü kim bulmağa kâdir

Mecmua-yı erbâb-ı sühan cümlesi elde

beyitleriyle bu hususu beyân etmiştir.

Bunlar müşârileyhin Sabit hakkında hüsn-i tevcihi olduğun gösterse de yine kensinin:

Sizde darbü'l-misâl irâdına söz yok ama

Söz odur aleme senden kala bir darb-ı mesel

beyti sabite tariz olmak üzere telakki olunur.

Sabit dahi sırası geldikçe Nâbî hakkında ezhâr-ı ihtirâm eder.

Meselâ Onun:

Sana benzer feleğin mihr-i der hişânı mı Vâr.

Derûnumda keder var yeis ve ümîde liyâkat yok

mısralarıyla başlayan gazellerini tanzîr ettiği sırada

Hazret-i Nabî-i üstâda nazire demeye
Sabit âsâyı halebin merd-i sühandeni mi var
Kumaş nevzuhûr-ı marifette şimdilik Sâbit
Bulunmazsa haleb temğası istanbul'da
rağbet yok

beyitlerini sarf etmiştir.

ikinci beyit ile o zaman şiirde Nabi tarzının hâiz-i revâç olduğunu gösteriyor.

Sabit vadi-i mahsusunda yekta olmakla beraber mazmunfürûşluk derdiyle bir çok da bî-nemek söz söylemiştir.

Tecellisi gariptir. Eşarının nadirce bulanana gazelleri fevkalade şirindir. Âdileri ise son derecede tasızdır. Güzelleri nazire kabul etmez. Adilerini tanzîre tenezzül edilmez.

Vatanında, oralarca fazl ile maarûf olan Halil Efendi'den tahsil-i ma'rifet ettikten sonra İstanbul'a gelerek Seydizâde Mehmed Paşa'ya intisâb etmiş idi.

Tedrican kat'i merâtib-i ilmiyye ederek Bosna, Konya, Diyarbakır mevleviyetlerine nâil olduktan sonra (1124) tarihinde irtihâl etti.

Bosna'da iken orada Vali bulunan Halil Paşa kendisine Ramazanda kıymettar bir saat ihdâ edince kıta-ıy âtiye ile mukâbele eylemiştir:

Rûze dâr-ı gama sultanımdan
Hassa-yı heva'n inâyet geldi
Vakt-i iftarda şemden sonra
Şekimiz kalmadı saat geldi.

Merhumun lisanında renâket olduğundan pek de dürüst söz söylemezmiş. Bu cihetle münasebet düştükçe (ben söz söyleyemiyorum. Bereket versin kalem biraz söylüyor. O da söyleyemese çatlardım?) dermiş.

AVNİ BEY

Müşarileyh ile birinci defa olarak "Yeni Şehir Fenâr" da görüşmüş idim. Bir nâdire-i irfân idi. Müsahebetinden pek çok istifâde ettim. Lisan-ı Farisi ile olan doğulu cihetiyle ekseriye edebiyat-ı İraniyenin en müntehiblerini mevzu-ı bahis ederdi. Tarikat-ı mevleviye sâliklerinden olduğundan "Mesnevi"'nin âli beyitleri dem-be-dem lisanından işitilirdi. Hazret-i Mevlânâ hakkında kalbi pek kuvvetli bir hiss-i takdîs muhafaza etmekte olduğu ez cümle Sünbülzâde Vehbî'nin:

Naye tazyîf-yi nefis eylemeli

Üfleyib yani onu bilmeli

Çalma öyle dūdūnu Mevlâna

Ki dene adına Neyzen Mollâ

demekle afu olunmaz bir terbiyesizlik ettiğine kâil olmasından anlaşılırdı.

Eşâr-ı matasavvifânedен başkaca zevkyâb olurdu. Bir gün "Usûlî" merhûmum:

Aşk ile Tesvir-i dilden cûş eder tûfân henüz

Bu gözümün yaşları deryâyı bî pâyân henüz

Şah-ı aşkın taht-ı dilde hükm ederdi cân gibi

Mısır iline Yûsuf olmamış idi sultân henüz

.....

.....

Firkatin nîşini çak-ı ok gibi vurdun canıma
 Çıkmadı kaldı kara bağımda ol peykân henüz
 Ömr iriştı alire, buldu nihâyet rûzigâr
 Ey dirigâ bulmadı gayet şeb-i hicrân henüz
 Kâbei çarha âlemler çekti ahım ateşi
 Almadı söz-i derûnumdan haber-i nâdân henüz
 gazelinden söz açarak tanzîrini telif etmesi
 üzerine ferdâsı:

Meşhedimden şevk-ı kûyunla revândır kân henüz
 Görmedi tiğın benim kâbemde bir karbân henüz
 Derd ile can verdim istimdâd-ı dermân etmedim
 Derdnâk-ı imtina-yı ömürdür dil-i dermân henüz

.....

Bir şehîd-i demhir ü sâním ki gûş-ı cânıma
 Ruh-ı Yahya'dan gelir avâz-ı istihsân henüz

.....

naziresini kendisine takdim ettiğimde fevkalade
 memnun olarak bir takım tenbihât-ı terakki
 perverânede bulunmuş idi.

Yeni Şehir'den İstanbul'a avdet edeceği esnâda
 (vedâiyye) olmak üzere.

.....

Nâci cûyâfeti eser karb-ı ma'nevî

Gamgin-i müşevvez dürrî-y isûr-ı hevâ'l-muîn
 kıtasını yazıp hüzûruna arz eylediğimde ise daha
 ziyade ezhâr-ı memnûniyet ederek (bunu Fâtihâ

makâmında bezm-i dîvanın başına yazmak sûretiyle ilân-ı iftihar edeceğim) demiş idi.

Bunun üzerine hayli zaman geçti. Biz de İstanbul'a avdet etmiş olduğumuzdan ara sıra müşarileyhin ziyâretine giderdim. Bir aralık Üsküdar'da ikâmete mecbur olduğumdan görüşemez olmuş idik.

Bir gün (Tercümân-ı Hakikat) matbaasında bulunuyordum. Nam-ı âcizâneme olarak bir mektûb geldi. Açtım. içinde şu tarihi muharrer buldum.

Hayf bir günde iki şâir-i hoşgû gitti
Birisî Hazret-i Hilmî, biri Mîr-Avnî
Yazılır cümleye tarih gelir bir gün olur
Kodular ah iki şair-i mâhir günî

Üsküdarlı Tal'at

Ertesi gün çıkan Tercümân-ı Hakikat nüshasına derç edilen bu tarihin zeylinde mûlahazâyı âtiye görüldü:

(Kemal-i teesürde Talat Bey efendi ile iştirak etmemek elimizden gelmez. Teessürü iki dağ-ı derûn besler bir hüzne mukarrenz.)

Trabzonlu Hilmi Efendi ile Yenişehir Fenârlı-Bekir Paşazâde Avni Bey asrın yetiştirdiği üdebâmızın, suarâmızın ser-âmedânından idiler. Hele Avni Bey hakikaten zübdetü'l-ahkab demeye layık olan efâzil-i sehnevrân-i Osmanîden bir vücûd-ı nâdir idi. Lisânında tutukluk olduğu halde pek çok natıkları lâl edecek sözler söylerdi.)

(Tasavvuf âli mislin arifânesine şiddeti intisâbî cihetiyle âfet-i şöhretten ihtirâz üzre bulunmasından olmalıdır ki bir divân-ı azîm teşkil

edebilecek kesrette olan eşâr-ı üstadanesinden bir kısmını olsun tab' ettirerek istifâdegâh-ı umûmiye çıkarmamıştır. Neşr olunmuş âsarı ise kasîdeserâ-yı meşhur-İsmâil Paşâzâde-Hakkı Bey Efendi'nin divân-ı matbu'ı gibi bir iki kitaba yazdığı rengîn takrizlerle Harabat-ı Ziyâ'yı tenvîr eden bazı ebyât-ı bergüzîdesinden ibâret gibidir.)

Avni Bey'in:

Böyle aks-i endâz olursa suretin ayineye
Seyf-i gayretle muharrerdir devnim olmak bana
gibi aşıkâne.

.....
.....

gibi ârifâne.

.....
.....

gibi hakimâne sözleri pek çoktur.)

(Şimdi Hatırımıza, imtihan-ı kuvvet-i kalb için vakt-i mahzûniyede nüzûl etmek üzere te'hir etmiş bir ilham girye-i fermâ gibi müşârileyhin:

Gel ses-i kabrimde dur bir lahza ey simin-i beden

Nurdan bir servi dikmişler kıyas etsin gören beyiti geldi. Mahzûniyetimiz nasıl mahdûd kalsın?)

(Avni Bey edebiyat-ı Osmaniye'de olduğu gibi edebiyât-ı İrâniye'de dahi mümtaz idi. Bir çok âsar-ı Farisiyesi vardır. Bunlar muâsırımızdan bazı suarâ-yı Osmaniye'nin yazdıkları parçalar gibi lisan-ı Farisiyi gerçekten bilenlerce âdi âdi addolunacak şeyler değil, fasihâ-i Acemi dahi

mecbûr-i tahsin edecek eserlerdir.)

(itikâdımıza göre Avni Bey nazm-ı eşâr-ı Farisiye cihetine şuaramız beyninde mütefred idi.)

(Avni'nin gaybûbeti gibi bizce nâkâbil-i izâle bir elem ancak asârının tab' ve neşriyle te'dil olunabilir. Bu hizmet-i mukaddesinin hüsn-i ifâsını ise akrabasının, husûsuyla bunlardan en ziyâde tanıdığımız Mehmed Ali Efendi birâderimizin himmet-i kıymet şinâsânesinden bekleriz.)

Avni Bey (Alafranga) denilen yolda Şiir tanziminin aleyhinde bulumakla berâber lisan-ı kudemânın tabi'at-ı asra göre ıslahını arzu edenlerden idi. Kendisine (Edebiyat-ı garbiyenin bazı muhaseni inkâr olunamıyor. Bunlardan niçin iktibas etmemeli? Böyle şeylerde taassub etmek (Terakki etmeyelim) demek değil midir? denildikçe (Terakki edelim, fakat gençlerimizin bazı asârında görüldüğü üzere iktibas namıyla mânâsız söz söylemeye alışmayalım.) cevabını verirdi.

İBNÜ'L-NECCÂR ŞEYH RIZÂ

Nazm-ı kelâm ile şöhretyâb olan meşayih-i kirâm arasında temeyyüz edenlerdendir. Meşhur "nazım" gibi ekser manzûmatını Mahammed Aliye-i Nebeviye ile ilâ etmiştir.

İsmi "Mustafa"dır. Tevellüdü "1090" senesine tesâdüf eder. Pederi "İbrâhim" filhakika neccâr değil idi, fakat ashab-ı ma'rifetten olduğundan ser-âmedanından bulunduğu dergah-ı âli topçularıyla birlikte ihtiyar eylediği seferlerde tesâdüf olan bahirlerden top geçirmek için temeddidi lazım gelen

köprülerin inşaatını fena tatbik ile teshîl etmiş gibi hizmet-i mühimme ibraz etmesine mebni refikası tarafından kensine "neccâr" ünvanı iftihar-ı yadigar edilmiştir. Bu münâsebetle hazret-i şeyhe "İbnül-Neccâr" denilmiştir. Şeyhin:

.....

zeminde erbab-ı istirşadı tekkiyesine davet etmek ülfetinde bulunması pederinin vefatından çok sonradır.

"1159"da irtihal eden Rızâ'nın asarı, divanında münderiç:

Rıza divanının tab'ıyla revnâk geldi afâka
 Basıldı penç-i defter nat ve nutku ibnû'l-
 neceârın [*] tarihlerinden anlaşılacağı üzere
 "1262" de Muhammed Bey nâmında bir muhibb-i hayrın
 himmetiyle tab' ve neşr edilebilmiştir.

Beşiktaştaki kendisine mensup dergaha:
 Rıza bu tekie-yi haletfezâda şeyh olalı
 Pir etti âlemi gülbânın hay ve huy-neşât
 maktainda ima buyurduğu üzere feyz-i irşâdıyla
 mutâfehl-i intibâh olmuş idi.

Sözleri hakikaten âşıkânedir. Husûsiyle Haram eyn'de bulunduğu esnâda yazdığı eş'âr o mübârek yerlerde daha ziyâde cezbedâr olduğunu gösterir. Ez cümle Kabe- i Mûkerremeden ayrılırken söylediği kıta-yı âtiye caiz olduğu hassasiyât-ı kutsiyeye tercüman olur:

Vakt-i veda' âteş-i âhım şerârıdır.

Reng-i kâbe-yi beyt-i harâmı siyah eden

Diçâr hicr-i matla'ı nur-server eder

Ah derûnu meş'âle-yi sabahkâh eden

Hakîmođlu Ali Paşa- birinci sadaretinde-altı mermerdeki camii şerifi binâ edince asrın şuarası tarafından tarihler söylenilmiş idi. Hazreti Şeyhin bulunduğu "Camiü'r-Rıza" tarih-i dil-nişini Paşanın pek ziyade mazhar-ı tahsini olmuştur.

Bu vesileyle hasedler lisanından işidilmeye başlayan "bu, tarih söylemek değil, adeta camiye postu sermek istemektir. Böyle harisane emeller erbab-ı hakikatten geçen bir zata yakışır mı?" yollu keft u gülana kulak vermeyen Hakîmzâde bir müddet sonra caminin cihet ve azfiyesini cenab-ı Rızâya teciye ile tarihe revnak-ı değer vermiştir.

Şeyhin (Hüseyn Vaizî)yi andıran muvaaz-ı beligasından umûm istifada ederdi.

İbnü'l-hakîm ikinci defa olarak sadere gelince zikrolunan cihetin mutasarrıf-ı evveli olan Enfi-zâde Muhammed Efendi münfağasından avdet ettiğinden cihetin kendisine iâdesi için gerek paşa, gerek sâir vükelâyâ müracaattan hâli kalmamış ise de istişmâm-ı buy-ı ümîd edememiştir. Rıza-yı Ali cenab ise Enfi-zâde'nin bu teşebbüsâtını işitince "bizim hizmetimiz kendilerine vekâlet ekmekten ibâret idi. Mâdem ki arzu ediyorlar makamlarına gelebilirler. Bunun için şuraya buraya müracaatla izâç ve inziâca ne hâcet!" Haberiyle berâber cihetin berâtını kendisine göndermiştir.

Şeyhin havas-ı muhibbânından olup tercüme-i halini yazan-Ragıb Paşa-mühürdârı Nüzhet Efendi..... bu keyfiyeti müşarileyhin

kerâmetinden olmak üzere irâd eder.

HOCA NEŞ'AT

İsmi Süleymandır. "Mesâhib-i Şehriyâri" ünvanıyla yad olunan pederi Ahmed Refi'â Efendi Edirne'de münfiyân-ı mukîm iken "1148" tarihinde orada dünyaya gelmiştir.

Edebiyata intisabı olan peder-i taraftan - tevellüdüne tarih olmak üzere - söylenilen:

(Hüdaya iki alemde azîz eyle Süleymân'ı)
mısrası hatiminde menkuş idi.

Refi'â mûsîki fenninde yektâ olduğundan bir aralık hisiyât-ı garibâne ile tanzim etiği:

(Meskenimden devr edip gurbette serkerdân eden
Kısmetim mi tali'im mi yoksa cânâ sen misin)
şarkısını sûzişli bir sûrette besteledikten sonra bazı erbab-ı tabiata ta'lim ile neşreylemiştir.

Arası çok geçmeksizin bu nağme istanbul'a aks ederek vasıl-ı sem'-i hümâyun olmasıyla efendi itlâk olunduktan başka evvelkinden ziyade mazhar-ı iltifat buyurulmuştur.

Refi'â istihsâl ettiği mûsâade-i Padişâhi üzerine Heftân Ağalığıyla Hicâza gittiği zaman sen-i tembîze vâsıl olmuş bulunan Süleyman'ını da beraber götürmüştür.

Avdette Konya'ya uğradıklarından genç Hacı, Çelebi Efendi'ye arz-ı irâdatla tebrikân sikke-pûş edilmiştir.

Daru'l-hilâfe'ye vüsullerinden biraz sonra Refi'â azim serâyı bekâ etmiştir.

Süleyman bu iftiraktan hasıl ettiği teessürle

beraber tahsil-i ilim husûsiyle "Müşevvî" nin dekayıkını anlamak için Farisi öğrenmeye gayret ediyordu.

O esnalarda üstad-ı ithâz ettiği Hâyezâde Cûdî Efendi tarafından kendisine:

(Çünkü ilm-i vâdiye ettik edible rağbet
Daima sâhib-i ârifân ile eyle sohbet
Gayret-i tıynetî sarf et eser-i eslâfa
Mahlas-ı marifetin ola cihanda Neş'ât
neşfidesiyle "Neş'ât" mahlası yadigar edildi.

Neş'ât bir müddet sonra "Mesnevihân" lıkla maharet bularak istanbul'un meşâr-bâbnân bir Farisi muallimi oldu. Herkes kendisinden dedrise rağbet ettiğinden "Molla Kur'ânî" de kâin hanesi medreselere gıbtabaş olacak bir hale geldi. Bu feyzi kendince ta'mim etti. Hocanın mazhar-ı isim "feyyaz" olduğuna da şübhe kalmadı. O vaktin ileri gelen erbab-ı kalemi bu muallimin şakirdleridir.

Şakirdlerinden şiir söylemeye kaabiliyeti olanlara birer "mahlas" vermek daib-i istidanesi idi. Bunlardan en ziyâde tevcihini kazananlara - manzum olarak - birer de "mahlasnâme" yazıp ihdâ ederdi. Divânında yirmiyeye karîb mahlasnâme mevcuttur. Bunların en ziyâde itinâ ile yazılanları Şeyh Gâlib, Pertev Efendi, İzzet Bey namlarına olanlarıdır. Hazreti Şeyh'e "Esad" mahlasını Hoca Neş'ât vermiş idi. Mahlasnâmesinde:

(Neş'ât dedi iran zebânından edip gûş
Mahlas ona Esad ne saadet buna şayandır.) der.

Hoca, Farisî şiir de söyler. Hatta

mahlasnâmelerden bir kaçını o yolda yazılmıştır. Fakat insan okurken sıkılır. "Farisî şiirin bundan tatsız olamaz" denilse mübalağa edilmemiş olur.

Türkçe şiirde hemen Farisî'sinden aşağı kalmaz. "Divânı lafzi, mânevi nakış mecmuasıdır" denilebilir.

Tabiatı rengindir. Bazen oldukça güzel söz söylerse de tesadüfi olarak söyler. Şakirdlerinden pek çoğu şairlikte kendisini geçmiştir. Ez cümle Şeyh Galib ile müşarileyh yanındaki mesafe-i maneviyenin tayini hakikaten müşküldür.

Hocalık başka şairlik yine başkadır. Kemal Bey'in dediği gibi: Her edebiyat okuyan edip olmak lazım gelmez.

Ya her edebiyat okutana edip denilmek lazım gelir mi?

Burada yine Kemal Bey'in şu tenbihi ihtâra şayandır:

"Kemalat-ı fikriyeyi vav-ı kuvvetle Türkiyât-ı alemi bu dereceye getiren hassa ashab-ı kalemin fevkalâde olmasıyla beraber nedreti değil, fevkalâde olmamasıyla beraber kesretidir.

Hoca Neş'ât iyi bir şair veya edip olamamakla beraber iyi bir üstâd olabilmiştir. Bu da büyük bir şereftir. Erbab-ı kalemi teksîre çalışdığı için Osmanlılar daima kendisinin müttedârı olmak lazım gelir.

Mücbib-i intibâh olacak müvadâddandır ki şakirdânı arasında kendisinin iktidar-ı edebisini hakıyla takdir edenler yeni edebiyatça öyle fevkalade bir zat olduğunu bilenler bulunduğu halde

sâike-i hod-pesendi ile aleyhinde söz söyleyen olmazdı. Bilakis daima kemal-i ta'zim ile sitayişinde bulunurlardı.

Burası celb-i nazar-ı dikkat olmak tabiidir. Çünkü mühim bir ahlak dersidir. isaniyetin en büyük medar-ı kemali ahlak değil midir?

Câ-yı istiğrabdır ki müşârileyh gibi memdûh-ı umum olmuş bir adam "Surûri" kuvvesinin hicvinden âzâde kalamamıştır!

isti'mal-i Eslihâda sahib-i mahâret olan baba Neş'at erbab-ı zeâmetten olduğu cihetle "1182" de açılan Rusya muharebesinde Osmanlı ordusunda bulundu.

Hasretle gözüm yaşı ki zîb-i cemin oldu
Rum elleri gühsar-ı bedhuş ve min oldu
matlalı gazelinde burasını ima eder.

Orada dahi hizmet-i fedakarane ibrâz ile refikası olan mücahidini müntedâr etmiştir.

Seferden avdet edince yine tedris ile iştigale başladı. Daima müselleh bulunurdu. Ders okuturken cenge hazırlanmış bir Osmanlı kahramanı kılıcı hakkı olarak müderrislik makamını zabt etmiş zannolunurdu. Seyf ve kalemi cem' eden zevattan madûddur.

Zaten bir merd-haydar-ı hısal olduğu halde ârif-i şehir "Muhammed Emin" Efendinin tevce-i mahsusuna mazhar olduktan sonra tarik-i Nakşibendi'nin en müntehi erlerinden olmak şerefini de ihrâz eylemiştir.

Hoca Kemal Sühâ ile de müştehir olmuş idi. Hanesi melaz-ı misâfirin addolunurdu.

Ashab-ı ihtiyâca muavenetten geri durmazdı. Bazı ekâbire müracaat suretiyle de mesâlih-i fukarayı tasviyeye himmet ederdi.

Meşhurdur ki "efendim! Şunun bunun işi için bu kadar Ab-ı ru dökmek revâ mıdır?" itirazında bulunanlara "ab-ı ru ile değirmen çevirilmez ya! Böyle işler görülür." yollu mukabele etmiştir.

Bir gün meclisinde bulunan zahid-i haşk erbabından biri "Efendim! cennette ateş yok. Siz orada çubuğunuzu nereden yakacaksınız?" sual-i küstahanesini dermiyân edince Hoca elinde bulunan koca çubuğu mütebessiman bir kere çektikten sonra "sizin için kebab pişirilen ocaktan!" cevabını vermiştir.

Vefatı Surûrinin: (Neş'ât Efendi göçtü canan ola menzîli) tarihinden anlaşıldığı üzere "1222" senesine müsadiftir.

MEHMED ESRÂR DEDE

istanbul'da yetişmiş erbâb-ı dildendir. Galata Mevlevihanesi hücre-nişinlerinden idi. Şeyp Galib ile beynlerinde muhadenat-ı fevkalade var idi. Bu sayede mevlevihane "ins a ins" denilmeye şayan pek çok bezm-i irfân görmüştür.

Esrar'ın eşârı okundukça tab'iindeki rikkat hiss olunur. O te'sîr değme şairin sözünde bulunmaz. Bize öyle geliyor ki kendisinin yüzünü görmek bahtiyarlığına nail olanlar o çehrede hüzün ile serveri bir sûret-i bedi`ada mümteziç görürlerdi. Galib onu dahi intihâb etmemiş. Kim bilir ne latif zât imiş.

Divânında câ-be-câ Gâlib'e arz-ı tazîm eder.

Hafta:

(Olurdu sayesi bir sevi sîm-i deryâtâb)

matlâlî neşîdeyi hasseten müşarûnileyhi tavsîf için nazm etmiştir. Diğer bir manzumesindeki:

(Hâliyâ feyz-i hazreti Gâlib

Can-ı esrâr na besâmândır.

Bana her bir nigâh-ı merhâmeti

Hastaya tâb, mürdeye candır.

Dem be dem iltifât ve lütfü

Başka en'âm, başka ihsândır.

Sergüzeştim o şâh ile güya

Kıssay-ı mûr bâ-Süleymandır.)

beyitleri bu bâbdaki hissiyat-ı şükran-âmizînin derecesini erâye için kâfidir.

Şuara-yı Rûm (rubâi) söylemeye öteden beri pek de rağbet etmemiş oldukları halde Esrâr o vadide heman cümleden ziyade ezhar-ı iktidar eylemiştir. Galib hakkında da rubaileri vardır. Aşağıki rubai ile müşarileyhin müntidâr-ı irşadı olduğunu itirâf eder:

Şeyhim reh-i mevlevide Galib oldu

Feyz-i nefsi âleme vâhib oldu

Esrâr eğer ki bî-nevâdır ama

Bir çakir hânedan sâkib oldu

Serverî'nin

(Hayıflar göz yumub Esrâr Dede sır oldu)

tarihinden anlaşıldığı üzere "1211" de vefât edince hazret-i şeyh bit-tabî fevkuhgaye müteessir olarak şu tarz-ı dil-suz ile feryâd eylemiştir.:

(Kan ağlasın bu dide-i derbârım ağlasın

Aksın benim o yâr-i vefâdarım ağlasın
 Çeşm ü dehân ve arz u ruhsarım ağlasın
 Baştan başa bu cism-i şehkârım ağlasın
 Ağyarım ağlasın bana hem yârim ağlasın
 Güz eyleyen hikayet-i esrârım ağlasın
 Nâdide bir güher telef ettim diriğ ve ah
 Hâk-ârâ defnedip geri gittim diriğ ve ah
 Zat-ı şeriif âleme bir yârkâr idi
 Fakr u gınâ ve aşk ü hüner bir karar idi
 Her şeb misal-i şem benimle yanar idi
 Saye gibi yanımda enis-i nehhâr idi
 Hakka tamam âşık idi yâr-i gâr idi
 Bir kaç zaman ma'mur olaydı ne vâr idi.
 Allah verdi aldı yine karb-ı hazrete
 Biz kaldık intidar ile ruz-u kıyamete
 Hazreti şeyh - tercüme-i halinden ma'lûm
 olduğu üzere- Esrârı'ndan ayrıldıktan sonra ancak
 iki sene kadar yaşayabilmiştir.

KETHÜDA-ZÂDE MEHMED ÂRİF

Pederi reisül-ulemâ Sadık EFendi "kethüda-zâde" ünvanıyla maruf idi. Muvahiran bu ünvan kendisine intikâl etmiştir.

Fazıl-ı meşhûr Müftizade Abdürrahim Efendinin dersine devam ile feyzimend olan ezkiyadandır.

Üstad-ı müşarileyh akâid tadrîsiyle meşgul olduğu sıralarda irtihal etmekle sahib tercüme-yi meylâsı Müftü-zâde'nin talebesine mültehak olarak onda istihsal-i me'zûniyet eylemiştir.

Bununla iktifa etmedi. Sonradan Mütercim Âsım, Hoca Neş'at, Sünbülzâde Vehbî, Reisül-müncemîn

Rakım gibi mesahir-i asra müracaatla tahsilde devam etti. Akranı yanında inkişat nüma oldu. Bilhassa riyaziyâta, hükmiyâta intisâb ile şöhret buldu.

Haleb, Bursa memleketlerinde bulundu. Mekke İstanbul payeleriyle tebcîl olundu. Nihayet: Anadolu sadaretine getirildi.

(1185) de tevellüd, (1265) de vefât etmiştir.

Zamanın en ziyade müştehir olan ariflerindendir. Neşreb-i hakimanesi her türlü teklifattan ârî idi. Seksen senelik önrünü saye-i hikmette safâ-yı hatırla geçirmiştir. Nail olduğu menâsıb kendisine tabîi olarak gelirdi. Hiç birisine tâlib olmamış idi. Kâniâne, mütevaziane yaşardı. Beni nevine elinden geldiği kadar iyilik etmek isterdi. isteyenlere ders okuturdu. Birçok şakirt yetiştirmiştir. istemeyenlere "siz niçin okumuyorsunuz?" demeye lüzûm görmezdi. insanda şevk-i tabi olmayınca hiç bir mesleğe sürûkunda muvaffak olamayacağını bilirdi. Bazı erbâb-ı tasavvufun "rind" lafzının müsemâsında tasvir ettikleri sıfatı hâiz bir zat idi.

Kendisine "lâbâli" demek de yakışık alır. Yazdığı şeylere de hiç ehemmiyet vermezdi. Asâr-ı kalemiyesi şunun bunun elinde kaldığından cem'edilememiştir. Meydanda yirmi-otuz sahifelik divançesinden başka bir şey yok gibidir.

Elli yaşından sonra yazdığı şeylerden mürekkeb olan bu divançeden istidlâl olduğuna göre müşarileyh milletin şiirde niceliği ihrâz eden ricalinden değil, bunların mütevasıtalaından bile addolunamamak lazım gelir. Olabilir ya! Bir adam

hakim olur da şair olamaz. Bununla beraber:

Denilebilir ki: en değerli eşarı kendisine isnâd olanan zarîfâne fıkralarıdır.

AHMED FASİH DEDE

İstanbul'dur. Bir şair-i cezbedâr idi. Evâil halinde şerefbaş mesned-i sadâret bulunan köprülü Ahmet Fazıl Paşa'nın daire-i fahiresine intisâb etmiş iken bir gün: fikrini kimseye söylemek sizin-daireden çıkıp giderek tarikat-ı âliye-yi Mevleviye müntasıplarından oluvermiştir. Biraz sonra Galata Mevlevihanesinde bir hücreye çekilip ikdam-ı amali olduğu veche ile kimsenin taht-ı müdâhilesinde olmayarak ahrarane yaşamaya başlamıştır.

Hüsn-ü hattı meşhûr olduğundan yazı yazmakla tayiş ederdi. Arzu eden bazı erbab-ı şebâba ders verdiği de görülürdü.

Hal-i vakit buldukça-tabiiindeki bî-karlılığın sevkiyle istediği yerlere gider, lalübaliyâne gezerdi. Hareketine dikkat edenler her anda icra-yı semaa muhiya suride-i meşreb bir mevlevi olduğunu hiss edebilirlerdi. Hazret Mevlâna'nın:

.....

nutk-u merkasıyla tarif buyurduğu şevk-i tabif ashabının büyüklerindedir.

Kendisinin tevellüdü, vefatı hangi tarihlere müsadif olduğu gördüğümüz teracim-i ahvâl kitaplarında tasrih edilmiyor. Yalnız yukarıda görüldüğü üzere - Fazıl Ahmed Paşa zamanı gösteriliyor.

Tahminimize göre Paşa'nın sadrazam oluşu

(1171) salıne tesadüf ediyor. Sadareti on beş sene kadar devam etmiştir. Şairin daireye veya tarikata intisabı bu senelerin hangisinde vuku' bulduğu bileniyor.

Bu keyfiyet o kadar ehemmiyetli bir şey değil ise de kitaplarımızdaki böyle nosanlar görüldükçe teessüf etmemek elden gelmiyor. Halbuki lüzumsuz tafsîlattan geçilmiyor. Meselâ Mirzâ-zâde Sâlim tezkeresine mürâcaat olunsa Fasih'in, meşhûr gazelindeki:

(Geceler azm ettiğim ol maha senâyem-i havaffîdir.)

(Bir tarîk ile kabul etmez muhabbet-i şirketi) beyitini ne münasebetle söylediğine dair uzun bir hikâye görülür ki serâpa (huşû müfessid) kabilinden olduğunda şüphe yoktur.

Fasih Dede mevleviyenin en mümtazlarında ma'duddur. Eşarı Üstâdâne olmakla beraber sûzişlidir. Müretteb divanından başka (Gül ve Mâl - Hüsrev-ü Şirin-Mahmûd ve Ayâz) namlarında manzumeleri vardır.

BEYLİKÇİ İZZET BEY

Şühada-yı su'arândır. Şehâdei (1224) senesine tesâdüf eder. Benli Arif Bey'in oğludur. Nev-civân iken Hoca Nusret'den Muvahiran Hoca Neş'at'ten telmiz etmiştir. Az vakit içinde şiir ve inşa ile şöhret bulmuş idi. Henüz genç iken irtihal etmeyeydi - kuvvet-i tabi'ine nazaran - on üçüncü asrın pek parlak bir şairi olurdu.

Pertev Efendi ile beynlerinde muhâbbet-i

kâmile var idi. Efendi eş'ârını cam' ile tertib-i dimân edince Bey:

Pertev lemi'â-yı mihr-i Neş'ât
tarih-i muaccimini bulmuştur.

Mamûren (Yaş) da bulunduğu sırada söylediğ
beyt-i âti hoş-âyendedir.

Eller hayaller kuruyor hem safâda çok
Yaş'da bizimse bir kuru eğlencemiz de yok.

HIZIR AĞAZÂDE SAİD BEY

Vaktiyle müsâhib-i şehriyâri olan Hızır
Ağazâde Arif Ağa'nın oğludur.

Pederi gibi hüsn-i sûrete malik olduğundan
gençliğinde saray-ı hümâyun müezzinlerine ilhak
edilmiş idi.

Muvâ'hiram bir kaç memuriyete tayin olunduğu
gibi bir aralık da Akdağ Madeninin muayenesine
gönderildiğinden hüsn-i ifa-yı vazife ile avdet
edince asrın zürefası beyninde (yüzünün akıyla
avdet etti.) sözü zebânzed olmuştur. Kendisinin:

Akdağ'da kara baht ile hevnâb-ı eşkimi

Çok eyledim şar-ı siyah ve sefid ü sarh.

beyiti- ki; bazıları tarafından zannolunduğu kadar
rengin değildir-maden mahsûlüdür.

Merhûmun:

Hızır Ağazâdeyim yeşillenirim
latifesi meşhurdur.

iktidar-ı edebiyesi şöhretiyle mütenâsip
değildir. Zannolunduğuna göre başlıca iştiyhârı otuz
sahifelik divancesinde mûnderic olan yirmiye karîb
şarkısının besteli olarak intişarıdır.

Hoşmeşreb-i meclis-ârâ olduğundan ahbâbı kesîr idi. Bu husus dahi iştihârına yardım etmiştir denilebilir.

O ahir-i ömründe tarîk-i hâcekâniye duhûl ile bir dereceye kadar bî-gâm olmuş iken velînîmeti olan Seyyid Ali Rıza Efendi'nin (1252) Ramazanında vukû'ı şehâdeti üzerine hasıl ettiği teessür-i şedîdin neticesi olarak o sene içinde vefat etmiştir.

SURÜRİ

1125 tarihinde Adana'da doğmuştur. ismi Osman'dır. Fatin Tezkeresi'nde Mustafa olmak üzere kaydolunuşu sehve mebnîdir. Pederi tarafından (seyyîdat)ı haizdir.

Seyyid olduğuna evliya-yı umurdan birine hitaben yazdığı bir kıta delil olduğu gibi ismi Osman olduğuna dahi kendisiyle uğraşmak isteyenlerden (Refi') e cevaben söylediği:

Ahir hicve Surûri'nin adın yazdı Refi'
Müstehak mı bu hakaretlere ism-i Osman.

kıtâsı delalet eder.

Eş'âra tabiim iki sene s'ay edib ona
Gayetle oldu semt-i tevârih mültemis
Tarih-i sâl bedâini muallim yazıb dedim
Hüzn-i rakkamla etti müverrihliğe heves
tarihinden müstefid olduğu üzere vatanında cidden müverrihliğe başlaması 1187 senesine tesâdüf etmiştir. Vaktiyle Hüznî tahlis ettiğine de bu kıt'â şâhid-i âdildir.

1193 de İstanbul'a gelince Şeyhülislam Tevfik

Efendi tarafından mahlası Surûri'ye tehvîl edilmiştir. Buna dair:

Mukaddem altı yıl Hüznî tahlis eylesenmişim ben
Bî-hamdi-lillâh müsretyâb kıldı hîy-ı bî-enbâz
işittim bakî hâtıf dedi kim yaz bî nakd-i
târih

Surûrî sana mahlas verdi. Tevfik-i sühan-
perdâş.

kıtasını yazdığı gibi İstanbul'a vürûdu için dahi:

Destgîrim oldu Tevfik hüda geldim hele
Vaz' edince Şahrah şehr-i İslambol'a Çay.

Lafzan ve manen Surûri söyledim tarihimi
Kıldım İslambol'u bin yüz doksan üç salında çay.
kıt'âsını söylemiştir.

Seyyid Osman Surûrî terkib-i ebced hesabınca
1211 olarak "tarih" lafzına mutabık geldiğinden
(müverrihlik bana dad-ı haktır.) diye iftihar
ederdi. Sene-i merkûmenin hulûlunda (Bu sene
(tarih) salıdır. O da benim yılımdır. Bunda meydan-
ı sühân benimdir.) diyerek pek güzel tarihler
söylemiştir.

Muhtac-ı isbât olmadığı üzere Surûrî'nin tarih
nüvislikteki mahareti harikülâdedir. Bazı
tevarihine zımmettiği kasaid-i tavîle ise fazlına
ayrıca birer berhânedir.

Meşhûr olduğu üzere Şünbülzâde Vehbî bir aralık
hastalandığından Surûrî sair bazı şuara ile
beraberiyâdetine gitmiş idi. Vehbi bunların
vürûdünden pek ziyâde memnun olarak ağlamaya
başlayıp (canım Surûrî! Bana bir sûzişli vefat

tarihi söyle de işidip biraz ağlayayım.) ricasında bulunmayla . ururi bil-bedîhâ.

Emrû'l Kays ile haşr olsun ilâhî Vehbî mıs râını söylemiştir. Vehbî (Ne mânâ! Emrûl-Kays da az adam değil idi.) mukabelesinde bulunmuştur.

Mıs râının gösterdiği 1219 rakamı Vehbî'nin hastalandığı seneye mutabık ise de vefâtına tarih değildir. Ondan sonra altı yedi sene kadar daha yaşamıştır.

Surûrî bir müddet Vehbî'nin kethüdalık hizmetinde bulunmuştur.

Vehbî eski Zağra nâibi iken Surûrî, refâkatında idi. Hatta ahâli bazı esbâbdan dolayı Vehbî'yi habs etmeleriyle Naib Efendi bu belâyı Surûrî'nin iğvasına isnad ederek İstanbul'a avdedinde şiddetle aleyhinde bulunacağını kendisine ima ettiğinde Surûrî dayanamayıp:

Hapisten kurtulup İstanbul'a varırsak eğer
Vehbîyâ attıracaksın beni bahre heyhât
Güştî-yi arz ve vakârın karaya urdu senin
Varsa aklın â... Var denize kendini at
hicviyesini siylemiş idi.

Muvâhiren Vehbî'ye:

Koydular habse sizinle beni de ey Vehbî
Ağlaşırđık silerek çeşmimizi yağlık ile
Çünkü yoktur günahım işte vilâyetli beni
Geldi kurtarmaya siz bunda kalın sağlık ile
suretinde vedâ etmiştir.

Surûrî'nin hazeliyâtı çekilir belalardan değildir. Kendisi bu cihetle ne kadar şayan-ı muvâhize görölse bir şey denilemez.

Bunların bazıları birer mecbûriyet üzerine söylenilmiş olabilirse de güya sırf eğlence olarak yazılmışları dahi vardır. Halbuki kendisinin aleyhinde hicviyeler neşretmiş olan eşhâsa alicenâbane birer suretle mukabele etmek elbette büyüklüğe daha muvafık düşerdi. Mecbûriyetsiz hezeliyât yazmak için ise hiç bir sebep-i sahih bulunamaz.

Erbâb-ı kalemin daima ahlâk-ı umumiyeyi ıslah ve âlâya çalışmaları en mühim vezâif-i medeniyedendir.

İzzet Molla'nın:

(Surûrî'nin vefâtı bais-i hazin oldu ahbâba)
mısraından istihraç olunduğu üzere 1229'da vefat etmiştir.

SÜNBUZÂDE VEHBİ

(Maraş)ın medâr-ı iftihârı olan (sünbülzâde) hanedân-ı efâzilinden Reşîd Efendi'nin oğludur.

Maraş ulemâsından tahsil-i meârif etdikten sonra İstanbul'a gelerek tarîk-i kazaya girmiş ise de hilaf-ı ma'mûl tefeyyüz edemediğinden Sultan Mustafa-î Sâlis devrinde bazı erbâb-ı takdîrin muâvenetiyle tarîk-i hâcegâniye dahil olmuştur.

Muvâhîran âsârında insanı usandıracak derecede yâdını tekrâr eylediği-İran sefâretine tayin edilmiş idi.

Bu memuriyetin (posta tatarı kıyafetinde hafiyân üsküdüre vurûd) belîye-î meşhûresine müneccer olduğunu görünce hâceganlığı terk ile yine evvelki mesleğine sülûk etmiştir. (Lütfiye) de

Ebyât-ı âtiye ile buralarını ima eder:

Olam tebdil-i tarika mail
 Meymenet yoktur olursun sâil
 Başıma geldi pişman oldum
 Çok zaman zâr u perişan oldum
 Görmedim hasılı bir gün rahat
 Kahkerî eylemeyince rica

kendisini bu belâğadan, meşhûr (tannâne) kasidesi kurtarmıştır.

İlam-ı fûzelâdan iken şiir ile olduğu kadar fısk ile de müstehir idi. bu hal kendisinin hicviyle iştigâl eden (Sürûrî) için sermaye-i mekâl olur dururdu.

Sene doksanı mütecâviz olduğu halde (1224) de irtihâl edince Surûrî atideki tarihleri söylemiştir:

Gitti seyhü'ş-şuara vehbi-i sâhib-i âsâr
 Bu elhûs pîr-i civân tab' idi fevkâlâde
 Lâle vaktinde vefat etti dedim tarihin
 Gülşen-i cenneti ma'ivi kıla Sünbülzâde
 Şeyh ü şab-ı beligâ defn edip oldu mahzun
 Ki civân tab' idi pâkize edâ Vehbî-yi pîr
 Seri üzre dikilip sonra dedim tarihin
 Oldu nabûd-ı reisü'ş-şuarâ Vehbî- i pîr

Merhumun tuhfesi, nehbesi, latifesi hakikaten asar-ı müfideden ise de şiirinde zevk-i hakîki ashâbının arayacağı hilavet bulunamaz.

Ziyâ Paşa'nın:

Benzer kokusuz güle cebelde
 teşbihi bî-câdır. fakat:

Söyler sözü ilim kuvvetiyle

hükmü biraz söz götürür. Bazı erbab-ı tedkikin zannına göre Vehbî (şiiir söylemek) de hemen birincilerden addolunmaya istihkam göstermiştir.

Kendisi bu görünüşte mazurdur. Çünkü mevhibe-i tabiat olan hassasiyat-i şâirânedan hassasına pek az bir şey isabet etmiştir. Elbette hassasiyât başka, malumat yine başka! İkiisi birleşirse bir şâir-i kâmil teşkil eder. Vehbî hilkatinde olan zeval her sözü mevzun söyleyecek kadar kuvvet-i tabia malik olsalarda ekseriye:

Gitti başından gönül ol sevu-i kadın sayesi

Ağla kim edbare tebdîl oldu ikbalin senin
gibi bir beyit söylemek bahtiyarlığına nail olmadan
hitam-ı hayat ederler. Böyle yerlerde.
nazm-ı celil pek tabii olarak hatırlara gelir.
Vehbînin matmuh nazarı ekser şuâra gibi-sınaiyi'-i
bedfiyedir. Mesela sevdiğinin perçemine ehemmiyet
vermek ister:

"Fesleğen perçemi dilden süpürür gam yoksa
Ne çiçektir bu gülistanda siper-i gam biliriz.» der
beğenir, çünkü (süpürür gam) ile (siper-i gam)
beyninde (cinas) bulur (Fesleğen-Perçem- çiçek-
gülistan- siper-i gam) kalabalığından husule gelen
(merâât-i nazîr) e de başkaca iltifat eder.
Ma'nâdaki hassasiyete hiç bakmaz!

Sâkiye arz-ı ihtisas edecek olur:

Çokdan ayağın altına şevk ile düşünden

Saki der meyhane de biz eski hasırız.

der. Yine beğenir, çünkü bunda da (muhasenat)
görür. Noksana teveccüh eden zilleti görmek

istemez!

Nef'î'nin fahriyeleri lezzetle okunur. tabi'e heyecan verir. Vehbî'nin fahriyeleri okunacak olsa soğukluktan başka bir şey hiss olunmaz. insanın bazen güleceği de gelebilir. Mesela:

Neff'yi tig zebanem ki (.....) benim
 Sıf-ı şekâf şuara-yı sūhan ara-yı benâm
 Şimdi seccâde-i mânâda benim mürşid gel
 Hırka pūşan beyan benden alir feyz-i kelâm
 Ederim kuvve-i kudsiye-yi efkârımla
 Cend ervah-ı ricâl sūhanı istihdâm
 gibi cihangirane sözlere karşı vehbinin
 Sehnûrâne sala cām iî kemalânım
 O rütbelerdeki tab'-ı efkâr zihnimi saib
 Hatasın etti safa hande-i subumu ikrâr
 Hicâb edüp beni şirâzda görünce hemân
 Derûn-ı hake nihân oldu örfî- i fihâr
 beyitleri nasıl isbat-ı vücüd edebilsin?

Kendini camiî , tabını minare yapmış asafhande
 sâibe (dekayık-ı efkâr-ı zihin) ni gösterip hatâ
 ikrâr ettirmek-Şirazda-Örfî'ye görünüp merhumu
 hicâbından yerin dibine geçirmek gibi şeyler hiç
 bir vakit efkâr-ı şâiranedan madûd olamaz.

Nefî'de mesâhir-i eslâfa tefavvuk davasında
 bulunur ama şöyle bulunur:

Olaydı a bu tâb-ı feyz tabi'im tab-i feyzide
 Ederdi feyze müstefrik sevad-mülk-i lâ hûri

ZÂTÎ

Balıkesirli'dir. ismi (İvâz) dır ki tarih-i
 tevellüd olan 876 senesini gösterir.

Evâil halinde müze-düz idi. Hem bu sanatla iştigal eder, hem de şiir söylerdi. Dikicilik ile şâirliğin içtimai biraz garib görünürdü.

Bâkî'nin saraçlığı terk etmesi kabilinden olarak bu da sonradan dikiciliği terk ile Bayazid-i sâni devrinde İstanbul'a gelmiştir. Bu üçpadişahı bir fakım kasâid ile medh ederek ihsanlarına nail olmuştur. Hatta huzûr-ı Selîmî'ye takdim edildiği kasidede vaki:

Senrûra bir bende-i bi kayıddır kapunda adl
Tutamazdı anı zincire çeküp nûşirevân
beytinin taraf-ı şâhân'den bilhassa takdir
buyurulduğunu sırası geldikçe nakil ile iftihar
ederdi.

İstanbul'a gelince tarîk-i kazâya sülûk etmek istemiş ise de mübtela olduğu "samim" cihetle bu yolda muvaffak olamayacağını anlayıp başka bir iş ile iştigale luzûm görmüştür.

Bayezid Câmîî Şerîfi havlusuna girenler Zâtî'yi orada-hayli pejmürde bir kıyâfetle, bir dükkânçede kâid bulurlardı. Müzedüz bu def'a "remmâl" olmuş idi! "Vefk" de yapabileceğini söylüyordu.

Dükkânçesini ziyâret edenler az değildi. Remil döktürmek, vefk yaptırmak isteyenler bu kâhin-i meşhûra müracaat ederlerdi.

Dükkânçe nev hûsân-ı edeb için dahi bir merci' olmuş idi. Ara sıra oraya giderek "şiir" namıyla yazmış oldukları satırları tashîh olmak üzere remmâle gösterirler. O da her birine dair bir türlü mülâhaza beyan ederdi.

Ne fayda ki zevadın kesreti şairin zarûretten beri bir halde yaşayabilmesini te'min etmezdi.

Halkın dükkançeye gösterdi teveccüh birazda Zâtî'nin tab'ân yüsevveş, hoşgû olmasından neşâat ediyordu. Erbab-ı müracaata şâirâne sözler söyler, gönüllerini alırdı. Bazen mu'iserce latifeler ettiği de olurdu. Fakat kendisine gücenen olmuştuk.

Ezcümle (dabbe) lakabıyla marûl olan (Çelebi) ile beynlerin de bir gün şu muhavere cereyan etmiştir:

Çelebi-Mevlâna! Bazı zevâtta vefklarınızı görüyorum. Bana da bir vefk yapar mısınız?

Zâtî-Baş üstüne! Ne zaman isterseniz.

Çelebi-Mümkün ise şimdi isterim.

Zati- Dünyevi mi olsun, uhrevi mi?

Çelebi- Dünyevi olsun!

Zâtî- Bir Ayet-i Kerîme vardır. Size ondan bir vefk yapayım Çelebi-hangi Âyet-i Kerime zati-Ve mâ min dabbetU'l-lâ ...

Bunun üzerine Çelebi "bunu bana başka birisi söylemiş olsa mahusna kadar yürürdüm, fakat sana gücenmek elimden gelmez. Ne sebekrûh adamsın!" demiştir.

Yine kendisinin letâifindedir ki çirkin yüzlülerden (Ali) nâmında bir Pâşânın-davetiyle-huzûruna birinci defa olarak dahil olunca paşa bunun yüzüne bakdıktan sonra bazı hazâra "zati güzel bir zât değil imiş!" demekle şair "Yiğit yiğidin ayinesidir!" cevabını vermiştir.

Meşâhir-i şuaradan birinin dediği gibi "Avare-i dil-şikeste-i Zâtî" bir hüküm-i umumi olmak üzere

kabul edilemeyeceği bedihi bulunan "olmaz işi şairin müretteb" mazmununa mazhal olarak emrâr-ı hayât etmiştir. Vefâtı (954) senesine müsâdiftir.

Kendinden muravvî olduğu üzre (1600) den ziyâde gazel (400) den ziyâde kaside söylemiştir. Meşhur (Ahmed ü Mahmud) Namında diğer bir manzumesi daha vardır ki 2000 beyitten müteşekkildir.

Zâtî'de gerek lafzan, gerek manen kaba oddolunacak bir hayli tabirata tesadûf olunursa da kendisinin dekâyık-ı şî'riyeye vakıf bir merd-i kâvî tabiat olduğunu isbat edecek bir çok ebyat da bulunur.

Medrese hatıralarında münderiç olduğu üzre (Şeyh Ebul Abbas bin El-kasab) a birisi bazı kerâmât göstermesini rica eder. Şeyh derki: (ben evvel her gün bir koyun kesib yüklenerек beş on para kazanmak ümidiyle şehir içinde dolaşmadık yer bırakmaz bir kasab idim. Şimdi ise bir mevkide bulunuyorum ki etraf-ı alemde nice adamlar beni ziyâret için kalkıp ayağıma geliyorlar. Bundan büyük keramet mi ararsın?)

işte Zâtî dahi-bir müzedûz iken bir şîir-amüz olmak suretiyle-ezhar-ı keramet etmiştir. Her halde esânze-i edebden ma'dûd bir zattır.

Kendisinden yarım asır kadar sonra gelmiş olan (Bâki) gibi sen-i kemâlde olsun zarüretten vâreste bulunabilmiş olaydı bize daha kıymettar eserler bırakabilirdi.

AHMED NEYLÎ

Danüşverân-ı şuaradandır. İstanbul kâzîsi olan Mirzâ-zâde Mehmed Efendi'nin oğlu olduğundan (Mirzâ-zâde) ünvanıyla ma'rûf idi. (1084) de tevellüt etmiştir.

Bir müddet tarîk-i tedriste bulunarak İzmir, Mısır, Mekke mevleviyetlerine nail olduktan sonra Anadolu sadaretine getirilmiştir.

(1151) de ikinci defa olarak Rumeli sadrı olmuş iken mizacına târî olan inhiraf cihetiyle-ikmâl-i müddet etmeksizin-istifâ ettikten on onbeş gün sonra Sadr-ı bahşete esâat edilmiştir.

Vefâtına Şeyhülislâm Âsım Efendi:

Nirzâ-zâde Ahmed Neylî

Sühan-firdevsi eyledi mesken

tarihini söylemiştir.

Neylî, iftidarı nisbetinde şöhret bulamayan şairlerimizden sayılır. Lisanı halkta dair olan bazı ebyâtı meşhur (lâ Edrî)nin olmak üzere telâkki edilir.⁸

Eşarı toplansa (divançe) denilemeyecek kadar büyük bir kitap teşkil eder.

Divânı tab' olunmamıştır, diyebiliriz. Çünk'ü biz pek çok aradığımız halde matbuunu bulamadık.

Böyle eserlere ehemmiyet verilmemesi şayân-ı teessüf hallerdendir. Bizde (Tarih-i Edebiyât) nasıl teşekkül edebilsin? Öyle meşhur ediblerimiz mevcuttur ki nadiren yetişen şairlerimizden ma'dûd

⁸- Bursalı Mehmed Tâhir Bey, "Osmanlı Müellifleri" isimli kitabında Muallim Nâci'yi kaynak olarak gösterir.

olmak lazım gelen Neylî'nin henüz divanını görmemiştir!

Memalik-i Mütemedinede mektepli bir genç milletinde yetişmiş olan ashab-ı kalemin teracim-i ahuâlini müntehabât-ı âsârını, ne yolda ne kadar hizmet ettiğini biliyor.

Bir zamandan beri saye-i şâhânedede mülkümüzde tahsil ile iştigal eden gençlerimiz dahi Avrupa meşahir-i üdebâsını Avrupa şabânı kadar tanıyorlar. Halbuki şuaramız içinde en ziyâde muhabbetimize mazhar olan (Fuzûlî) nin tercüme-i halini bilmiyorlar. Muallimler bilmiyorlar ki onlarda bilsinler! Onun vaktiyle mükemmel tercüme-i hali yazılmak lazım gelirdi.

Bir (tezkeretü's-şuara) açılıp (Fuzûlî) ye bakılsa "evvel bülbül-i muhrik nevâ-yı gülistan-ı belâgat" gibi adeta lüzumsuz addolunabilecek sözlerden başka ne görülebilir?

Bereket versin bu ibareyi de biz okurduk!

Vakı'a Fuzûlî'nin nasıl bir adam olduğu bıraktığı asardan anlaşılıyor, fakat o başka noktayı nazar!

Asârına bakılarak, Fuzûlî şöyledir, böyledir denilecek, fakat bu kadarla iktifâyaya niçin mecbûr olacağız? Elbette vaktiyle ona dair hemen hiç bir şey yazılmamış olduğu için!

Her millet az çok nühim olan adamlarına ehemmiyet veriyor...

Neylî eslâf-ı şuaramızın pek çoğuna tercih olunur. Güzel düşünür, münkah söyler. Sanat-perdazlığa meyli ziyâdece olduğu halde sözü

cazibesiz düşmez.

Tabiati nazik, fikri hayide-yi edâdan müçtenebdir. Mazmunu feda edemez. Manafih bu yolda beyitleri pek az bulunur.

Vefatına karîb şu beyiti söylemiştir.

Gönlümü aldın îlâhi beni de al bari

Koyma gazabette gönülsüz bu ten-i bîmârı

HAYÂLÎ

İsmi Mehmed'tir. Münşeâtı Vardar Yenicesi'dir. Şeyh Galib gibi henüz pek genç iken şairlikle müştehir olmuş idi.

iptidâları, hoşyaran-ı erbâb tarafından Baba Ali Mesut'un hizmetinde bulunarak Vayemend-i feyz olduktan sonra Alâîden (İskender Çelebi)nin inâyât-ı mahsûsâsına mazhar olmuştur.

Muvahiran Vezirazam (İbrahim Paşa) ya intisab ile Kanuni Sultan Süleyman'ın nail-i iltaf-ı bî-gâyesi olmaya yol bulmuştur.

Padişah-ı müşarileyh Hayâlî'nin âsâr-ı tabını mütâla'aya daima tenezzül buyururdu. Hatta Şair-i defâat ile huzûr-ı hümayunda misval-i şerefini ihraz etmiştir. Kendisinin:

Bir bezm-i hassa mahrem olupdur Hayâlî kim

Açılmaz onda gonce-i cennet hicâbdan

beyiti de onu ima eder.

Hayâlî (şımarmak) şanından olmayan ediplerden idi. O kadar büyük iltifatlara mazhar olarak ashab-ı tabi'at beyninde ikbâl ile de kesb-i imtiyaz etmiş iken mutadî olan tavr-ı arifâneye kati halel getirmemiştir.

Gördü mahsûs olduğun meydan-ı istiğna bana
Sihfirin gönderdi sorguç kaftan-ı ankâ bana
der, iftihar ederdi

Zamanelerine göre fevkalâde addolunan
şairlerdendir. Asrında o kuvvette şiir söylemiş
diğer bir zat gösterilemez denilebilir.

Cihan ârâ cihan içindedir ârâyı bilmezler
Şu mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler.
matlalı gazeli en ziyâde şöhret bulmuş
eserlerindedir.

Eslâfın ekser âsârı gibi Hayâlî'nin de ekser
es'ârı şimdiki şivemize tatbik kabul etmez. Bununla
beraber kendisini daima bir üstad-ı güzîn olmak
üzre telakki ederiz.

Lisânımızın sâye-i Abdülhâmid Hân'da
göstermekte olduğu bedâyî-i ahd-i Süleymânî de
görmek istemek hayali bir arzudur.

Hayâlî (964) de Edirne'de vefat etmiştir.
İrtihâline bir çok tarih söylenilmiştir. En
müntehipleri şunlardır:

Arşî-Sözü dilde hayali gözde kaldı.

Günahî Dede- Alem-i hastan Hayâlî gitti ah

Hayâlî nâmında bir iki şairimiz daha var ise
de (Hayâlî) denilince-Kemal-i şöhretine mebni-
hatıra müşarileyh gelir.

Onlardan biri iznikli Mevlâna Hayâlî'dir ki
şerh-i akaid üzerine meşhur haşiyeyi yazan zattır.
Fatih zamanında yetişmiştir.

Müşarileyh şuarâdan ziyade ulemanın medâr-ı
iftihârıdır. Divanını görmedik.

Devr-i rehinde silsile-i zülfi dir gören

Cem' oldu gör teselsül ile devri cümleten
gibi bazı ebyatı işitilmiştir.

Biri de Abdülkerim-zâde Hayâlî'dir ki Selim-i
evvel devrine müsâdiftir. Şu beyit onun olmak üzere
mahfuzdur:

Hayret alır aklımı baksam gözüne kaşına
Sadd-ı hezarân âferin ol sûretin nakkâşına
(Leyla-Mecnun) manzûmesi de var imiş.

SEYYİD VEHBÎ

İsmi Hüseyin'dir. Yenişehir kazasından
ma'zûlen intikal eden imamzade Efendinin kethüdası
Hacı Ahmed'in oğludur.

Pederi cihetinden nesebi siyâdet ve zihâdet
ashabından cenab (Hüsameddin) e müntehi olmasıyla
evâil halinde tebrika (Hüsâmî) mahlasını ithaz
etmiş idi. Muvahiran şair-i nadir Ahmed Neylî
Efendi yine seyyidin haiz olduğu istidad-ı hüdâdâdı
hakkıyla takdir ediyordu. Bir gün kendisine (niçin
Hüsâmî tahlis ediyorsunuz? şimdiye kadar Hüsameddin
sülalesinden gelmiş bir şair olmadığı halde o
sülalenin yegane mabe âlâ iftiharî olan şan-ı
siyadete bir de şeref-i şairiyyet ilave etmek üzere
siz geldiniz. Bu sizin için Allah'ın bir muhibbe-i
mahsûsâsıdır. Şu halde (Vehbî) talis etmeniz
elbette inseb olur.) dediğinden o günden itibaren
(Hüsâmî) yi terk ile (Vehbî) yi ihtiyar eylemiştir.

Vehbî, tarikinde terakki ederek Haleb
mevleviyetine nail olduktan sonra Hicaz'a gitmiş
idi. (1149) da İstanbul'a avdetinde vefât etmiştir.
(sülûs) yazmakta maharetle maruf olan Suyolcuzâde

Mehmet Necib Efendi irtihaline:

(Ah Vehbî-i hünerpişe cihandan gitti)
tarihini söylemiştir.

Vehbînin mürtteb divanından başka bir de o zaman pek tantanalı bir surette icra olunan sur-ı hümayunun alayını tasvir eder (Surnâme)si vardır.

Rivâyet-i meşhureye göre sultan Ahmed Salis babı hümayun haricindeki çeşme-i nefis için tarih olmak üzere:

Besmeleyle iç suyu Han Ahmed'e eyle duâ mısraını tanzim buyurmuş olduğu halde dört eksik gelmiş idi. Vehbî Bunu:

Aç besmeleyle iç suyu Han Ahmed'e eyle dua suretine ifrağ ile hesabı ikmal ettikten sonra bu vezin ve kafiye sahib-i mısraın evsaf-ı şahanesini hayi birde kaside yazmıştır.

Şairin enfes kasaidi addolunan bu eser tarih ile beraber çeşmenin etrafında menkuştur.

"Tarih-i Sultan Ahmed'in cari zeban-lûleden" mısraıyla keyfiyet-i ikmalî zarîfâne ima etmiştir. Vehbî'nin asarı şayan-ı mütâlaadır. Ziyâ Paşa'nın Vehbî-i kadim nüktedandır.

Sözü tasdîk edilir, fakat:

Asrında reis-i şairandır

hükmünde bir az tereddüt olunur.

Seyyid'in:

Mah sanma müşterisi çıkıp hâce-i felek

Kalâ-yı vasl-ı dilbere arz-ı guruz eder

gibi adi sözleri yok değil ise de Sünbülzade Vehbi ile karşılaştırılınca derece-i vüstâde bulunan şairlerimizden büyüklerinden addolunmasına lüzum

görünür.

Sünbülzâde, Seyyid'e yalnız kesret-i âsâr cihetiyle galebe edebilmiştir.

HOCA FEHİM

Ben Süleymanım fehîmâ kişver-i eş'ârda
Arş-ı belkîs-ı sūhan şimdi neşîmenddir bana

Bize arz-ı cemal etmez mi belkîs-ı emel-âhir
Fehîmâ hatim dağ-ı muhabbetle Süleymân'ız
gibi beyitlerinde imâ etmiş olduğu üzere ismi
Süleyman'dır (1203) de İstanbul'da tevellüd
etmiştir. Bir müddet divan-ı hümayun kalemi
dahilindeki mühimme odasına müdavemet ettikten
sonra darbhane-i âmireye memur olmuş idi.

Muvahiran memuriyet-i mahsûsa ile Rumeli'ye
gönderilmiş ve hitam-ı memuriyetten sonra bir hayli
zaman voyvadalık gibi hizmetlerde bulunmuştur.

Nihayet dersaadete avdetle hanesinde aramgizin
olarak müracaat eden erbâb-ı arzuya dekâyık-ı
Farisiye talimiyle vakit geçirmeye başlamıştır.
Asrımızın meda-ı müfehhiratı olan bir takım ekâbır
kendisenden tedris etmişlerdir.

Bir muallim-i feyiz-bahş idi. Zamanında umum
erbab-ı takdirin mazhar-ı tevakkiri olmuştur. Hoca
Fehim bu hususta Hoca Neş'ât'i andırır.

(Tezkere- i Devletşah)ı (Sefînetü'ş-şuara)
mamıyla tercüme, Sâib İsfahânî'nin bazı gazeliyât-ı
müntehibesini şerh etmiştir. Mürttep divançesi
matbudur.

Fehim; Sâib'e, Şevket'e peyrevlik yolunda

külfetle şiir söyler hayli değerli bir sühan perverdir. Marifet ve şöretçe Neş'at'e galebe edememiş olsa bile nazâr-ı dikkatte şairlikçe müşârileyhden bâlâter görülebilir. Fehim'in de tab'ı rengindir, fakat pek de Neş'at kadar değil.

Kıbrîsi-zâde İsmail Hakkı Efendi tarafından söylenen

Nâle kalsun ins ve cin gitti Süleyman Fehim tarihinden anlaşılacağı üzere 1262 de vefat etmiştir.

ENDERONÎ VASIF OSMAN BEY

Botancıbaşı Arnavud Halîl Paşa'nın akrabasındandır. Müddet-i Nedîde Enderûn himayesinde müstahdem bulunmak şerefine nail olmaktan sonra çerag buyurulmuştur. Hanesinde bîgülgizin istirahat ve meşgûl-î duâ-yı devlet iken 1240 senesinde rahlet etmiştir. On üçüncü asır-ı hicride en ziyâde şöret bulan şuaradandır. Matbu' divanı mütedavildir.

Vâsıf'ın bu derece iştiharına mahsul tab-ı şûhânesi olan eş'arın sade ve hoş-ayende görünmesi medar olmuştur.

Ekser-i asarı, hususiyle gazeliyat ve şarkiyâttır. Bu el-hûsâne olmakla beraber lafzî, manevî birçok hatalarla melûdur. Bû türlü şeylerden ancak nevhevesler muvakkat bir surette mütelez olabilirler. Zevk-i sahih ashabına gelince: Bunlar Vâsıf'da cidden şiir denilecek per az söze tesadûf ederler. Bakîsini (nihâyet ol kadar vardır ki mevzun ve mukaffadır.) mazmununa masadık bulurlar.

Meselâ:

Meyve-i la'lin görüp ol bağban-ı şuhun dedim
 Şu kiras yerlimidir. Canım bana bir kıyâ çek.
 sözünden ne zevk alınabilir? O bağban-ı şuhun
 kırmızı dudağını görünce (şu kiras yerli medir?)
 demek, sonda a(canım şundan bana bir kıyâ çek.)
 ricasında bulunmak şairane addolunabilecek
 şeylerden midir? Okka ile dudak satmak hangi
 bağban-ı şuhun elinden gelir! Şairin bu rivayetini
 işitip de gülmeyecek bir bağben tasavvur olunamaz.
 Haddizatında hasis ve hayide olan (dudağı kirasa
 teşbih) marifeti Nedim'in:

Değişmezsem nola gülbus-ı lale şem-i pestanın
 Terenci bağ-ı hüsnün ey dil aladır kirasından
 beyitinde görüldüğü yolda olursa bir dereceye
 çıkılabilir.

Gönlünü (kebab-ı kestâne) ye benzetmek hiç bir
 şairin hayalinden geçecek zevzekliklerden midir?
 Vasef benzetiyor. Diyor ki:

Gayr ile mi gördüğün gördükçe çatlar reşk ile
 Söz-ı gayretle kebab-ı kestane kim gönlümdür
 ol

Beyitte (şarab, kebab, felan) münasebeti,
 (gayr, gayret) mecazeseti gibi bir kaç sanat daha
 bulunsa yine manadaki hassaseti zerre kadar ta'dil
 edemez.

Şem-i bezm-i yâr olub sūzan ve giryan oldum âh
 Reşk eder alem çerag hassa-ı cânân oldum âh
 matla'ı en aşıkane sözlerden ma'düddür. Halbuk-ı
 birinci mısraın manası pek de anlaşılammakta
 olduğu gibi (Reşk eder alem çerag hass-ı canan

oldum) denilmesini müteâkip bir de ah çekilmek neden lazım geleceği bilinmiyor. Alemin hasedini celb edecek surette çerağ hass-ı cânân olduğunu beyân eden bir aşık lakırtısına niçin ah ile hitam versin? îlân-ı müfhâret ve müserret mevkiinde ah etmekte ne münasebet? Zaten mısra-ı sâni ile mısra-ı evvel beyinde (çerağ) dan başka bir vasta-yı iltisâk bulmak da güç. Bazı muasırın-ı üdebâ Ragıb Paşa'nın

Geçse de zım-ı rakîb hoş geçer ta'bir de
Aşıkın hıkkında zalim ah bi perva yürür
beyitinde ki ahı lüzumsuz addetmek istenmişler idi. Zannımıza göre nabemehal değildir. Paşa'nın ahı ile bunun ahı beyinde ne kadar fark olduğu az dikkatle anlaşılır.

Vâsıf tuhaf söylemek ister, fakat bir türlü (Sâbit) gibi söyleyemez. Sâbit söyler, ekseriya güldürür, beğendirir, Vâsıf söyler, ekseriye beğendiremez, yalnız güldürür! Vâsıf'da Sâbit'in mesalâ:

Civar-ı şahanede mütreb terane-i senc olma
işitmesin seni şeytan kulağına kurşun
beyiti kadar hoş ayende bir söz bulunamayacağı
iddia olunabilir.

Ekseriya aşıkane söylemek istediği sözler gülünç olma istidanını gösterir. Kendisinin ez cümle:

O gülenhâl doğrusu sayende har-ı gâm
Geçti derûna nûk-ı dikenden ziyadece
beyiti bu kabildendir.

İstitrad kabilinden olarak söyleyelim ki (nük-

1 diken) deki izâfet kaideye muhaliftir. Fakat İzzet Molla'nın (Harabat) da münderiç:

Bağ mana-yı hayalim o kadar naziktir

Berk-i gülberk ter-i tab'a bahar lafz-ı diken beyitindeki (lafz-ı diken) izâfeti bu kâbilden değildir kâideyi muvâfıktır.

(Elfaz-ı Türkî'ye ye kaide-i Arabîye veya Farisîye üzre Arabî veya Farisî kelimât muzaf kılınamaz) kaidesi mutlak değildir. Elfaz-ı Türkîye'nin kaide-i Arabîye veya Farisîye üzre Arabî veya Farisî kelimat muzâf kılınabilir. (Nük-ı diken) bunula (dikenin lafzı) demek olduğu cihetle doğrudur. Meselâ (diken lafzı Arabî değildir) demek isteyen bir Arab (lafzat-ı diken liset bi-Arabiyet) yolunda ifade-i meram eder. (lafza)nın (diken) e izafeti tecviz edilmeyecek olsa Arab için ifâde-i merâm mümteni' olmak lazım gelir. Fariside de hâl böyledir.

Bu hakikat meydana çıkınca Kemal Bey Efendi'nin (Tahrîbi Harâbât) da İzzet Molla'nın zikr olunan beytini muvaheze ettiği sırada bir veche âti irâd eylediği mulâhazâtın hükmü kalmamak tabii görünür:

(Ya hele efendimiz ayn-ı emâlesi gibi bir mesahale-yi ceviye ve nûn-ı sakinden evvel gelen huruf-ı aleti kasr etmemek gibi yüzde bir mısraın ancak selasetine dokunabilecek bir nakısa-i hafife için İzzet Molla ile beynlerindeki fark-ı ser-i ve süreyya rütbesinde olan sabit ve samimi tayib ve muvaheze buyurmuş oldunuzu halde (lafz-ı diken) tabirine neden vâ-i te'vil kabul etmek lazım gelse

bile tevcihi kabul olamayacak bir hata-yı fahişi makbûl addedebilir miyiz? Rae-yi devletlerince on iki kelimeden ibaret iken manaca koskoca ikihezeyânı ve lafzaten en açık bir sıksameti havi olan bu beyite dahi şiir demek lazım gelir mi?

Kemal Beyefendi'nin (koskoca iki hezeyen) tabir buyurduğu şeyler İzzet Molla'nın beyitindeki (bağ manna-yı hayal) ile (berk-i gülberk) tabirleridir ki kendisinin bunlara aid olan itirâzâtı ilhâk-ı be-câdır.

Vâsıf hakkındaki (malumatı az ise de gayet selâsetle söyler) iddiasına karşı Kemal Beyefendi (Vasfî'nin eş'arında cehline delâlet eder hiç bir söz olmadığı gibi divanının nasfından ziyâdesi dahi (olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol) mısraı gibi selâsel değil envâı rikâket gibi alûdedir.) buyuruyor.

HAKÂNÎ

Meşhur (Hilye-i Şerife) sahibidir. Hem şâirâne hem aşıkâne olan bu eser-i celil-meşkûr ile beka-yı nâm etmiştir.

Hilye-i Hakânî Süleyman Çelebi'nin Mevlid-i Şerîfi gibi ammenin kabul ve takdisine mazhar olmuş âsâr-ı mübârekedendir.

Tahkîkimize göre Hazret-i Hakânî'nin ismi Muhammed'dir.

Edirne Kapısı Cami-î Şerifi kabristanında mevdu' hâk-rahmet kılınmıştır.

Mürkad-i mübareki vaktiyle yapılmış köhne demir parmaklıkla mehat bulunuyor.

Kabrin üzerinde mağrûs bulunan bir şecere-i cesime-ki hemen üç yüz seneden beri hâk-ı pâk-ı Hâkânî ile pirûreş bulmaktadır. Zâten harap ve تنها olan kabristanın üzerine pek hazin bir surette saye-i endâz olmaktadır.

Bu şecereye birden bire münatıf olan nazar-ı zair güya oraya gahib kabrin heykeli dikilmiş gibi heybet alır.

Bazı taşının üzerinde âdi bir kandil muallaktır. Cuma, pazarertesi, geceleri ikâd olunur. Etrâfa hazinengîz eş'e-yi zaife neşreder.

Bu taştan maida kabristanda diğer ağaçların altında bulunan sekiz on kadar seng-i mezardan hiç biri istikâmetini muhafaza edememiştir. Ya ziyadece eğrilmiş, yahut bütün bütün yıkılmıştır.

Bunlar kendilin ziya-ı melikesiyle zulmet-âmiz bir mazara-yı garibe teşkil eder.

Sokaktan geçilirken kabristanın duvar câme-i karib olan en büyük penceresinden içeri bakılsa madur yeşile boyanmış bir taş görülür ki cephesinde şu kelimeler muharrirdir:

(Hüvelbaki)

(Hele Hâkânî Hazretleri ruhucün El-Fatiha)

Anlaşıyor ya! (Hilye-i Hakânî hazretlerinin) denilmek istenilmiş.

Merhumun namını seng-i mezarına yazmak isteyen adamın bu nâmı (Hilye-i Hakânî) olmak üzere tasavvur etmesi sonra bunu da doğru yazamaması istiğrabdan ziyâde teessüfe şayan olan hallerdendir.

Şüpheden vârestedir ki bu yazı hazret-i şeyh Attarî

(Pend-i Ahar-i Hazretleri) Ünvanıyla yad edenlerden birinin eser-i hâmesidir.

Böyle şeyler güce gidiyor. insan bir kabrin içindeki zatın büyüklüğünü düşünüyor, bir de taşındaki kitabeye bakıyor. Derûn-ı merkadden (Ne kıymet bilmez adamlar imişsiniz!) yollu bir nida işidiyormuşçasına utanıyor.

Bundan bir kaç sene mukaddem yazdığımız bir makalede şâir-i meşhûr Nabî'nin Üstüdar'da Karacaahmet civârında vaki kabrindeki taşa-kendi âsârından olmak üzere - yazılan bir kıtâ-yı Fârisiye'nin ne olduğu anlaşılacak surette tahrif edilmiş olduğundan vesaireden bahs ettiğimiz sırada (Hünerverân-ı milletin hayat ve mematta mazhar-ı ihtirâm oldukları daima görülmelidir ki herkes şevke gelsinde onlardan olmaya çalışsın) demiş idik. Doğru değil midir? Nâbi'nin taşında tarih-i vefâtı rakamla gösterilmiştir. Halbuki Hakânî'ninkinde o da yok!

Hakânî'nin tarih-i tevellüd ve irtihali meçhulümüzdür. Şu kadar var ki hilyesinin beyt-i ahiri olan beyt-i âtiden (1007) tarihinde ber-hayat bulunduğu anlaşılıyor:

Olmadan bin yedi tarihi tamam

Bu risâlemde tamam oldu kelam

Tarihçe ma'lum olduğu üzere evâilinde hâcegamı divan-ı hümâyun ve kibar-ı aklam Edirne Kapısı Cami-i Şerifi civarındaki büyük caddede mukim olageldiklerinden-bir mecmuada müsadif nazâr-ı istifâdemiz olduğuna göre- bu zatlardan ma'düd olan Hakânî dahi o cihette ikâmet buyurmuş. Hilye'nin

nazmını ikmâl edince sadrazam-ı vakte takdim eylemekle âsâr-ı şair ekâbir-i devletin dahi manzûru olarak cümlece bir suret-i faikâda takdir olunduğundan Hakânî'ye ne türlü mazhar-ı mükâfat olmak arzusunda bulunduğu sual olunması üzerine "artık ihtiyar oldum. Her gün Edirne Kapusundan Paşa Kapısına piyâde olarak gidip gelmeye kudretim kalmadı. Müsaade buyrulsa da hayvan ile gidip gelsem! Dünyevi başka mükafât istemem.) Cevabını vermiş halbuki o vaktin usûlüne göre Hakânî rütbesinde bulunan zevâtın resmen hayvana binmeleri taht-ı memnuyyette olduğundan nizâm-ı devleti muhafazaten bu istidâsına müsaade edilmemekle berâber mehl-i memuriyetine suhûletle gidip gelmekten ibaret olan arzusunun diğer suretle husûli için kendisine Bab-ı âli civarında münasib bir hane ihsân olunmuş.

Müşarileyhin ikmal-i nazm'ı hilye ettiği esnada, yine (1107) tarihinde haiz hâl-i piri bulunduğu zikir okunan fıkradan istidlâl olunur.

Hâkânî'mizin her sûretle kadri âlebdir. Hakkında milli olarak muhafaza etmekte olduğumuz hissiyâta nazm-ı âti tercümân olsun:

Gelmemiştir sana hala sâni
 Ümmetin müftehirisin Hakânî
 Bize bir hilye-ı sarâ yazdın
 Nâmını cephe-yi arşa kazdın
 Dehrin olmakta sühan-i sencanı
 O mukaddes eserin hayranı
 Başka şâirde bulunmaz bu edâ
 Sade bir beytine bin beyit fedâ

Kalbin ilhâmına mevlâdır
 Sana şair dememek evlâdır
 O ne sûziş ki okurken insân
 Bulamaz zabt-ı bekâya imkân
 Âşktır mihrâk eden güftârı
 Söyledin böyle odur ibrârı
 Sözlerin zîverü'l-vâh oldu
 İnbisait-ı âver ervâh oldu
 Dil ki âyine-i sübhânîdir
 Levhâ-yı Hilye-i Hakânîdir
 Anda ettikçe tecelli bu eser
 Mütecessim görünür peygamber
 Sahibiçün ne büyük devlettir
 Ziyet Hâfızâ-yı millettir.
 Ey hüdavendimizin vassâfı
 Sana hak vermiş o kalb-i sâfı
 Ki tecelline aşk olmuştur
 Nur-ı peygamber ile dolmuştur
 Bahş eder hazret-i vahâb ilim
 Sevgili kullarına kalb-i selim
 Şadmân ol ki sen onlardansın
 Reh-i ihlâsı bulanlardansın
 Dese divan-ı süha erkânı
 Sana Osmanlılar'ın Hasanı
 Hakkını vermiş olur kudretinin
 Kudretindir sebebi şöhretinin
 O değildir bu kadar kudsi dem
 Gıpta eyler sana Hasan-ı Acem
 Ne selef aldı bu şanı ne halef
 Sen kazandın-ne saadet! ne şeref!
 Şân-ı Hilen gibi tevkir ederiz.

Eylesün zâtını menân-ı mucûb
Kasr-ı firdevsde hem-bezm-i habib

FİTNAT

1161 tarihinde mesned- ara-yı meşihat olan Mehmet Esat Efendinin kerimesidir. İsmi Zübeyde imiş. Ragıb Paşa devrinde şöhret bulanlardandır. (1194) de vefat etmiştir.

Şeyhülislâm İsmail Efendi'nin ferzend-i fezailimendi olub ulum-u aliye de olduğu gibi musiki fenendi dahi bir makam-ı vâlâyı haiz bulunan müşerileyh Esad Efendi de şair idi. Ezcümle :

Hakîkate nazar et dürbîn isen zâhid
Mecâz âyinesinden riyâ görülmüştür
beyiti onundur.

Hanımefendinin 1192 de ab u cediti gibi Şeyhülislam olan biraderi Mehmet Şerif Efendi ise şairlikçe pederine müreccehdır denilebilir.

Ettim güzeller içre alâka efendime
Sadd-ı âferin tabiat-ı dilber Pesendime
matla-ı meşhuru cümle-i asarındandır Müşarileyhe
ahlafa bazı te'lifat dahi bırakmışlar.

Geraibden addolunacak vakıattandır ki böyle bir handan-ı marifet içinde tertib bulmuş olan Fitnat, muvahiran Rumeli Kazaskeri ve nekibül-şeref olduğu halde (şiiir) den bi-behre bulunan Derviş Efendi'ye zevce olmuş idi.

Fitnat, mehderat-ı kaum için medar-ı müfheret addolunacak bir nadire-i belagattır. Tab'ındaki ciddiyet ifadesinin selaseti, ihtiyar ettiği

mezâmının rikkatı iki şâhiddir.

(Leylî) (Şeref) gibi şairlerimize (Zeyneb) i tercih etmek isteyenlere hak verebiliriz, fakat (bir meleketü'ş-şairat) tayin edilmek lazım gelse biz Fitnat'ı intihâb etmek isteriz.

Fitnat'ın elfazında hicnet pek çok şairleri gıbtaya düşürecek mertebe azdır. Fakat fikrinde mahdûdiyet görünür. Divançesinde (tekerrür-i mezâmın) nazar-ı dikkati celb edecek derecededir. Bu da husûsiyet-i haline bağışlanır.

Kendimizi bahtiyar addedelim ki saye-i Feyzuâye-i hasret-i Padişahide yetişmekte olan şaireler, edibeler arasında Fitnatları mücerret-i zamanen takdimleri cihetiyle sayen-ı ihtiram gösterecek sûrette terakki edenleri görmekteyiz.

RAGİB MEHMET PAŞA

(Koca Ragıb) ün vân-ı millîsi ile şöhre-yi âfâktır.

Defterhane ketebesinden Şevki Mehmet Efendi'nin oğludur. (1110) tarihinde tevellüd etmiştir. Evâil-i seba'ında bir yandan tahsil-i mearife ihtimam bir taraftan da - pederine peyrev olarak -defterhaneye devam ederdi. Bu esnada haiz olduğu alû-istidâd kendisine beyne'l-Kur'an bir rütbe-i imtiyaz vermiş idi.

Semere-i temeyyüz olarak evvelan Revan valisi Arifî Mehmet Paşa'nın Mektupçuluğu hizmetinde saniyen Tebriz ciheti seraskeri Ali Paşa'nın maiyetinde defter-i emini vekâletinde bulunduktan sonra (49) da Revan defterdârı olmuştur.

Bir sene sonra İstanbul'a avdetinde reisü'l-kitab vekaletiyle ve tımar ve zemâmet tevzil hizmetiyle hemdâne-i âzam edildi. (43) de (Atlı mukâbelesi) payesine ilâveten Bağdad Defterdarlığına tayin buyuruldu. (46) da yine Dersaadete gelince maliye tezkereciliğine tayin buyuruldu.

(48) de uhdesine Erzurum seraskerliği tefviz olunan sâbıka Bağdat valisi Ahmet Paşa maiyetinde yine riyasat vekaletiyle Ordu Defterdarlığına nasb olundu.

Tekrar darü'l-hilâfaya geldikten ve (Acem Elçileri mukâlemesi) gibi bir kaç mühim memuriyette daha bulunduktan sonra (49) Ramazanı'nın ikinci günü sadâret mektupçuluğuna makl olunmakla beraber Reisül-kitab Mustafa Efendi ile (Nemirâve) mekâlemesine memur edildi.

Mektupçulukta hizmet-i sabıkasını tenvir edecek surette idare-i amûr eylediğinden (53) zilkaddesi evasatında Mustafa Efendi'nin yerine Reis-ül kitab oldu.

(57) rebülevveli evâsatında rûtbe-i vezâretle Mısır Valiliğine tayin kılındı.

Orada dört beş sene gayet müdberâne bir sûretde ifayı vazîfe eyledikten sonra:

Gülâl geldi tasriften em dünyâyı

Yeter şu kahire'nin kahrı özm-i rûm edelim demeye başladığı sıralarda nişancılıkla utbe-yi aliyâya davet buyuruldu.

(60) Zilkadesinde Aydın Muhassalı oldu. (63) zilkadesinde oradan sıda-yı mansıba nakl buyurulmuş

iken Rikka eyâletine tahvil olundu.

Sıda'ya naklinden bir dereceye kadar dilgir olduğundan:

Gözü aydın rakibin tirelendi konub bahtım

Sevâd-Şam-ı gam mı sevdiğim Sıda nedir şimdi
beytini havi olan güzel-i şikayet-amizi söylemiş
idi.

(68) Şevvali evalinde sadr-ı sabık Abdullah Paşa'ya halef olmak üzere valilikle Rikka'dan Haleb'e gitti (70) rebiü'l-ahirinin on beşinde şam eyaleti v Amirü'l-haclık ile mübeşşir olduğu halde yirmisinde silahtar şehriyârı vasıtasıyla Mustafa Paşa'nın yerine mesned-i sadarete davet buyuruldu. Cemaziyelahirinin seizinci günü dersaadete muvasamiye kâid oldu.

Zaman Sultan Osman-ı Salis zamanıydı. Muvâhıran sultan Mustafa-yı Salis devri hülûl etmekle Koca Ragıb'ın nîr-i ikbâli tamamıyla ziyapâş olmaya başlamış, hatta sehriyâr-ı müşairileyhın hevâhir-ı sığa ahter-i saliha sultana iktirân ile şeref sahrît-i seniyeğe dahi nail olmuştur.

Tarihin müşadatıyla sabit olduğu üzre beş altı sene bil-infisâl devam eden müddet-i sadaretinde devlet-i Osmaniye'ye pek büyük hizmetler etmiştir. Kendisinin gaybubetinden sonra:

Misal-i huşû mısır'ı feyzi yoktur her tenk-i zarfın

Tutar yer geçse sadra Ragıb'ın ama yerin tutmaz

maili meydana çıkdığından bu hizmetlerin büyüklüğü

daha ziyade takdir olunmuştur.

(76) Ramazanı evailinde ağır surette hastalandığından emru divânı nişancı Hamza Paşa'ya tefavviz etmiş idi. Şehr-i mağfiretin yirmi dördüncü günü irtihâl etti. Müddet-i ömründe cem'etmiş olduğu kitab-ı nefise için Koska'da inşâ ettirdiği kütüphane ile çeşme ve sebilin yanında amade eylediği merakta defn edildi. Vefâtı hitamal-i inşaîli takîb etmiştir.

Müretteb divan ve münşaatiyle (Sefînetü'r-Ragıb) namında mübahis-fünûn-ı şitayi müştâ'mel mecelle-i celilesi mütedavildir.

(Ragıb Paşa Mecmuası) ünvanıyla yad olunan yazma mecmua-ı nefisesi bahçe kapusunda vakı Kütüphane-i Hamidiye de mahfuzdur. Arasına ziyaretiyle müstefid ve müteşerrif oluruz. Bazı evrakının kim bilir hangi vicdansız tarafından koparılıp aşırılmış olması cây-ı teessüftür.

Birde (risale-i Aruz) u var imiş. Kendi kütüphanesinde mevcut olduğu rivayet olunun bu eserini gidip görmeye henüz muvaaffak olamadık.

Ragıp Paşa Siyâsiyatça (vezir-i hakim) namını almış olduğu gibi edebiyatça dahi (şair-i hakim) ünvanını kazanmıştır.

Eski sadrazamlar içinde kendine mahsus bir mevki tutmuş olan müşariliyh edebâmız, şuarâmız arasında da bir makâm-ı âli ihrâz etmiştir.

Münşeâti inkılâb-ı zaman ile ehemiyetini muhafaza edememiş isede eşâr-ı hakimiyanesi kıymetten düşmek muhatırasından musavven bulunmaktadır.

Bir hayli sânihâtı (emsal) sırasına geçmiştir. Mesela mahzı hikmet olduğu müselleme esâkil-i vââlî olan:

(Şeceât arz ederken merd-i kabtı sirkatin söyler)

mısraını sırası geldikçe herkes irad eder. Zamanımızda cereyân eden letaifi edebiyededir ki: Buharalı olmak iddiasında bulunan Abdülğaffar namında zeki fakat müşekber bir zât bir mahvel-i zarafette kendisine müteallik bir bahs açarak te'dâd-ı mufâhir ve muvaffakiyâta başlayıp lakırtıyı fevkuhad uzattığı halde orada bulunanlardan kimse latife yollu olsun haf ü ahd söylememiş iken geveze nihayet yorularak sükût eder etmez hazârdan biri (Cenab-ı Hak Koska'da definhâk-ı itirnâk olan zata rahmet eylesin) demesiyle Abdülğaffar ve sâir bazar-ı kailin murâdı

(Secaat arz ederken merd-i kıbtî sirkatin söyler)

mısraını ihtar olduğunu anlayverdiklerinden meclise bir hande-i umûmi âraz olmuştur. Anlamalı mısraının derece-i şöhretini. işte böyle şeyler paşanın:

(Eğer maksud eserde mısrayı berceste kafidir.) iddiâsını tasdik ettirir.

Ragıb'ın ekser eşâr-ı müntehibesi hafta-i sâyan hakimane sözlerdir. Hiç bir şairimiz bu yolda kendisi kadar eser-i muvaffakiyet gösterememiştir denilebilir. Tab-ı müellif hikmet olduğundan âşıkane, rindâne ebyât-ı bülend-sebâ azdır.

Şiiri tekellüfle söyler, fakat (Şâmi) gibi letafetten hâli bırakmaz. (Nâbî) gibi (irsal-i

mesel)e maildir. Bu da asar-ı iran ile iştigalinden, husûsiyle (Sahib) e imtisâlinde ileri gelir.

(Hased ki Ragıb'a hep fikr-i sâib'âne düşer) diyor.

Sâib'i takdir ve taklid edişine bir şey denilemese bile (Şevket) gibi sırf hayâlat ile uğraşanlara gösterdiği temâyül câlib-i tekellümdür.

Şevket'in:

Safa-yı Cevher canhâ-yı agah azabdan başed
Gül ayine râ hakester-i gülhen çeven bâşed

ve:

Hüdaya renk tasiri kerâmet ken figanem râ
Zemûh eşk-i bülbül abda tiğ zebânem râ
matlalı gazellerini tahmis etmiştir. Demek ki beğenmiş. Halbuki evvel emirde bu matlalardan mana-yı sahîh çıkarmak, yâhud çıkarılacak manadan zevk almak itilafdan başka bir sûretle kabil olamaz.

Paşa'nın Ferisiye şiddet-i intisâb-ı bu lisan üzre söylemiş olduğu gazellerden anlaşılır.

Arabîde olan kuvetinin derecesini ise ezcümle münşeatında varîd tekâriz-i Arabiye gösterir.

Ragıb meânide taklîdden, elfazda müsâmahaden biraz daha mütehâzi bulunaydı Türki eşârının kısm-ı azmi intihâba şâyân görülürdü. Şimdiki haliyle dahi münkahiyatta Divânına muâdil tutulabilecek bir divan hemen bulunamaz.

(Vasl-ı ayn) ı hoş görür. Meselâ:

(Gören demez mi gülistânın eksini cûdir

Çemende gördüğümüz var bizimdir ab-ı kitâb)

der.

Ez cümle:

Ser-âğâz eyledikçe bahse bülbül revnâk-ı
gülden

Bizim de kalkıl mîna-yı mülk keyfiyetin
söyler.

beytinde görüldüğü vechile tahrik-i sâkini tecvîz
eder

Safha-yı diller olup şırâza bend-i iltifâk
Fenn-i perzûr-i nezâkette kitab olmuş sana
beytinde olduğu gibi (safha-yı diller) kabilinden
olan tabirâtı kullanır (gün-be-gün) ü bile şu
matlada isti'mal etmiş:

Tıfıldır gittikçe ol mihr ü gelir afetlenir

Gün be gün artar fûrûğ-ı hüsni mahitlenir

Takdim ve te'hîr-i kelimat hususunda da iyice
lalübalidir. Mesela:

Hayli demdir altı tuttu zülf-i dilberden saba

Sende var uşşak için bir taze tel ey sana at.

beytine bakılsa ikinci mısraındaki takdim ü
te'hîrin nazımında dahi tecvîz edilecek şeylerden
olmadığı görülür. (Ey şâne sen de var uşşak için
bir taze tel at) ibaresinin bu surette tahuili (tel
kırmak) kabilinden addolunabilir.

Görse ağyâr ile canasını hem bezm-i şarab

Aşıkın bağı kebaba tab-ı gayretle döner

beytinde de bu hicnet nazar-ı dikkate müsadif olur.

Mamafih müşarileyhin alu kadri divânının
devâvin-i saire ile tabikinde zahire çıkar. Her
sözü lafzi, menevi uyyubdan âri olarak söylemek
kime müyessir olmuş?

(Müsamahât-ı Ragıb) ünvanlı risalemizin intikâdâtı hâvi olan kısmı ileride mecmuamızda derç edilecektir.

EBÜ BEKİR KÂNÎ

Tokatlı olduğhu bir mektubunda münderiç (... Feyzullah! Sen zannedermesin ki bu (Kânî) dedikleri adam Tokat bahşed-i âbâdda adam imiş.) fıkrasıyla kendi haber verir.

Henüz pek genç iken vatanında şiir ve inşa ile müşârbabnân olmuş idi. Tarikat-ı Mevleviye'ye intisabı olmak cihetiyle başendesine Tokad şeyhi hizmetinde bulunduğu halde Hekimoğlu Ali Paşa Tebriz'den üçüncü def'a olarak sadarete müdaven gelirken Tokat'a uğramayla kânî kaside ve tarih takdimine şitab ederek nazar-ı takdirini celb eylediğinden Paşa kendisini izn-i şeyh ile dairesine alıp birlikte istanbul'a getirmiştir.

Tarik-i hâcekâniye idhâl olunmuş ise de bir yolda devam edebilecek mahluklardan olmadığından saika-yı tab'ı cevval ile dolaşıp durmaktan bir türlü kendini alamamış idi.

Hiç bir kayd altında bulunmak istemeyen kani kah divan kalemine mensubiyet suretiyle istanbul'da, kah divan kitabeti hizmetiyle haricde vakit geçirdi.

Ömrünün kısm-ı külliyyesini son derecede rindane bir la'lübalilik aleminde efna ettikten sonra bereket tarikatle semt-i salaha ricat ve ithiyar-ı uzlet eylemiştir.

Aşağıda gösterilen tarihler natık olduğhu üzre

(1206) da vefat etmiştir.

(Her sözü maden-ı cevher idi gitti Kânî)
Surûfî

(Gitti güher idi güya o meârif-i kâni) Vehbî
Merhum muktezâ-yı meşrebi üzre yazdığı
şeylerin cem'ine kat'i iltifat etmediğinden asârı
perâkende bir halde kalmış iken ruhuna hürmeten
reisu'l-kitab Mehmed Râşid Efendi mümkün mertebe
toplatıp bir mecelle şekline koydurmuştur.

Bu mecellenin nezdimizde bulunan yazma nüshası
elsine-i sâlise üzre bir hayli kasaid, tevarih ve
saire ile bir kaç yüz gazeli ve kendisinin
münşeâtından yüz yirmiye karib parçayı havidir.
Nuri Efendi'nin kavline göre merhumun asarı böyle
bir kaç kitap teşkil edecek kesrette bulunduğu
halde ekseri zayi' olmuştur.

Kânî'nin şiirce o kadar ehemmiyeti olamaz
fakat mizah-âmiz olarak yazdığı mektubata atıf-ı
nazar-ı dikkat edebilirse inşâca bir sahib-i vâdi
olduğu teslim olunur.

Şiir ve inşâda tuhaflığı elden bırakmaz.
Mesela Reisü'l-Kitâb Mehmed Râid Efendi medhinde
tanzim ettiği kasidenin teşbibine makılsa tebessüm
aver bir çok beyitler görüleceği gibi

Tıfl-ı dilin dilden kes aman el amen yetiş
Ey hal-ı dil-siye biberin yok mudur senin.
beyitine de tesâdüf olunur.

Bir de yenceri ağalarından birine yazmış
olduğu şu tavsiyenâme mütalaâ olunsun:

Benim Efendim! Allah'a emanet ol. Şu herif pek
mağdurdur. Ben Sultan Serûr aşk-ı divâne şevk-i lak

oldum. Aldım yürüyordum. Bir kuluna Allah yürü demesin, Mendil-i bar-giride bir şey midir?

Söylediği naat-ı şerifede bile bir dereceye kadar olsun mesleginden ayrılamıyor gibi görünür.

Kânî'nin şiirinde letâfet aranmaz, çünkü hemen hiç bulunamaz. inşâsında ise her ne zaman mizah bulunursa letafet de bulunur. Binaenaleyh o yoldaki mahererâtı hiç bir vakit kıymetten düşmez.

Merhûmeye pek çok letaif isnâd olunur. Ezcümle bir sergüzeşt-i garibinin neticesi olarak (kırk yıllık kani olur mu yani?) mislinin kail-i evveli olduğu meşhurdur.

NÂİL-İ KADİM

Teklif-pesend olduğu halde esâtze-yi şiirin serâmedânındandır. Tekellûf erbâbının sözüne (Ruhu's-şiir) ıtlâkına şayan olan çeşni-i muhabbetten ekseriyet üzre hâli kala geldiği halde Nâilî'de vecd âver-i âşıkân olacak bir hayli ebyâta tesâdüf olunur. Mütekellifin arasınad müşarileyh kadar âşıkâne şiir söylemiş yoktur denilse yeridir.

Nâilî intihâb-ı muzâmîn, tenkîhü'l-lafz hususlarında birincilerdendir. Ma'mâfih bazen întihâbda, tenkîhde ileri gider, sözün letâfetini kaçıırır. Bazı ebyâtı vardır ki numune-i teakkîd olur.

Gazeliyâtındaki taze taze ta'bîrler, ince ince tasvirler, husûsiyle yeni yeni zeminler erbâb-ı tabî' meclûb eder. insan o zeminleri görünce nazîre söylemek hevesine düşer, fakat koca üstâda yetişmek müşküldür. Şimdiye kadar kendisine peyrev olan

şairlerden hiç biri hey'et-i mecmua-yı âsâr itibâriyle müşarileyhe rekâbet edecek dereceye varamamıştır.

Şayan-ı dikkatdir ki Nailî o kadar elfâz meraklısı iken galat-âmîz söz söylemekten kurtulamamıştır. Bazı ebyâtında rabıtasızlık bile bulunur.

(Her dîdede bir sûret ile cilve nüma'sın)
mısraıya başlayan gazelinde ki:

âyar-ı nigahın gibi aheste-rev olsan
Casûs-ı sera-perde neşînân-ı kâzâsın

beyiti-ki en dakîka-beyn şairlerimizden bazılarının takdîr-i fevkaladesine mazhar olmuştur-bize rabıtandan âri görünür. "Şöyle olsan böylesin." gibi şiveleri kabûl edemiyoruz. Bizim salîkamız diyor ki:

"Ayâr-ı nigahın gibi aheste ru olsan" ın alt tarafı "casus saraperde neşînân-ı kaza olurdun-veya olursun olmalı idi. Zarafet-i şiir namına böyle bir uygunsuzluk tecviz olunamaz. Buna da cevaz verilirse şiirde hoş görülmeyecek hiç bir şey kalmamak lazım gelir."

Yine o gazelde vâki

Tab-ı rehin oldukça fezevven şûle-i meyden
Bir lamiâsı dünyâyı yakar bırak belâsın

beyitinde dahi bu hicnet mevcuttur.

(safâyî) nin rivâyetine göre Nâilî'nin ismi Mustafa, mevledi İstanbul'dur. Tahsîl-i meârif etdikten sonra mukâtiât aklâmından muadden kalemine halife olmuştur. O ahz-ı ömründe bazı ashâb-ı hasedin ilkââtıyla sadrazam-ı vaktin mezhur-ı

gazabı olarak dersaadetten tebe'îd edilmiştir.

(1077) senesine müsâdif olan vefâtına söylenilen tarihlerden en iyisi şudur:

Nâil-i Cennet ola Nailî'-i nâdre fen

On üçüncü asr-ı hicrî Şuarasından ma'dûd olan meşhûr Hoca Nâilî müşarileyhe nisbetle ehemmiyetsiz kalır.

NEV'î

İsmi (Yahya)dır. Müşayihden (Pîr Âli) Efendi'nin oğludur. (940) tarihinde Malkara'da tevellüd etmiştir, (57) de sâlik-i tarîk alimi olarak günden güne cevher-i kaabiliyeti firû-zan ve câli-i inzâr deniş-i âmûzân olmuştur.

İkmâl-i tahsilden sonra uhdesine tevciye olunan medreselerde tadrîs ile iştigal etmeğe başlamıştır. (Medârisûş Semân) dan ma'dûd olan çınarlı medresede müderris iken (98) rebiülevvelinde Bağdat kaziliğiyle taltif olunduğu halde yola çıkmadan rebiülâhirde irâde-i padişah-ı zaman ile şehzâde Mustafa'nın muallimliği hizmet-i celîlesine ta'yîn buyurulmuştur.

Nev'î hakkında bu iltifât-ı sâhânenin zuhûrunda Ahi-zâde Abdülhalim Efendi kıt'a'yı atiyeyi tebrîknâme yollu müşarileyhe takdim etmiş idi:

Zat-ı âlişânını Bağdad'a layık görmedi
Güş edenler bu payâmı bende ve âzadden

Rehber olub avan-ı hak tebdîl olundu mansıbın
Hoş demişlerdir. Bunu yanlış döner Bağdad'dan.

sonradan reside-i sen-i ta'lim olan şehzâdegândan Bayazîd, Osman, Abdullah dahi Hoca Efendiden ders almaya başlamışlardı.

Nev'î beş sene kadar bu hizmette bulundu. Sadakati ilmiyle mütenâsıb olduğundan taraf-ı şehriyâriden pek çok lütuflara mazhar buyuruldu.

Muvahiran o devir geçti ise de Nev'î gözden düşmedi, fakat artık tekâüd halinde yaşadı.

(1007) Zilkaddesinde vefât etmekle Şeyh Vefâ camii haziresinde defn edildi.

İrtihâline şu tarihler söylenilmiştir.

Manastırlı keşfî- (Yerin Cennet ola Nev'î Efendi)

Vahdeti-i Bağdâdi- (Adem gülzârını cây etti Nev'î)

Kemal Bey (Cezmi) de "Bâkî'den sonra zamanının en büyük şairi addolunan" Nev'îyi şöyle tarif ediyor:

"Nev'î, meşhur mersiyesiyle Bâkî'ye hayrûlhalef olduğunu isbât eden ve Harabat'ın birinci cildinde olan "Nun" kafiyesiyle Nef'î'yi bile kendine peyrev etmek şerefine mazhar olan zattır..."

(1007) de vefat eden Nev'î'nin, irtihali (1008) e müsâdif olan Bâkî'ye hayrûlhalef olması cây-ı taâmildir.

Mamafih yine Cezmi'de münderiç "Nev'i nihâyet derecede deldâde-i liyâkat, fevkalgaye ehl-i perver bir zat idi." tarifi hakikate muvâfıktır.

Nev'î'nin mürettib divanı mevcuddur. Bunda galatâfiden ziyâde yolsuz imaleler sıklet-bahş tabi

selim olur, ama zamanımızda dahi kusursuz addolunacak hayli ebyât, bulur. Zaten imlacılık şey'esinde kudema iştirak etmişlerdir.

Mana cihetine gelince: Nev'î Bâkî ile hem meslektir, fakat onunla hem'yâr addolunamaz.

(Bu sade nazmı ehl-i sinayi'beğenmese

(Nev'î'ye ne gam bizim sözümüz aşıkânedir.)

beyitiyle sözde sadeliği iltizam ettiğini göstermek, belki de sanayiperverlik ile meşhur olan Bâkî'ye ta'riz etmek istemiş ise de kendisi dahi o yolun mücahidlerinden olduğu divanından ma'lûm olur.

Müşârileyh ahlâfa ilmi, edibi, mensûr, manzum bir çok risâil bırakmıştır. irade-i padişahi ile yazdığı (Tercüme-i Füsûsul-hikem) asarının en muazzamı addolunur.

Mutasavvıf, hakîm, affî, kani' hayr-ı hevâh, hakkanî bir zât-ı şerif idi.

Bağdad kazîliğinden infesâlında sadrazam Sinan Paşa ile görüştüğü esnâda kendisine ta'iûz yollu "şâirde ilim olmaz." demiş olan paşaya yanından avdetinde yazmış olduğu tezkere şayan-ı mütâlaâdır. ileride mecmuamızın kabına derç olunacaktır.

CEVRÎ

(Cevrî Şelebi) ünvanıyla ma'rûfdur. ismi İbrâhim'dir. İstanbul'da yetişen erbâb-ı maârifdendir. Gayet sevimli, pek zarîf bir zat idi.

Zamanında şairlikle müştehir olduğu gibi hoşnüvislikle dahi temeyyiz etmiştir. Katb ü resâil tahrîriyle ta'yiz ederdi. Yazısı hem letâfetli, hem

sıhhatlı olduğundan ona bir devlet hattına rağbet ederek mu'ülfet-i mu'tebereyi kendisine yazdırırlardı. Bu takrîb ile pek çok şey yazmıştır. Ez cümle (22) kıta müsevvi-i şerif yazdığı meşhurdur. Mevlâna Camî'nin (Nefehâtü'l-enes)inden, sarı Abdullah Efendi'nin (Şerh-i Füsûsü'l-Hikem)inden (Ahlâk-ı Alâf)den bir hayli nüshâlar tahrîr etmiştir. (Şehnâme) dahi yazmış olduğu tarihlerde mukiddir. Resaile gelince; muharrerâtı lâ tahsîs denilecek mertebededir. Kendi dîvânının hat destiyle muharrer bir nüsha-yı nefisesi resîde-i nazar acizânemiz olmuştur.

Fevkalâde seri'ül-kalem idi. Hatta bir defa bilmübâhese bir günde bin beyit yazıp bin akçeye satmıştır.

Cevrî "Gel hattad-ı cahil." kaziye-i meşhuresini nakz edenlerin efâzilinden ma'düddür. Divanından başka müelîfâtından bir muamma risâlesiyle müfredat-ı tıbbâ, ahvâl-i şehver ve havâdis-i cûyeye müteâllik birer manzûmesi mevcuttur. Bir de Mesnevî-i Şerîfin (360) beytini beşer beyt ile terkîb-i bend tarzında şerh etmiştir.

Müşarileyhin eşârı zarifânedir. Lisânındaki düzgünlük ise o asrın hemen hiç bir şairinde görülemez denilebilir. Padişah-ı asrın ayaklarına ârız olan ağrı zâil olmasıyla şükranne olarak söylediği kasîde-i gara-ki:

Minnetullah'a yine hüsrev-i dîn-i islam
İlm-i Ahmed Muhtâr gibi etti kıyâm

Serferâz olsa nola râyet-i din ve devlet
Dest-gîr oldu şehirşâha yine Rabb-ı enâm
beyitleriyle başlar-eş'âr-ı meşhûresindendir.

Rûhî- i Bağdâdî'nin terkîb-i bendini,
Nef'î'nin bazı kasâidini mâhirâne tenzîr etmiştir.
Hilye- i Hâkânî'ye peyrevlik yolunda söylediği naat-
ı şerîf şâyan-ı takdîsdir. Güzel tarihleri de
vardır.

Cevrî kendi aleminde yaşamayı sever, neyl-i
menâsıb arzusunda bulunmaz, kanaatkâr, âli girdâr
bir şair-i hakikât-beyn olduğundan kalem-i bedî'ür-
rakamı sayesinde mahbûb-ü'l-kalûb, azade-i gavâil
olduğu halde müreffehan emrâr-ı ömr etmiştir.

1065 senesine müsâdif olan vefâtına şu
nakisâlı tarihler söylenilmiştir:

- * Cevrî'yi memnûn lütf ede cenâb-ı gird-kâr
- * Eyle yâ Râb Cevrî'ye Firdevs-i âlâda mekân

Merhum meraklı imiş: Kayığa, ata binmekten pek
ziyâde ihtirâz eder, bu husûsda ihbâsının arasına
vakı' olan ricâsına da ehemmiyet vermek istemezmiş.
Bâzen Galata Mevlevihânesi'ne gelib bir gece
misâfir kalarak ferdâsı yârân ile karadan mâşiyân
Kağıthane'ye, Eyüb-i Ensâri'ye gidermiş.

ŞEYHÜLİSLAM MUHAMMED BAHÂT

Sultan Mehmed Han salis ile (Egri) mülheme- i
meşhûresinde bulunarak muharebinin pek şânlı bir
sûrette kazanılmasına sebep-i evvel olmuş olan
Fâzıl-ı şehîr Kâmil-i hatir Hoca Saadeddin
Efendi'nin dördüncü mahdumu olub mükerrerân sadr-ı
Rûm olduktan sonra (1027) de irtihal eden Abdülazîz

Efendi'nin oğludur. Beynelulema (Azîzzâde) ünvanıyla yad olunurdu. Validesi Ebussud - zâde Mustafa Efendi'nin kerîmesidir.

Peder ve mâder cihetlerinden böyle iki allâme-i Zî-Şâna mensûbiyetle haiz necâbet-i kâmile olan Bahâî (1010) da tevellüd etmiştir.

İstidâd-ı fevkalâde ashâbındandır. Hele kuvve-i hâfızaca nâdîretü-z-zaman itlâkına şayan idi. Hadisisnin iken beynelakran ilim ve irfan ile meşar-babnân oldu. Bir kaç medrese müderrisliğinde bulunduktan sonra Selânik, Haleb, Şam, Edirne mevlevîyetlerini şerefyâb eyledi

Haleb mevlevîyetinden, orada vali bulunan Ahmed Paşa'nın İstanbul'a "Şarab dahâne mübtela olduğundan ifâ-yı vâzife edemiyor." gibi bir sûret-i garibede arz-ı şikâyet etmesi üzerine azl olundukta yerine meşhûr Mantîkî Ahmed Efendi nasb edilmiştir.

(49) da İstanbul kazîsi olunca şeyd-i Rıza Çelebi tarafından "Şad-ı Bahâî hakem-i şer'i cemîl," tarihi söylenilmiştir.

(56) da Anadolu Sadaratından münfasıl olan Cinci Hoca'nın yerine geçti.

Cem'î Çelebi tarafından söylenilen

Adl ile sadrı Bahâî etti câ

tarihince gösterildiği üzre yine o sâl içinde Rumeli Sadaretine geldi.

(59) da mesned-i meşhata revnak verdi.

(60) da ma'zûl oldu. Anadolu Hisarında Vâki yalısında ikâmet etmekte iken Midilli Cezfresine diye nefyolundu. Fakat kendisi bilmüsâmehe

Gelibolu'da kaldı. Biraz sonra emmizadesi Ebû Muîd Efendi Şeyhülislâm^omayla dersaâdete avdetine müsâade edildi. Vüsûlunda taraf-ı Padişâhiden bir hayli nühûd ve zehâir irsâliyle taltif buyuruldu. (62) de saniyen makâm-ı meşîhate geldi. (63) saferinin on ikinci cuma gecesi vefat etti. Seng-i mezârında menkûz olan.

Menzilin Firdevs ola El-Fâtîha mısraı bu tarihi gösterir.

Merhum için mersiyeler söylenilmiştir.

Muşarileyhe ahlak cihetiyle dahi asrının akâbirinden madûdur.

Aşâr-ı hâmesinden Arâbî bazı takrizat-ı beliganesini gördük. Bir dîvânçe teşkîl etmekte olan eşârı hakîkaten üstadânedir. Gazelserâlıkta mütemeyyiz idi. (Neylersin) gazel-i âşıkânesi hafızapîra-yı şuaradır. Taraf-ı himâyeye takdîm etmiş olduğu mesnevî tarzında manzûme-i tevîle-ki hikâye-i hal-i zımmında isti'dâfi havibir-şayan-ı mütalaadır. Evâil-i halinde:

Sür âsitan-ı hazret-i mollaya rûyunu

Mahlas olursa sâna o dergahtan olur

beyitin müstemel olan kıta ile müracaat etmesi üzerine Şeyhülislam Yahya Efendi tarafından kendisine (Bahâ^â) mahlası verilmiş idi.

HALİM GİRÂY

Selâtin-i Cengiziyedendir. Sultan Selim-i Salis devrinde İstanbul'a gelip ikâmet etmiş idi.

Tabiat-ı şâirâne iktizâsınca zarfâ-î şehîr ile

ihtilâd üzre iken, hudûda memur edilen Bahâdır Girây maiyetine kalegaylık Payesiyle tayîn kılınmış ve bâdû'l-musâlha dersaadete avdetle kemâfıs-s_uâbık hanesinde mukim olmuştur.

Cevdet Tarihi'nde muharrer olduğuna göre bâdemâ (Vize) de tahsis kılınan çiftliğinde ikamet etmek üzere (1229) Rabiülevvelinde o tarafa gönderilmiştir.

(Fatin) in rivâyetine nazaran o ahir-i ömründe Silivri kazasında kâin Çatalca'ya hicret etmiştir. (1239) da vefât etmekle orada Vaki' Ferhad Paşa Camiî kabristanında defn olunmuştur.

Müretteb divencesinden başka Selâtin-i Cengîziye'ye dair (Gülben-i Hânân) namında bir eseri vardır ki meşhûr Surûrî-mecmuamızda münderiç müntehibâtında gösterildiği üzere:

(Bitti nihâl-i Gülben-i Hanan Rabîada)
mısraıyla tarih-i itimâmını göstermiştir.

Halim Girây mahsûl tab-ı zarîfi olan dilnişîn sözlerle Osmanlı şuarâsının nazâr-ı takdîr ve ihtirâmını celb etmektedir.

AZMİZÂDE MUSTAFA HÂLETİ

Eclihe- i sudûrdan pîr Mehmet Azmi Efendi'nin ferzend-i mûkerremidir. 977 de dersaadette tevellüd etmiştir.

Şiddetli bir şevk-i tabii ile tahsîl-i meârif ettikten sonra mürebbî-ü'l-fâzılîn meşhur Hoca Sâdeddîn Efendi'nin hüsn-i nazar-ı mahsûsuna tesâdüfle mülâzım ve (Hace-i Hâtun) medresesine müderris olmuştur.

Terakki ede ede 1011 de kazî-i Şâm oldu. (13) de memuriyeti Kahire'ye tahvil buyuruldu. Orada vâli bulunan Hacı İbrahim Paşa'nın vuku'ı şehadeti üzerine merhuma ka'im-i makam edildiği halde çok geçmeden taksîr-i esnâdıyla azlolundu. (15) de Bursa mevleviyetine gönderildi. Orada dahi (Kalender Oğlu) beliyesi'ne tesâdüf etti. O saki-i hanümansız şehri tazyîk eder dururdu. Hazret-i Molla Câmi himmetle ahaliden ziyade bî huzûr olurdu.

(20) de Edirne mevleviyetiyle güya begâm edilmiş idi. Kuzattan birini bî-hak tazîr etmesi üzerine bazı erbab-ı hilâfın, aleyhinde ittifâkı me'muriyetinin Şâm'a tahvîlini intac etti. Yine Şâmâ gitti.

(23) de kâzî-yi darü'l-hilâfa oldu. (25) de yine Kahire'ye memur edildi. (32) de Anadolu sadaretine itilâbahş oldu. (35) de Rumeli sadaretini şerefyâb eyledi.

(1040) şabanının yirmi altıncı günü irtihal etmiştir. Vefatına söylenen tarihlerden biri şudur:

Kesb-i tarihin dedi ol fazıl-ı nazm-ı âverin
Adına kıldı Azmi geçti Azmizâde Haleti
Sofular Şarşısı kabrinde saadethanesi karşısında
ta'mîr ettirmiş olduğu mektebin sahasında defn
edilmiş ve seng-i meza'rına:

Ruh-ı pâkına dem be dem rahmet
tarihi nakş ettirilmiştir.

Merhum bu tarihi görse pek de beğenmezdi
zannolunur. Kendisi latif tarihler söylemiştir.

Fehmi Çelebi'nin vefatında:

(Bin söz ve derd ile dedi tarih Haletî)
(1005)

Gitti adem diyârına Fehmi gibi vücud
demiştir.

Abdülvahab Efendi namında bir zât için dahi:

(Dedi tarih-i fevtini ehâb (1000)

Kuluna rahmet eylesin vahâb) tarihini söylemiş
idi.

Azmi-zâde en mâhir fazıllarımızın, en fazıl
şairlerimizin birincisi değil ise ikincisidir.

Divânı şu anda nazarpıra-yı iftihârımız
olmaktadır. Her vâdide güzel şiir söylemek
iktidârını hafızdır. Husûsiyle kat'a nüvâlıkta
yegane addolunabilir.

Müşarileyhe Osmanlı maarifperverlerinin ale'l-
ebed medâr-ı mübâhâlı olacak nevâderdendir.

Bir şair mensûb olduğu kavmin içinde sekiz on
beyt ile ibkâ-yı nâm eder. Daima intrâm ile yâd
olunur. Azmi-zâde'ye öyle bin şair muadil
tutulamaz. Kendisi bunca eş'âr-ı güzîdenin sahibi
olmakla beraber bir çok mualefet-i nâfiasıyla âmeyi
müntedâr eylemiştir. Usulden (ibn-i melik) e,
Fıkıhdan (Darîr) e yazmış olduğu hâziyeler elyevm-i
mütalaasıyla bahreyab-ı feyz olmakta bulan
füzalâ-yı ümmet tarafından itiraf olduğu üzere gayet
muhakkakâne yazılmış asâr-ı celîlelerdendir.

Bunlardan başka (Mağni'l-lebîn) şerhi (Hidâye)
ve (Mesabbah) serûhuna ta'likâtı, dekâyık-ı
tefsîriyeye müteallık makâlâtı ve o vaktin usûlüne

göre tertîb olunmuş Türkçe münşeâtı vardır. Eş'ârından yalnız rubâiyâtı bir mecmua teşkîl etmektedir. Rubâiyâtı hakkında kıt'â-yı atiyeyi söylemiştir:

Erbâb-ı aşk elinde rubâilerim benim
Bizim safaya Haletiya çar pâredir
Kimdir anınla kıt'â-yı elması bir tutan
Noksanı hod yanında iken eşkâredir.

En sonra söylediği rubâ-i şu imiş:

Çak-ı bir zehreşge salmadın canana
Atma dil-i kair düzeh-i hicrâna
Eyvâh ki bar-şişe-i temkînîm
Uğrattı delil-baht-ı sengistâne

Ganizâde Efendi, müşârileyhin divânına takrîz olmak üzere:

Divân-ı Haleti yaraşır medh olunsa kim
Müfettâh olub açar bize bab-ı belâgat-ı
Vasf-ı mukallen etse nola anlar iktizâ
Her safhasında var nice mahsûs-ı haleti
kıtasını söylemiş idi.

Terâcim-i ahvah muharrirlerinin müteffikân beyanına göre

- Kınalızâde) Ali Efendi merhum müstesni olmak üzere- muâsırları, hatta asr-ı aşir-i ricâli içinde Azmizâde kadar ketb-i tetebbu' etmiş, mütemâdiyen tezyîd-i ma'lûmûta çalışır, cami'ül-fünûn bir zat-ı ali görülmemiştir.

Asrında hakîki riyasat-ı alemiye kendisine münhasır kalmıştır. Vefâtında kendi kalemiyle tashih ve tahşiye olunmuş üç dört bin kitabı

çıkıştır! Nezâhet ve zerâfet gibi kesbî olmakdan ziyâde vehbî olan hasâil ile dahi mütehelli bulduğundan merd-i mükemmel itlâkına şayan idi.

Tarîkinde pekçok gavâil ve musâibe tesâdüf ettiği cihetle evza'-ı rûzigardan dilgîr olmuştur.

Binaenaleyh eş'ârı şikâyet âmiz vâki olmuştur:

Bahtımızla her zaman âşûb ve gavga üzreyiz

Cerh-i nâhemuârdan hemuâr-ı şekvâ üzreyiz.

Yazıklar Haletî'nin kimse kadrin bilemedi gitti

Cihâna gelmemişken öyle üstâd-ı sühân perver gibi beyitleri çoktur. Keşke talihi müsâid olaydı!

Bize daha çok âsâr bırakırdı. Ma'mâfih müntedâr-ı himmet ve alâsıyız.

MEKTEB-İ SULTANİ DERSLERİNDEN

KESRET-İ TEKRÂR

"Tekrâr" bir şeyi ibâre arasında iki defa irâd etmektir. ikiden ziyade olursa "Kesret-i tekrar" denilir.

Alelittlak tekrar iki nevidir: biri lafzî, diğeri manevîdir. ibârede tekrar eden lafz ise "tekrâr-ı lafzî"-yalnız mana ise "tekrâr-ı manevî" namını alır.

Gerek tekrar-ı lafzî, gerek tekrâr-ı manevî bir kaideye veya bir faydaya müsettid olursa muhal-i fesâhat olmaz. Bilakis mükemmel fesâhat olur. Bu halde ona "tekrîr" tabir olunur.

Ben ona fitne ol bana âfet
Mütenfir ben ondan ol benden
Ben ona gıssa ol bana mihnet
Muktedir ben ondan ol benden (Fuzûlî)

Zeh-i râe-yi bâtıl zeh-i fikr-i fesat (Bâkî)

Söylemez söylemez ama dür-i meknûn söyler (Emânî)

Nursiye olsa pare pare
Etmem ben o zel'e istiâre (Şeyh Gâlib)

Tesselli-yi bahş ehl-i hâl olur tabiri yoktur yok.
(Hers. ekli Arif Hikmet Bey)

Dil verme gam-ı aşka ki aşk afet-i cândır.
Aşk âfet-i cân olduğu meşhûr-ı cihândır. (Fuzûlî)

Arif ol ârif ki yoktur farkı asla ârife
 Kuşe-i lahdin kenar medar ve gühvâreden (Nâzım
 Paşa)

Yardan bin derd-i dil çektim bu hem bir derd kim
 Bildi bin derd-i dîlim bir derde derman etmedi
 (Fuzûlî)

Ey varlığı varı var eden vâr
 Yok yok sana yok demek ne düşvâr
 Der her şeyin lisânı her gâh
 Allah Allah Allah Allah (Ziyâ Paşa)

Bin yıl yaşasan yine cihan bu
 Kardeş bu, zemin bu, asumân bu (.....)

Sendendir ilâhi yine bu mekr ve bu fitne
 Bu mekr ve bu fitne yine sendendir ilâhi (.....)

"Birlikte bahane-i sayd ile çıkıp gide gide
 balta sedâsı işite işite ve kızların hareketine
 dikkat ede ede civâr-ı çay-ı maznûne resîde
 olmakta....."

(Kamil Paşa-Telemak Tercümesinden)

"Murad-ı evvel şehîd oldu ama Padişah Yıldırım
 Bayazıd oldu. (Kemâl Bey-Devr-i İstilâdan)

Muhtac-ı izâh olduğu üzere şu misaller tekrar-ı
 lafzî kabilindedir. Serverînin latife-i Atiye si
 dahi bunlardan ma'dûd olabilir.

...../.....

Tekrar-ı ma'nevî ise - isti'mnâline ba'len-
 seba nadiren lüzûm görüldüğü cihetle -ibâret-i

fasîhe arasında az bulunur:

"Vaktâ ki asâkir-i Osmaniye Bağdat mülküne dahil oldular, gördüler ki atiyen bütün kariyeleri, mezrâları yakmış ve umumen halkı mevkı-yi ihtifaya çekmiş. Zahire yok. Sığınacak yer tabut." (Kemal Bey-Fatih'ten)

Şeyh Gâlib'in:

Hengâm-ı haremde söyleşmiştir.

Pîr olduğu demde söyleşmiştir.

beyiti hem terar-ı lafzîyi, hem de tekrâr-ı manevîyi müştâ'meldir. Bundaki takrar-ı lafzî "iâde-î redîf" kaidesine müstenid ise de tekâr-ı ma'nevî - zannımıza göre hiç bir faydaya müstenit değildir. Çünkü "hengâm-ı haremde"dendikten sonra bir de "Pîr olduğu demde" demeye lüzum yoktur.

"Pir olduğu demde"nin "hengâm-ı haremde"yi tefsîr yollu irâd olunduğu iddia edilecek olursa denilir ki:

"Tefsîrde kaide müfessirin müfessirden müstağni veya bilakis müfessirin müfessirden mağnî olmamasıdır. Olursa ikisinden birine lüzüm kalmaz. Bizim zannımıza göre burada "hengâm-ı haremde tatvîl" "pir olduğu dem" ile tefsîre muhtaç değildir. Binâenaleyh tabir-i sâni "hengâm-ı harem tatvîl" kabilinden olur. Sizin adetinize göre muhtaç ise o halde dahi "Pîr olduğu dem" denilince "-----" lüzümsüz kalır. Binaenaleyh bu kere de tabir-i evvel tetavvîl kabilinden olur. Manâca beytlerinde kati fark olmayan bu tabirlerden yalnız biri şeyhin meramını ifâdeye kafi idi".

Aşağıdaki beytlerin ikinci mısralarında dahi

hiç bir faydası olmayan tekrar-ı lafzı ile tekrar-ı manevi içtima' etmiştir:

Bu fakirin bazı asârı dil-zarım gibi
 Bulmamıştı came-i yekrenk ile hüsn-i nizâm
 Ceste ceste bazı evrak-ı perişanda kalıp
 Görmemişti suret-i cemiyet üzre hüsn-i tâm
 (Nâbi)

"Güzelce cem' ve tertîb olunmamış idi." sözüyle anlatılabilecek bir manayı ifâde için "Came-i yekrenk ile hüsn-i nizâm bulmamıştı." diyene bir şey denilemese bile buna "suret-i cemiyet üzere hüsn-i nâm görmemişti." Cümlesini ilave edene "Uzatıyorsunuz!" denilebilir.

Tekrar-ı lafziyeden ziyâde tekrâr-ı maneviden ihtiraz-ı müşkil olduğundan asârı kudemâda, husûsiyle nesîrllerinde bu kısma daha çok tesâdüf olunur:

"Nedim bizim ülfet ve hemnişin meclis-i sohbetim olan zarf-i bî-insâfa..." izzet Paşa

"Sebeb-i tahrir vesikâ-yı letâif ve mûcib-i tesettir enika-yı zerâfet bu dur ki ..." Nâbî.

"Hemvâre esb-i zerrîn licâm-ı devlet ve ikbâlleri meydamı bi-Pâyân-ı kâmurânide sabık akran ile mümtaz ve seraferâz ve tevsîn-i çabık inân-ı baht ferhunde falları ser-inzâl-i saadet-i cavidâniye amâde-i cünbüş tek vetâz olmak davâtı..." Kâfî

tekrar-ı manevînin en çoğu bir zamandan beri letâifgüyân-ı fasihamızın "kuyruk" namıyla yad etmeye başladıkları "atf-ı tefsîr" belasından neşat

ediyor.

Kudema-yı asârı içinde-havi olunduğu atf-ı tefsîrîler tayy edilince-nasfına görüp geçilecek kitaplar bulabileceği iddia olabilir. Bunlara peyrevlik etmek kati caiz değildir.

Bu babda muharrat-ı kudemadan numûneler göstermeye lüzum görmüyoruz. Yalnız Kâmil Paşa'nın bazı efkâra göre-asrımızın en beliğane yazılmış eserlerinden madûd olan Telemak tercümesinden bir veche onu bir kaç misal irâdiyle iktifa edeceğiz:

"Kendisini bi-baht ve sitemdîde-i tali'sahat add ve şimâr etmesiyle..."

Müddet-i medîde ve zan ve memleketinden cûda ve baîd ve seyr ü sefer-i deryada nâbedîd olduğunda..."

"Bir müddet-i sâkil ve sâmet-i ikâmet etdikten sonra..."

"Çayır içinde muhtefî ve nihân olan enhârın seyr ve temâşası..."

"Böyle bir perî bizi mesken ve ma'ivesinde zarûret ve ihtiyaçtan beri eyledi"

"Sair cenk ve harbe dair şarkılar söylettirdi."

NAZIM-NESİR

Bu nâmlarla ikiye taksim olunan "söz" ya beliğîğdir, ya değildir. Beliğ ise-nazım olsun, nesir olsun-"edebiyattan" addolunur. Değil ise-kezalik nazım olsun, nesir olsun-"edebiyattan"addolunmaz.

Nakkad-ı belâgat, sâni'i hakîmin insanlardan

pek çoğuna ihsân buyurmamakta olduğu "zek-i selîm" dir. Sözün belîğ olup olmadığını "mi'yâr-ı edebiyat" denilmeye şayan olan bu kuvve-i celîle ta'yin eder.

"Şiir" edebiyatın en güzel parçalarıdır. Bu halde "şiir" edebiyattan bir kısım-ı hass olunmayan söze "şiir" denilmemek lazım gelir. Çünkü her halde "şiir" mefhûmu "edebiyat" mefhûmunda dahildir.

Hakikatte bir sözün "şiir" nâmını alabilmesi evvel emirde edebiyattan madud olmasına tevakkuf eder, manzum olmasına değil.

Olabilir ki bir zöz manzum olurda edebiyattan ma'dûd olmaz. Ona "şiir" denilemez. "Hayvan" mefhûmunda dahil olmayana "insan" denilebilir mi?

Mademki söz edebiyattan sayılabilmek için belîğ olmak lazım geliyor, madem ki söz manzum olmakla begiğ olmak lazım gelmiyor "şiir" denilecek sözün mutlaka manzum olması iktiza etmez.

Mesalâ (Fuzûlî) nin "selam verdik rüşvet değildir, diye almadılar!" sözü belîğdir. Binaenaleyh edebiyattan ma'dûddur. Buna "şiir" demek isteyenlere de hak verilebilir. Fakat yine (Fuzûlî) nin:

"Pâre Pâre dil-i mecrûh ve perişânımdan

Ser-i kûyunda gezen her ile bir pare fedâ)

Böyle sözlere denilse denilse "nazım" denilir.

Halbuki-yukarıda beyan olunduğu vechile-manzum bir sözün edebiyattan ma'dûd olamaması caizdir. Edebiyattan ma'dûd olamayan söz ise hiç bir vakit "şîr" olamaz.

Kemal Bey'in "Asâr-ı edebiyeye zâh-ı tabîat

diyenler haşaya-yı kalbe ne büyük vukuf göstermişler! Her müntesib edibin vicdanına müracaat ederim. insanın yazdığı şeyler sevilişte evladiyla beraber değildir?" sözüne bakılsın. Pek sevimli bir şiir değil midir?

Biz de her nün-te'sip edibin vicdanına müracaat ederiz: Fuzûlî'-nin şu beytine şiir deyip de Kemal'in bu sözüne şiir dememek muvaffık-ı insâf mıdır?

"Edebiyat" denilen belîğ sözlere tabiat-derece-i belâgatına göre-az çok müncezib olur. Bu incizâbı hâsıl etmeyen hiç bir söz dâire-yi edebiyâta giremez. Edebiyât içinde tabiâtın en ziyâde müncezib olduğu sözler şiir dir.

istidrâd

Müşâhîr-i şuarâ-yı Arab'den (İbnü'r-Rumi) nin hicvinden hazer üzre bulunan vezir (Kâsım bin Abdullah) şair-i müşarileyhi bir gün meclisinde tesmim ettirmiş idi.

İbnü'r-Rumi tesmim olunduğunu hissedince meclisten çıkmak üzere kalkar. Kâsım ile beynlerinde şu muhavere cereyan eder:

- Nereye gidiyorsun?
- Gönderdiğin yere!
- Bizim pedere selam söyle!
- Cehenneme uğrayacak değilim!

İşte İbnü'r-Rumi'nin bu son cevabı manzum olmamakla beraber erbab-ı zevke göre kendisinin pek çok berceste mısralarından daha şairane bir sözdür. (intehi)

Edebiyât belîğ sözler ise şiir en belîg sözlerdir. Şiir edebiyatın en müntehib parçaları olduğundan her şiir edebiyattan ma'dûd olduğu halde her edebiyattan ma'dûd olan söz şiir olamaz.

Şiir hem nazım, hem nesir kisvesinde tecelli edebilir. Bir söze manzum olduğu için- "şiirdir" denilemeyeceği gibi-mensur olduğu için-"şiir değildir"de denilemez. Şu kadar var ki ekseriyat üzere tabiat manzum olan şiire mensur olan şiirden ziyade meyl eder. Mesela latif bir fikir nesir ile şiir denilecek surette ifade olunsa, yine o fikir nazım ile kezaik şiir denilecek surette beyân edilse tabiat nazma nesirden ziyade müncezib olur. Bu da nazımdaki o tabiat-nüvâz ahang-i mahsusdan ileri gelir. Kafiye ise nazımın ziver cazibe-yi efzasıdır. Bunun içindir ki kafiye nazım kafiyesiz nazımdan ziyâde sevilir.

Zannederiz ki şiirin öteden beri-bazı kuyûd-ı saire ile beraber-"mevzun, mukaffi söz." diye tarif olunması-beyan olunduğu üzere- tabiatın kelâm-ı manzûmu kelâm-ı mensûra, kafiye nazmı kafiyesiz nazma tercih etmek istidadında bulunmasından neş'et etmiştir. Yoksa şiirin mutlaka mevzun, mukaffi olması için lüzum-u hakîkî yoktur.

Manzum söze örfde şiir diyorlar. Çünkü bu nâma en ziyade layık görülecek cazibeli sözler nazım arasında bulunabiliyor.

Biz alel-mum belîğ sözlere edebiyat demekle beraber bunların en ziyâde belîğ olanlarına şiir diyoruz. Manzum veya mensur olmasını kaydetmiyoruz. Mahazâ şiir denilebilecek bir sözün-mensur olmasına

nisbetle-manzum olmasından daha ziyade zevkiyat aldığımızı itiraf ediyoruz.

Biz şiiri nazım ve nesre ta'mim ediyoruz. Onlar nazma tahsis ediyorlar.

Bu tahsis şayi' olmuş. Şiir denildiği gibi "mevzûn" mukaffi söz." hatıra geliyor. Halbuki-bâlâda gösterildiği vechile-öyle mevzûn, mukaffi sözler var ki şiir olmak şöyle dursun, bayağı edebiyattan bile ma'dûd olamıyor. Bilakis öyle mensur sözler de var ki nice manzumata fa'ik bulunuyor. itikadımıza göre nazm yaratılalı şiir mevcuttur.

Dünyada şiirsiz adam olamaz. Şiir ümid gibidir. Şu kadar var ki herkesin şiiri kendi zevkine göre olur.

Vezin, kafiye yok iken şiir var idi. Hiç nutuk olur da şiir olmaz mı? Bu halde şiirin nazma tahsisi hadis olduğu tebeyyin etmez mi?

Bizim tarif etmeye çalıştığımız şiir, taifdir. Şiire "mevzun, mukaffi söz." demek sînâfidir.

Bu babda tabîlik sînâfliğe elbette takdim eder. Çünkü insanın hiç beğenemeyeceği bir söz manzum olabiliyor. Bilakis pek beğeneceği bir sözde mensûr bulunabiliyor. Ötekine şiir demeğe, berikine dememeye neden mecbur olsun? Bu, zevke âid bir keyfiyettir. Hangi sözü şiir olmak üzere telakki ediyorsa bu namı ona verir. Kendisindedede hiç bir meziyeti olmayan sözlere-mücerret manzum olduğu için şiir demedikten başka edebiyat bile dememek elindedir.

Burada şayân-ı dikkat olan cihet şudur ki

belagatla pek münüsebeti olmayanlar mesela bir beyiti görür görmez "Bu şiir değil Edebiyattan bile değil" demekte ihtiyat etmelidirler. Çünkü o beyit şayet gerçekten şiir ise bu iddia mucib-i hüçlet olar. Her halde fikr-i şahih üzerine hüküm vermeye çalışmalıdır.

Hırz:"Şiir" dediğimiz vakit-yerine göre-ma'na-yı tabiisini, yahit ma'na'yi örfiyesini kasedebiliriz.

Ayet ve hadis-i Şerife zaten müstesnâdır.

Bunları edebiyattan addetmek hiç bir edibin hakkıyla takdirine muktedir olamayacağı ulviyet-i mukaddeselerini tebeîl etmemek demek olacağı cihetle mügayir-i edebdir. Binaenaleyh "ayet ve hadis madem ki en belîğ sözlerdenir, tarifinize nazaran bunlara da "şiir" denilmek lazım gelir." itirâzı vârid olamaz.

Hatta "şiir"i "mevzun, mukaffi söz." diye tarif edenlerin o zanna muvâfık olarak vurûd eden ayetler, hadisler haricinde kalmak üzere tarife ilave etdikleri "kasta mukarren olarak söylenen" kaydı bî-lüzum görünür. Çünkü onların tarif etmek istedikleri şiir elbette edebiyat mefhumundan hariç değildir. Ayet ve hadis ise- o zanna muvafık olsun, olmasın-bu mefhumun dahilinde tasvir olunmaktan müteâlidir.

O mukaddes sözler bir takım meâlidir ki edebiyat onlardan ne derece iktibas ederse o derece teali eder. Hiç teali eden şey ile onu mütealli eden şey bir olur mu?

Mazi başka, müstazi yine başkadır. Mihr ile

mahı mûsavi mi göreceğiz?

Ayet ve hadisi nasıl edebiyattan addedelim? Ebleğül-enbiyâya şair demek isteyenlerin kavlini tenzir mi edeceğiz?

Zannımıza göre ifadâttan "söz"ün kısım-i âlisi demek olan edebiyat ile edebiyatın kısım-ı âlâsı demek olan şiirin mahiyetleri anlaşıldığı gibi "edîb", "şâir" ünvanlarının da kimlere verilmesi lazım geleceği tebeyyün etti.

Bununla beraber "şiir nedir?" sualine "en belîğ sözlerdir." cevâbı kâfi görülebilirse de "edebiyât nedir?" sualine yalnız "belîğ sözler." cevabı kifayet etmez.

Edebiyat denilince başka bir mana daha anlaşılır ki o da "belîğ sözler te'llifi için tutulan usul" dür. Bu halde "edebiyat" ünvan-ı fen olmuş olur.

Demek oluyor ki bu usule muvafık olka üzere yazılmış bir mektubu edebiyattan addedebileceğimiz gibi yine bu usûlü ma'ruf olmak üzere yazılmış bir kitabı da edebiyattan addedebileceğiz.

BELAGAT

(Belâgat) ile kelime mutassıf olmaz. (Kelime-i belîğ) denilmez. Yalnız kelim ile mütekellim mutassıf olur. (Kelim-i belîğ-mütekellim-i belîğ) denilir.

Kelimede belâgat- Fasih olmakla beraber muktezâ- ı hâle mutabık bulunmasıyla tahakkuk eder.

(Mukteza- ı hal) - ki (muktezâ- ı makâm) ünvanıyla da yad olunabilir - asıl maksadı ifâde

için söylenilen söze itibar edilen bir husûsiyetten ibarettir. Bu hususiyetin itibarını daî olan şey ise hâl veya makamdır.

Hâl ile makam beyninde fark var ise de itibaridir. Hâl, zaman-ı vürûd-ı kelâm, mekân-ı vürûd-ı kelâm olmak üzere tasvir olunur.

Her hâlin bir muktezası vardır. Mesela (Ezhâr-ı belâget) bir hâldir. Onun muktezası tevbih olabilir. işte (Hususiyet) denilen şey budur.

Meşhur (Cahiz) in (El-beyân ve Et-tabiiin) de irad eylediği fıkra-yı atıye bu babda bir misal olur:

Birisi (Halid bin Sıfvan)'a dedi ki: (Siz her ne zaman refiânızla müşavereye başlasanız benim uykum geliyor. Uyuklamaya başlıyorum. Niçin?) Halid şu cevabı verdi: (insan şeklinde hayvan olduğun için?)

Denilebilirki: (belâgat) sözü fesâhatle icabına göre söyleyiştir.

Aşağıki fıkralar dahi birer numûne-i belâgat addolunabilir:

* iki muganni bir ahenge dair niza'ediyorlarmış. Her biri diğerine (Sen bana kulak ver!) diyormuş. Hane sahibi bunların neza-ından bizar olarak demiş ki: (Efendiler! ikinizde bana kulak veriniz!)

* Yavekû şairlerinden biri hacca gider. Avdetinde (Mevlana Camî) ile görüşür. Lakırdı arasında der ki (Divanımlı beraber götürmüş idim. Tebriken Hacer-i Esved'e dokundurdu.) Camî buyurur ki (keşke zezem kuyusuna daldıraydınız!)

Sözün derecat-ı belâgati muktezâ-yı hâle mutabakatinin derecatıyla mütenasib olur. Bu dereceleri (nazm-nesir) bendinde ima olunduğu üzere (zevk-i selim) tayin-eder.

Mader-i belâgat muteza- ı hale mutabakattir. Ondan mahrum olan sözde-fesâhat bulunsa bile - belâgat bulunmaz.

Mesela nevrete bir şaire genç aşıkına esna- ı mükalemede: Mest-i nazım kim büyüktü böyle bî-pervâ seni

dese aşık için hiç olmazsa:

Kim yetiştirdi bu güne servedân-ı belâ seni demek iktiza eder. Halbuki o bi-perva-şair olmadığı cihetle makama münasib bir söz bulamayıp da cevaben (seni gidi seni!) diyecek olursa şaire hanım kahkahadan bayılmak derecelerine gelmez mi? Bu kahkaha da pek belîgâne olmaz mı?

Mütekellimde Belâgat-kelam-ı beliğ ile ifâde-i meram etmek melikesini haiz bulunmasıyla tahakkuk eder.

Yine (meleke) tabirinden anlaşılan (rûsvah) ile mutassif olamayan mütekellime-bazen belâgatla tekellüm edebilsede -fenâen (beliğ) ıtlak olmaz.

Gerek kelamda, gerek mütekellimde tecelli edecek belâgatın derecatı dahi mütefavet olur.

Baladaki ifadatdan anlaşılacağı üzere belâgatle etsâfı-ı fesâhatla da etsâf-ı icab ettiği halde fesâhatle etsâf-ı belâgatlede etsâfı icab etmediğinden fesâhatsiz belâgat olamazsa da belâgatsiz fesâhat olabilir. Binaenaleyh (beliğ) ile (fasih) beyninde umum ve husûs-ı mutlak

bulunur. Her belîğ fasihtir. Her fasih belîğ değıildir.

FESÂHAT

"Fesâhat" ile kelime, kelimeler, mütekellim mutassif olur. "Kelime-i fasîhe" "kelâm-ı fasih" denilir.

Meselâ:

Yoksul hünerinle kâni' olma murainı teşkil eden kelimelerin hem her biri hem hey'et-i mecmuası, hem nâzım, "fasih" diye vasfolunur.

Kelimeler fasih olmakla onlardan teşkil eden kelâm, kelimeler fasih olmakla onu te'lîf eden mütekellim fasih olmak lazım gelmediğinden "fesâhat"ın kelimedede, kelâmda, mütekellim de ayrı ayrı tecellî etmesi lazım geliyor.

Kelimelerin fesâhatla ittisâfı onlardan teşekkül eden kelâmın, kelâmın fesâhatıyla ittisâfı onu te'lîf eden mütekellemin fesâhatla ittisâfını mademki icâb etmiyor, kelimedede, kelâmda, mütekellemede, tecellî edecek fesâhatın başka başka şeyler olması zarurî görünüyor. Fesâhat bir lafız iken te'dâd-ı cilvegah itibariyle yüz türlü manaya delalet etmiş oluyor. Binaenaleyh bunların her birinden başkaca bahs olunmak iktiza ediyor.

Kelimedede fesâhat... tenafir-i hurûf" dan, "garâbet"den, "kıyâse-i muhalefet"den salim bulunmasıyla tahkîk eder.

Tenâfir-i hurûf-kelimenin esna-ı telaffuzda lisâna sıklet verecek bir halde bulunmasıdır.

Bunun merâtıb-ı muhtelifesi vardır. Muhal-i fesâhat addolunabilecek mertebesini "zevk" tayin eder.

Yerini tutacak başka kelime bulunmamasından isti'mâli mecburiyet tahtında olan kelime tenâfir-i hurufi müsta'mel olsa bile muhal-i fesâhat addolunmaz.

Mesela tenâfir-i hurûfi müsta'mel bulunduğu iddia edilen "işsiz-tatsız" kelimelerine bedel "iş yok-tadı yok" tasdik olunacağı vechile-bu ta'birler her zaman "işsiz tatsız" kelimelerinin yerini tutamayacağından hiç birinin istimalinden müstağni bulunamayız.

Böyle kelimeler fasih addolunamadığı surette bunları istimale mecbûr olan bir adamın fesâhatla Türkçe söylemesi müte'zir olmuş olur. Şu halde kelimât-ı gayr-i fasîhe karıştırmaksızın te'lîf-i kelâm etmek hiç birimize müyesser olmamak lazım gelir.

"işsiz-tatsız" kelimelerinden fesâhat selbedilince "söylemişsiniz" gibi telaffuzunda daha ziyâde sıklet hiss olunmak lazım kelimâtın fasih addolunmasına imkan kalmaz. Halbuki düzgün Türkçe söyler hiç bir adam "söylemişsiniz-demeyelim" demez.

Öteden "işsiz"i, (tatsız)ı fasih add etmeyenlerden birisi çıkıpta "-söylemişsiniz-demeye mecbur muyuz?- mükâleme-yahud-muhâvera etmişsiniz, fakat bu ibarenizdeki "etmişsiniz" "işsiz"den "tatsız"dan aşağı kalmıyor. "eylemişsiniz" desenizde mahzur-u mündefi olmaz.

Halbuki şu iki tabirin yerini tutacak başka bir kelime bulunamaz. Buna ne dersiniz?" denilir.

Kezâlik tenâfir-i harûfu müsta'mel bulunduğu iddia edilen "haşhaş" lafzi fasih addolunmadığı surette fesâhatle Türkçe söylemek merakında bulunan bir adamın bu nam ile ma'rûf-ı nebâttan önrü oldukça bahs etmemesi icâbeder. Lisanımızda başka ismi yok ki "haşhaş" yerine onu isti'mâl etsin!

Tenâfir-i harûf bahsinde dikkat olunacak şey bir ma'nâya delâlet edebilecek bir kaç kelimedenden telaffuzu en suhûletli olanını intihâb hususudur.

Ma'mâfih "bir ma'nâya delâlet edebilecek kelimelerden müreccî olunmayı isti'mal mutlaka fesahati ihlâl eder." denilemez. Mesela "isti'dâdât" kelimesi fasih olmakla berâber onun murâdifi demek olan "kabiliyet" kelimesi telaffuzu eshal olmak cihetiyle-efsâh addolunursa da "kâbiliyet" e bedel "isti'dâdât" isti'mâleden, dâire-i fesâhattan çıkmış sayılmaz. Şu kadar var ki efsahı terk etmiş olur.

Ama "mütezellil-müftefekkir." kelimeleri var iken meselâ "mütezâzi'" kelimesini isti'mal eden daire-i fesâhattan çıkmız sayılır.

"mütezâ'zî'" yalnız tenâfir-i hurûf cihetiyle değil, garabet cihetiyle dahi fasih addolunmaz.

Garâbet-Kelimenin vahşi olmasıdır

Ya vaktiyle müsta'mel iken sonradan ahmâl veya vaktiyle müsta'mel değil iken sonradan istimal edilen kelimeler me'nusiyyet meziyetinden beri addolunur.

Mesela birisi (tanık) kelimesini (şâhid) -

(zelenkah) kelimesini (muâned) makamında isti'mal edecek olsa- bunların birincisi vaktiyle müsta'mel iken sonradan hmal, ikincisi vaktiyle müsta'mel değil iken sonradan isti'mal edilen kelimatdan ma'dûd olacağından iki suretle de garâbet göstermiş olur.

Garâbette, me'nûsiyyette emir itibâridir.

Lisanlar- insanlar gibi- daima bir halde durmayıp mürûr-ı zaman ile cüz'î, külli inkılâbâta uğrayageldiğinden vaktiyle me'nûs addolunan bir kelime şimdi me'nûs sayılabileceği gibi şimdi me'nûs addolunan bir kelime bir zaman sonra garib, bilakis şimdi garib addolunan bir kelime bir zaman sonra me'nus sayılabilir.

Vaktiyle müsta'mel değil iken sonradan isti'mal olunarak daire-î me'nusiyete girmiş kelime pek çok ise de vaktiyle müsta'mel iken sonradan ihmal olunarak daire-i me'nûsiyyete çıktığı halde tekrar kendini kabûl ettirmiş kelime hemen hiç yoktur.

Bunun sebebi meydandadır: Sonradan isti'mal olunan kelime-her ne cihetle olursa olsun-lisanın ihtiyacına mebni isti'mal olunur. Sonradan ihmal edilen kelime ise lisanın istiğnâsına mebni ihmâl edilir.

Bir kelime-ki lisan ona muhtaçdır. isti'mal olunmalıdır. Bilakis bir kelime-ki lisan ondan müstağnidir. ihmal edilmelidir.

isti'mel olunan bu yolda giderse lisan hem vasat, hem nekavet kesbeder.

Garâbet hakikatde manaya aid bir keyfiyettir.

"Buna garibdir" demek "bundan şu mananın tefehhümüne alışılmamıştır." demektir. Binaenaleyh birden ziyâde manaya delaleti olan kelimelerin onlardan birine nisbetle garib, diğerine nisbetle me'nûs addolunması caizdir.

Mesela (ayn) kelimesi (göz) manasına göre me'nus, (casus) manasına göre garibdir.

Kezalik (çeşm) kelimesi (âmid) manasına nazaran garîb, yine (göz) manasına nazaran me'nustur.

(Dirilmek) masdarı da bu kabildendir. Fuzûlî'nin:

(Ah kim sensiz dirilmek ihtimali kalmadı) mısraında olduğu gibi (yaşamak) manasına nisbetle garîb-(yeniden hayat bulmak) manasına nisbetle me'nûsdur.

(Tek) kelimesi dahi bu babda bir emsâl olabilir. Ziyâ Paşanın:

Kişi bir dersi öğrensin de tek düşmandan öğrensin mısraında görüldüğü üzere (temenni-i iltizâmi) edatı veya (çift) mukabili olunca me'nûs olur. Halbuki Fuzûlî'nin:

(Dem- be-dem zehr-i gamın kand-i mükerrer tek leziz)

mısraında olduğu vechile (gibi) menasına edat-ı teşbiye olunca garib görünür.

Bir lisanın kafe-i kelimat-ı müsta'melesini- kitab-ı lûgata müracaattan müstağni bulunacak sûretde-hatırda tutmak mümkün olmadığından bir edibin, yine kendi lisânını teşkil eden el-fazdan

bir kaçının tahkibi manası için kitaplara müracaat ihtiyacında bulunması o lafızların filhakika garîb addolunmasını içâb etmez.

Sonradan isti'mal olunabilecek elfaz-ı garîbe "garîb-i muvâfık" ve "garîb-i muhâlif"' namlarıyla ikiye taksîm olunur. Birincisi makbûl ikincisi merdüddür.

Garîb-i muvafık-gerek esasen ifade-i meram, gerek iltizâmen tezyîn-i kelâm için isti'maline lüzum görülecek elfaz-ı müstahsinedir.

Bir vakitten beri kullanmakta olduğumuz (hissiyat) kelimesi esâsen ifade-i meram için-Kemal Bey'in:

Bir hizb-i kalil idi Ma'yenim
iddia ise leşker-i urr-ı merâm
beytinde irâd etmesi üzerine mahzur-ı kabul-i edeba olan (... urc-ı meram) kelimesi ise iltizamen tezyîn-i kelâm için isti'mâline lüzum görülen elfazdandır.

Garîb-i muhalif- ne esâsen ifâde-i merâm, ne de iltizâmen tezyîn-i kelâm için isti'maline lüzum görmeyeceğimiz kelimattır.

Böyle Kelimelerin isti'mali- edebiyattan maksûd-ı âsılı olan cihete hizmet etmek şöyle dursun, tegallîd-i ezhân edeceğinden-bayağı gevezelik addolunur.

Garîb-i muvâfık en büyük erbab-ı kalem tarafından intihab ve îrad olunmalıdır ki hem kabûle şâyan olsun, hemde isti'mali tamin etsin

Kıyâsa muhalefet-şimdiki müsâmahat-ı nazmiyemiz müstesni olmak üzere. Kelimenin hey'et-i

mahsûsasını-kaideye, isti'mâle müstenid olmayarak-tagyîr ile tahkik eder.

Eski yeni bir çok şiirlerde görülen kelime müsâmahâtının ekseri mehl-i fesâhat şeylerdir.

Bâkîye edip işâret dedi sıhh'ül-bâki (BÂKî)

Her ne dersen ism-i izam gibi olur kârger
(Nef'î)

Her tagyîr mehli fesâhat değildir. Mesela "müşeddî-i muhaffif veya muhaffî-i müşeddi kılmak" da fesâhati ihlâl eder ama Alelîtlâk değil.

Teşdîd kelimenin evvelinde olamayacağından vüsatında veya ahirinde olur. Vüsatda vâkı' müşeddedin-hiç bir sebeble-tahffifi câiz değildir. Mesela (kerre) (kere)-(niyyet) (niyet) heyetine konulamaz.

Yalnız (hannâ-) gibi bir kaç kelime müstesnâdır.

Filasıl müşeddid ile bütün bir kelimenin âhiri-ibâre-arasında-üç halden hâli kalmaz: ya sakın veya mütahrik olur, yahut kendisini takip eden hemzeye vasl edilmek suretiyle mütahrik hükmünde olunur.

Sakin ise muhaffifen telaffuz olunur:

(Nur idi ayine-i vesheni) (Hâkânî)

(Kurulsa bağa bezm-i mey sulansa diller olsa hey)
Ekrem Bey

(Göstermeye hak fena- ı aşkın.) (.....)

(Bilmem ki ne hisde mihribâsın) (.....)

(Müsteid kıl yok ise lütfuna sit'dâdım) (izzet
Molla)

Mütahrik ise meşdededen telaffuz olunur:

(Görünürdü o nebi-yi Arabi) (Hâkânî)

(Bir cilvesidir Cenâb-ı Hakkın) (Ekrem Bey)
(Bilirmiydi bilmem bu sözü sakî) (.....)

(Müsteid-i merg olan bî-mâra Lokman neylesin) (Avni Bey)

Ziyâ Paşa'nın:

(Her şahsı harîm-i hakka mahrem mi sanırsın)
mısraı bu kaideye muhalifdir.

Mütahrik hükmünde ise ekseriyâ yine müşdededen telaffuz olunur:

(Ben hayretile muzdarib ve muzatter-i âlem)
(Elbette hüner ehli olur mugabber-i âlem)

mısralarıyla Nef'î'nin:

(Üç felek saltanatı müstekkir eyler.)

Mısraında görüldüğü vechile âhirde vâki' müşdedidlerden bazılarının tahrik veya şebbe-i tahrik halinde dahi tahfîfi müsâmahat-i nazmiyeden olarak - tecvîz olunabilirse de (muhibb-mühimm) gibi bazı kelimata tatbikinden anlaşılacağı üzere bu cevâzın ta'mimi olmaz. Mesalâ (dür) kelimesi müşdediden istimal olduğu gibi muhaffifen de kullanılabilir:

(Görünen dürr-ibine kuşu değildir yarin)
(Bâkî)

(Gelmez sadik güne bir öyle dürr-iyekte)

(Rûhî-i Bağdâdî)

Fakat (hubb-lebb) kalimeleri öyle değildir. Meselâ:

Bir ârifim ki zıddına gittim bu âlemin
mısraını (zıd) kelimesinin muhffifen telaffuzunu
icâb edecek bir hale koysak fesahatini ihlâl etmiş
oluruz.

Fil'asıl ahiri müşeddid olduğu halde daima
tahffif ile kullanılır kelimelerde vardır. Bunlardan
birini (Şurûf) nin şu tarihi gösterir:

Uç kimi yol buldu kimsiz at gibi koştı yine.

(Gam) kelimesi de (im) gibidir. Sünbülzâde
Vehbî'nin:

(Hande-i per zehir ehli gam ve hem)

mısraında bunu müşeddedan irâd etmesi müddeâmızı
nakız edemez. Zaten mısraın müştehidâddan
addolunamayacağı (vehem) heşvini havi olmasıyla
sâbittir.

İsm-i mansûb olsun, olmasın ya-ı müşeddide ile
biten kelimelerin ahirinde yalnız sükûn, tahrik
halleri bulunabilir. Şebbe tahrik halleri bulunmaz.

Merât-ı cemân şâhid-î gayb

Ol hâş celî idi belârayb. Şeyh Galib

Burada yâ-ı nisbetten biraz bahsedilmek lazım
geliyor:

Lisanımızda iki türlü yâ- ı nisbet
müsta'meldir. Biri müşeddiddir. Bu Arabî'dir.
Diğeri muhaffiftir. Bu Farisî'dir.

Birincisinin aslı üzre veya muhaffifen
telaffuzu yukarıda gösterilen kaideye tâbi'dir.

Arabî yâ-ı nisbet yalnız kelimat-ı Arabîye ile

esma- ı hassaya Farisî yâ-ı nûbet hem Arabî, hem farisî kelimat ile kezalik ism-i hassaya la hak olur.

Mademki Farisî olmayan bir kelimeye Farisî yâ-ı nisbet lahakolabiliyor lühûkuyla kelimeye harf-i âhirin meksûr olmasından başka bir tağyir husule getirmemekle beraber sükun halinde bulunan bir yâ-ı nisbet hem Arabî, hem Farisî itibâr olunabilir. Binaenaleyh (kitabî-ayntâbı) gibi kelimelerde iki ihtimal vardır.

Surûrî mahlasındaki yâ-ı nisbeti:

(Surûrî'yi pesende itse Seza-ı Yusuf

nısrında Arabî (Nuri Bey'in bulub yine şiirin Surûriyâ) mısraında ise Farisî addetmiştir, denilebilir.

Ama ilhakıyla kelimeye diğer suretle bir tağyir husule getiren yâ-ı nisbet-sükun halinde bulunsa bile-Arabî'dir. Farisî olamaz. Meselâ (el-millete-mekete) kelimelerinin masubları olan (Millî, mekkî) deki yâların Arabî olduğna hüküm olunur. Çünkü bunların lühuku, (ahirindesakit olur.) kaide-i Arabîyesine göredir. Farisîde ise böyle bir kaide yoktur.

(Ma'na-mevli) kelimelerinin mensublari olan (ma'nevi-mevlevi) de bu kabildendir. Çünkü bunlarda dahi -yine bir kaide-i Arabîyeye göre-elifler vava kalb olunmuştur.

Arabî yâ-ı nisbet sakın ise muhaffifen, mütahrik ise müşeddiden telaffuz olunur. İsm-i mensub olmadıkları halde yâ-ı müşeddide ile biten (sabi-gabi-gani-mebni-mervi-münsi) gibi kelimelerde

böyledir. Ahirinde Farisî yâ-1 nisbet bulunan kelimelere-makbeli mesûr yâ-1 muhaffife ile biten sair kelimat gibi-izâfet halinde hemze getirilir. Mesela (Bahşeti-yi vâiz-kizmî-yi tâm) denilir. Ama-ism-i mensûb olsun olmasın-yâ-1 müşddide ile biten kelimelerde bu kaide icrâ olunamaz. mesela (Nebî-i muhterem-Vali-i ni'met) denilemeyeceği gibi (Nebîyyi Muhterem-Valiyyi nimet-ulviyyi valen serad-hanifiyyi Pak-1 itikâd denilir) mûlahazâtı bizce tamamıyla musaddık değildir.

Kelimenin kıyâsa muhalefeti, muvaffakati de gazâbeti, ma'nûsiyeti gibi emr-i itibaridir.

Vaktiyle kıyasa muhalif addolunan bir kelime şimdi muvaffak, bilakis vaktiyle muvaffak addolunan bir kelime şimdi muhalif sayılabileceği gibi şimdi muvafık addolunan bir kelime bir zaman sonra muhalif, bilakis şimdi muhalif addolunan bir kelime bir zaman sonra muvafık sayılabilir. Mesela Süleyman Çelebi'nin, Necâti'nin, Fuzûlî'nin, Nef'î'nin:

- * Girçe yanılmış söyleyenler çökderir
- * Göricek ruhsârını ayinede erbâb-1 dil
- * Kimesne olsun aşka giriftar
- * Desem ol bi vefa bilmen inanırmı inanmaz mı
- * Ettiğince ti'-yı hûz efşân ile cevlangiri

mısrarlarındaki (derir-göricek-kimesne-bilmem-ittiğince) kelimeleri zamanlarına göre kıyasa muvafık sayılırmış. Şimdi Muhalif addolunur.

istitrâd

Muâsırından bir zât eda ile müftehir olduğumuz şu devr-i edebîde (der) mevkiinde (derir) isti'mali muvafık fesâhat olamayacağını bir gazetede bilmünasebe dermiyan etmişti. Mutlaka eskiyi yeniye tercih etmek gibi bir muhakemesizlikte bulunagelen bazı erbab-ı vukûf (!) kudema asarından bir çok şevâhid bularak (der) in iki (re) ile isti'mali sahih olduğunu isbat etmek istediler. O zât bunlara beyt-i ati ile cevap verdi:

Birdir ol birliğine şek yoktur.

Girçi yanılmış söyleyenle çökderir
(intehi)

Sonradan tağyire uğramış olan kelimat hep bu kabildendir. Şimdiki lisanı edebîde mesela (değil) kelimesi kafın kesriyle isti'mal olunur. Halbuki o deleri kafın zımmıyla kullanıldığı ezcümle Fuzûlî'nin:

Bir han-ı haktır ey gönül her nesteren
nisbetli gül

Sani' olan mümkün değil mesnevi'den olan cüda' beytinden isti'mal ediliyor. Fuzûlî'nin (değil) i zamanına göre fasih imiş. Bizim (değil) imizde zamanımıza göre fasihtir.

Hakânî'nin:

Mürgüş bal açamaz hasılı söz

Nim-i bismil gibidir besmele-i söz.

beytinde şimdi (siz) süretinde müsta'mel olan edatın vaktiyle (söz) şeklinde isti'mal olduğunu gösterir. Fuzûlî'nin, Nâbî'nin:

Bulmuşum feyz-i natır senden seng-i kurbanım.

Bağ-ı dehrin hem hazanın hem baharın görmüşüz. mısralarında olduğu gibi (buldum, yahut-bulmuşumdur-gördük-yahut-görmüşüzdür.) makamında (bulmuşu-görmüşüz) demek kabilinden olan şeylerin (fesahat-ı kelime) mübbesine kati' telakki yoktur. Onlar (Fesâhat-ı kelâm) mübhesine mütealıktır.

Fesâhat-ı kelimededen bahs olunurken nefs-i kelimededen başka bir şey düşünülemez. Kelimeye bakılır. Zamanımızda muteber olan vaz'i ve isti'male muafık ise kabûl olunur. Değil ise reddedilir.

(Fesâhat-ı kelime) nokta-ı nazarından bakılınca (bulmuşum-görmüşüz) kelimeleri kabule şayan görülür. Bunların ne makamda isti'mal olup olunamayacağı başka meseledir.

Bu ifadeden anlaşılır ki (eğer) makamında (eğerce) veya (eğerce) makamında (eğer) ibrâdetmek gibi mesâil dahi (Fesâhat-i kelime) mübhasına aid olan şelerden değildir.

Kelâmda Fesâhat-müterkib olduğu kelimeler fasih olmakla beraber (tenâfir-i kelimât) den sâlim bulunmasıyla tahakkuk eder.

Tenâfir-i kelimat-kelimelerin adv-iimtiraç sebebiyle-esnâyı telaffuzda lisana sıklet verecek bir halde bulumasıdır.

Bunun da merâtıb-ı muhtelifesi vardır. Mehl-i fesahat addolunabilecek mertebesini yine (zevk) tayin eder.

Tetafir-i kelimat ekseriyâ harflerin mütecanis veya mütekarib olasında ileri gelir. Edib bi nazir-

merddane-Emir Zebani-hiss-i Selim-Asayış-i şirk-güfran-ı Di'met-kuy yar-i habib-i vefadar derd-itaassub-esasen-i sahib-itibar-ı terakib-ımtisas-ı sâdât-dam-ı bela) kabilinden olanları fesahati ihlâl etmez. FAKAT Türkî evladır. Mümkün olduğu kadar ibare arasında bulundurmamaya çalışmalıdır. (Tahkik-i karabet-tenzehkah-ı halk.) gibileri ise mehl-i fesâhat addolunsa bicadır.

Böyle kelimelerin ikiden ziyadesi bir yere gelince sıklet bittabi' tezayid eder. Ziyâ Paşa'nın, Kemal Bey'in:

Bu karkah-ı sani' aceb der sühanedir.

Ansırırında iştika etmem memâtın nağmına mısralarındaki tenafir iki ayının dört mimik içitimainden neşâet etmiştir. Bizim (Kebûter) menzumesinin:

Efkâra devdîde tercümandır.

mısraındaki fenâfürün menşe'i üç dal ile bir ta'nın ta'kibidir.

Yine bizim (Dereden Tepeden-) şam-ı Gariban) manzûmelerinin:

Ol rütbe verir sürür'u rikkat

Tâ nefis-i fezaya dek zülâlî

mısralarındaki tenafür ona nisbetle ehven addolunur.

Şayan-ı dikkattir ki Kemal Bey'in mısraında (Ganiy-yi Keşmfri) nin:

Ne az vuzû-yı aîzân-ı bud temim mâ

mısraından ziyade huruf-ı mütecanise müctemi' olmuş iken lisana o yönden ehven gelir. Sebebi bunda mimler muhtelif hareket ile mütahrik olduğu halde

onda ikinci mimin sükunuyla ictimain serafa feth ile mutahrik üç mim hükmünde kalmasıdır.

Yerini tutacak başka tabir bulunmamasında isti'mali mecbûriyet tahtında olan tabir, tenafür-i kelimatı müştemel olsa bile mehl-i fesahat addolunmaz.

Mesela (Kırk kuruş) tabirinde fesâhati ihlal edecek derecede tenafir bulunduğunu idia etmek - yerini tutacak diğer tabir-i münasib bulunamayacağı için - hâvîdir. (Lalelili Leyla) denilmek lazım gelince (Aksaraylı Zehra) denilemez.

TAKDİM VE TE'HİR

Nesirde te'hiri lazım gelen kelimatın takdimi (ihtimam) (tahsis) gibi nüktelere mebni ihtiyâr olunur. Meselâ (Çocuktan al haberi) misli inşa-yı tabîi muktezâsına nazaran (haberi çocuktan al) suretinde olmak lazım gelirken haber olmak husûsunda çocuğa ehemmiyet verilmek iktiza edeceğini göstermek için (çocuktan) takdim edilmiştir. Burada nükte-i takdim (tahsis) itibar edilse de olur. (parayı veren çalar düdüğü.) misli de böyledir.

Böyle nüktelere nazımda dahi itibar olunabilir. Sair-ı meşhur Bâki bir fahriyesinde (kaside bana sunuldu, gazel bana verildi.) sözünü - mübâlağaten tahsise delalet etmek üzere (bana) ların takdimiyle-:

"Bana sunuldu kaside bana verildi gazel" şeklinde eda etmiştir.

ZİKR Ü HAZF

Zikr ü hazf (irad ve ihmali) namlarıyla da yad olunabilir ibare arasında bir şeyin gerek iradı, gerek ihmali bir fikre, tabir-i diğlerle bir noktaya mebni olmak lazım gelir. Mütekellem bir lafzı, bir terkibi, bir cümleyi niçin irad ve ya ihmali etmediğini kanun -i belâgata tatbiken bilmelidir ki (belîgane) denilecek surette idare-i kelama muktedir addolunabilsin.

Zikr-i nâ-be-câ abesle iştigal demek olur. Harf-ı na-be-câ dahi sözü ya kuvvetten düşürür, yahut bütün bütün ifsâd eder. Maksud ise mükemmel söz söylemektir. Zevâ-idi veya nevakısı bulanana söze (mükemmel) denilememek tabiidir. Kelamda aranılan mükemmeliyyet zevaid ve nevakısdan salim bulunmasıyla mütecellî olur. İşte zikr ve hazf mesailine ne derece ehemmiyet verilmek lazım geleceği bundan anlaşılır.

İrad (vâcib- râcih) vasıflarıyla iki kısma ayrılır.

Zikr olunacak şeye delalet eder. Bir karine bulunmazsa iradı vacib olur. Elbette!... Anlaşılması zikr edilmesine mütevakıf olan bir şeyin hazfı nasıl caiz olabilir? Söz söylemekten maksad mailini kimseye anlatmamak olamaz ya ... olabilir, fakat öyle sözler belagata mukallik olamaz.

Bilakis kârine bulunursa râcih olur. Bu da ezcümle zaafından dolayı kârıneye veya fehm-i sâime itimat olunamasından ileri gelir.

Karine veya fehm-i sami' zayıf olduğu surette

zıkr olunacak şey hazf edilecek olursa maksat hakkıyla beyan edilememiş olacağından ikmal-i ifade için izahat itasına ihtiyaç miss eder. Mesela evvelden bir kelimenin ihmali sanradan bir cümlenin iradını muid olabilir. Bu halde harfdan maksud olmak lazım gelen ihtisar hasule gelemeyib bilakis söz uzatılmış olur.

Mezid-i izah ve takrir, ima-yı belagatı mahatab, tazim, tahkir, tebri, istilzaz gibi nükteler dahi vücuh-ı rüchandan ma'duddur. Mesela (Kur'ân gibi mukaddes bir kitap görmedim) diyen bir zata cevaben (kitab-ı semâviyenin azmidir.) denilmek kâfi görünürken (Kur'ân kitab-ı semaviyenin azmidir.) denilecek olsa (Kur'ân lafzının iradı ta'zim için olmuşdur.

Meşhurdur ki (Mecnun-ı Ameri) bir gün mü'tadı olduğu üzre saika-yı sevda ile sahrada gezerken bir sürü ahuya tesâdüf edince (ey ahûler! Allah için söyleyin: Leyla sizden midir. Yoksa leyla nev'i beşerden midir!) diye feryâd etmiştir.

Arabın en hassas şairlerinden olan o nâgâm aşıkın bu tecahül-i ârifânedan maksadı leylanın kendi hakkında gösteregeldiği tevhib-i istiğnâ-yı perverânedan şikayet idi.

Burada ikinci (leyla) bazı ukala nezdinde ihmale sezâ görülebilir. Halbuki bildiği kelimat içinde (leyl) den daha şirin bir kelime bulamamakta olan Mecnun onu istilzâden irâd eylemiştir.

Emrâr makamında ezhâr-ı işaret mevkiinde tasrîh dahi böyle nüktelere mebni ihtiyar olunur edâlardandır.

Meselâ Fuzûlî:

Kad-i anar elaşku'l-uşşak minhacü'l hüdâ
Salın reh-i hakîkat-i aşka eyler iktidâ

matlâının nısra'-ı sânisini:

Salın reh-i hakîkat ona eyler iktidâ
suretinde nam edebilirdi. (Ona) da asrımız erbab-ı
teceddüdi tarafından tecviz edilemeyecek yolda bir
imâle peyda olacağı mülâhazası buna mani olamazdı.
Çünkü kendisinin:

Ey benim seng-i melâmetten kim alıp çevremi
Oldu zincir-i cünûn bir kala-yı ahin bana
tarzındaki sözlerinden anlaşıldığı üzere böyle
müsamahalar sair-i kudemâ gibi müşarileyhin
mesleğince de mucizândandır.

Matlâın birinci mısraında mezkur olan (aşık)a
işaretle (ona) demeyip de tasrih ile (aşık)a demesi
(aşık) denilen hâdi-yi maneviyenin şanına itina
maksadına mebnidir.

Cüzî mülâhaza ile tasdik olunurki (aşık)a
yerine (ona) denilmiş olaydı matla şimdiki derece-i
belagatinden düşerdi mademki aşıklar için tarik-i
hidayeti tenvir eden şey aşk imiş. Meslek-i hakikat
saliklerinin bu rehnümaya iktida eylemeleri lazım
geleceği beyan edildiği sırada elbette nazar-ı
dikkate arz olunması iktiza'eder.

(Vacib-câiz) namlarıyla iki kısma münkasım
olan harf dahi bir takım noktalara mebni ihtiyar
olunur. Bunlardan başlıcaları bir karinenin
delaleti sayesinde (mahzufdan istiğna')dır. Mesela
(kitabımı getirdiniz mi.) sualine (getirdim.)
cevabı verilse (kitabımı) karinesiyle (getirdim) in

mağveli olan (kitabınızı) hazf edilmiş olur. Filhakika burada (kitabınızı) demeye ihtiyaç yoktur. denilecek olsa abesle iştigal edilmiş olacağından kanun-ı belagata mugayir düşer. Ama (kitabınızı) zaid görülmez. Çünkü bunda unutulmuş şeyin mezkur olmasına mukabil, getirilen şeyin de zikr edilmesi lazım gelir.

(Neyi getirdiniz?) sualine (kitabınızı getirdim) cevabı verilebilirse de (getirdim) in ihmaliyle sadece (kitabınızı) dahi denilebilir.

Ümmü Nebevi Hazret-i Abbas kendisine (sen mi büyüksün yoksa Resûllah mı?) سوالini irad eden bir zata (ben ondan yaşlıyım. O benden büyüktür.) cevab-ı edebiyanesini vermiş idi. Sualde (büyüksün) karinesiyle (büyüktür) ihmal edilmiştir.

Hazf için şu da hoş bir misaldir.

[- Bir fenne dair olmamak şartıyla havas için kitap yazmak kadar dünyada abes bir şey yoktur. Diyebiliriz ki Hoca Nasreddin Merhumun bir gün vaaza çıkub da cemaate (söyleyeceğimi bilir misiniz?) diye sorduknan ve (biliriz) cevabını aldıktan sonra (madem ki biliyorsunuz, niçin söyleyeyim?) yollu ettiği hitap havas için kitap yazanlara bir güzel nasihattir.) kemal Bey - Bahar-ı Daniş Mukaddimesinden)

Fıkradaki mecâvebe şayan-ı dikkattir. Gerek cemaatin cevabı, gerek hocanın hitabı beliğane vaki olmuştur. Cemaat (biliriz) in mağ'velini, hoca (biliyorsanız) ile (söyleyeyim) in mağ'vellerini hazf etmiş. Bu hazfların karinesi hocanın sualinde münderiç (söyleyeceğimi) dir.

(Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.)
misâlinde dahi (inanmamış) ın mef'ülü istiğnaen
hazf edilmiştir.

(Yansa da kimse inanmaz hanümâni şairin)
mısraıda bu kabildendir.

Şu mısralar dahi (hazf-ı vücûbi) misallerinden
addolunur:

(Çıkmadın ey mah-ı tâban bekledik akşamadek)

(Şehülislam Yahya)

(Söylesem belki rubaide olurum Hayyam)

(Nef'i)

(istesen dasitan söylersin ebrûlarla sen)

(Nedim)

Bu kabilden olan hazflar lisanımızda o kadar
tabiidir ki salıkamız (ta'yîn-i mahzûf) hususunu
bir nuğ-ı teklif olmak üzere telakki eder.

(îcâz) dahi esbâb-ı, hazfın
başlıcalarındandır. (ilimsiz hiç bir şey olamaz,
insan alim olmalı.) yollu ibarelerde bazan zikr ile
hazf müsâvi gibi görünür. Bu ibarede (insan) ın
îcâzen hazfına cevaz verilebilir, fakat yine buna
mümasil bazı ibâratda hazfın vücûbuna hükm olunur.

Hücûm edince gam sona

Benim gibi görün ona

Durur mu karşı bak bana

Er olmalı er olmalı

parçasının son mısraı (insan er olmalı er olmalı.)
şekline konulacak olsa şive-i lisan ihlâl edilmiş
olur. Ama:

Sen alet-i cefa iken

Cefâdan iştiğnâ neden

Vefâlı adam isteyen

Vefalı adam olmalı

parçasının üçüncü mısralı (Vefâlı adam isteyen insan) suretine efrâg olursa şive ihlâl edilmiş olmaz.

Bu ifâdemizden anlaşılır ki birinci parçadaki hazf vâcib, ikinci parçadaki ise câiz kısmındandır.

İcâz için ihtiyâr olunan hazfın icâznüma bir misalini bir vechi ati îrad ederiz:

Gazevât-ı celile-i risaletpenâhiden (Gatfân) gazvesinde Hazret-i Fahrülenbiyâ bir ağaç altında تنها buldukları sırada müşahir-i şeciân-ı Arabdan serdar Fırka-yı müşrikin olan (Da'sür bin El-hâris) arka taraftaki dağdan sessizce inerek birden bire sal-i seyf ile Efendimizin başları ucuna dililip (seni benim elimden kim kurtarır?) deyince en mütecellid dilaverlerin yüreklerine lerzabahş olacak bir sada ile derhal (Allah) buyurmuşlar idi.

Tetemma olarak şurasını da söyleyelim ki bu sadanın dehşetinden titremeye başlayan Da'surün elindeki kılıç yere düşmekle anı Efendimiz dest kadir-i kudretlerine alarak kahraman lerzâne hitâben (Şimdi seni benim elimden kim kurtarır?) buyurdıklarında Da'sür (kimse kurtaramaz yâ Resûlullah!) itirâf-ı acizânesiyle ezhâr-ı islam etmiştir.

Hazf (ta'zîm) (tahkîr) (ta'mim) (istihyâ) (zîk-ı makam) (imtihân-ı fehm-i sâmi') (endül-ihtiyaç teyessür-i inkâr) gibi tentelere mebni dahi ihtiyar olunur.

MEKTEB-İ HUKOK DERSLERİNDEN

YÂ-I NİSBET

Mekteb-i sultani deslerinden birinde münasebetle söylenildiği üzere lisanımızda iki türlü yâ-yı nisbet müsta'meldir. Biri vazien müşeddiddir, bu Arabî'dir. Diğeri vazien muhaffifdir, bu Fârisî'dir.

Ahirinde yâ-ı nisbet bulunan kelimeye (ism-i mensûb) denilir. Yâ'dan mücerret olunca (mensubü'l-yâ) tabir olunur. Meselâ (şîrâzî) ism-i mensubtur. (şîrâzî) şîrâza nisbetiolan bir şahsi, (şîrâz) o şahsın nisbet olduğu yeri gösterir.

Arabî yâ-ı nisbet yalnız Arabî isimler ile ale'l-umûm esmâ-ı hâssaya -Fârisî yâ-ı nisbet hem Arâbî, hem Fârisî isimler ile kezâlik ale'l-umûm esmâ-ı hâssaya lâhak olur.

Fârisî yâ-yı nisbet lâhak olduğu kelimedede-Onun ahirini meksûr kılmaktan başka - bir te'sîr-i lafzî icra etmez. Arabî yâ-ı nisbet dahi bazen bu kadarla iktifâederse de bazen-lâhak olduğu kelimâtın ahvâline göre - tagîrât husûle getirir. Bu tağîrâtın kavâidi karışık olmakla berâber pek de muttarit olmadığından sırf Arabîde ism-i mensûb bahsinin en müşkil mübâhisinden addolunur.

Biz-ki Osmanlı lisânını öğrenmeye çalışıyoruz-Arabîde câri olan ism-i mensûb kavaidini kâmilin bellemek ihtiyâcından varesteyiz. Bu da o kaidelerin her birini -Araplar gibi- icraya mecbûr olmayışımızdandır. Onların tamamıyla talim-i Arap lisanını tahsîl etmek isteyenlerin muhtaç olacakları şeylerdendir.

Bu kavaiden lisanımızda en ziyâde lazım olanları bir veche-ati görebiliriz:

1- (el-millete, el-izâfete, el-tecrübete) gibi ta-ı zâide ile biten kelimelerdeki te'ler yâ-ı nisbetin ilhakında hızf olunur:

(Millî-izâfî-tecrübî.)

(Edirne-Adana-Ankara) gibi kelimelerde de bu kaide cârîdir, fakat (Edirneli-Adanalı-Ankaralı) demek var iken hiç bir Osmanlı (Edirneli-Adanalı-Ankaralı) demek istemez. Meselâ (Leskofçalı) makamında (leskofçî) istimâli adeta gülünç olur.

İsm-i mensuplarda- tesniye edatı gibi-cem'edatları yâ-ı nisbetten sonra gelir:

2- (fe'ale) vezninde olan isimler- muzâaf veya ecvef olmadıkça - (fealî) şekline girer:

(El-cezîret, cizrî-hanîfet, hanefî)

3- Elif ile hitam bulan kelimenin (hüdaî-maneî) gibi elifi harf-i asliyeden maktûb olup da üçüncü veya dördüncü bulunanlarında elif-aslı vav olsun, ya olsun - vav'a kalbolunur:

(hüdâvî-ma'nevî)

(Dünya-isa-Musa-bahara) gibi elifi asli olmayanların nisbetinde üç suret vardır: Birincisi elifin hızfı, ikincisi elifin vava kalbi, üçüncüsü eliften sonra vav ziyâdesidir.

(dünyeî, îsaî, museî, baharîî-dünyevî, îsevî, Musevî baharavî- dünyavî, îsâvî, Musâvî, baharavî.)

Lisanımızda (bahara) nın nisbetinde (baharî) sureti (dünya) nın, (îsa) nın, (Musa) nın nisbetlerinde de (dünyevî, îsevî, Musevî) suretleri isti'mal olunur. Nazımda diğer suretler de

kullanılabilir.

(Semâ', şitâ') gibi hemzesi harf-i aslıden maktûb bulunanlarda iki suret vardır:

(Semavî, Semaî- Şitâvî, Şitâî.)

Fârisî yâ-yı nisbete bazen-te'kîd-i nisbet için - (nun) ilâve olunur:

(Ateşîn, sengin, rengin, zemredin, müşkîn, anberin, zerrin, behin.)

Her yâ-yı nisbete nun-ı te'kîd ilâve olunamayacağı gibi her nun-ı te'kîd ile irâd olunan kelime de yalnız yâ-yı nisbetle isti'mal olunamaz. Meselâ (yızdâni) denilir. (yezdânin) denilemez. Kezâlik (deyrîn) denilir, (deyri) denilemez.

Bazı kelimat dahi iki suretle de kullanılabilir. Mesela hem (ateşî) hem (ateşîn) isti'mal olunur.

Nin-ı te'kîd bazen hâ-yı resmiye ile gelir:

(Deyrine, kimine, şebine, peşmine, düşüne, levzine.)

Nun ile mu'kid olan yâ-yı nisbetin (bihter, gühter, mehter) gibi sıfat-ı tefzîliyyeye dahi ilhak olunduğu vardır, ancak bu suret lisânımızda nadiren kullanılır.

Bu ifâdâtdan anlaşılacağı vechile farisi yâ-yı nisbet ya yalnız yahut nun ile veya nun ve hâ ile berâber bulunur. Menferiden isti'mali ekserdir. Ne vakit nun ile ne zemen nun ve ha ile irad olunması lazım geleceğine dair kaide olmadığından gerek (yin) gerek (yine) ilhakıyla isti'mal olunan kelimat-ı ma'dudânın bilinmesi icâb eder.

Yukarıda gösterildiği üzere iki suretlede

kullanılabilecek kelimeler dahi bir kaide tahtında değildir.

YA-I LİYAKAT

Mesâdır-ı farisiyeye mahsustur. Lahak olduğu masdarın manasını vasfıyyete tahvil eder. Meselâ (amu hatin) öğrenmek (avuyhatin) asmak demek iken (amu hatni) öğrenmeye layık (avuyhatni) asmaya layık demek olur.

Lisanımızda böyle kelimeler az kullanılır. (Vacibü'l-katl) makamında isti'mal ettiğimiz (güşteni) kelimesi en manuslarından addolunur.

Ma'nus olmayanlarının isti'mali bir dereceye kadar tervic olunmalıdır. Meselâ:

Biz diyorduk ki bu işler görülür bir günde itti ferdâlara ta'lik bir aveyhatini denilecek olsa herkesin hoşuna gider

LAFZ

Lafz-ı mu'teber ya manidardır, ya değildir. değil ise (harf) dir Manidar ise (kelime) dir.

Kelimenin ifâde ettiği ma'na ya müstakildir, ya değildir. Değil ise (edat) dır.

Müstakil ise ya zamana taalluk eder, ya etmez. Ererse (fiil) dir. etmezse (isim) dir.

Bu taksime göre lafız (harf-edat- fiil-isim) den ibâret olmak üzere dört kısım olur.

Harf kelime değildir. Binaenaleyh kelime (edat-fiil-isim) den ibaret olmak üzere üç kısma münhasır kalır.

Demek oluyor ki:

Evvelâ lafzı manasız veya manalı olmak üzere ikiye taksim ile birincisine (harf) ikincisine (kelime) diyoruz.

Saniyen kelimeyi -delâlet ettiği mananın müstakil veya gayr-i müstakil olmasına nazaran- evvel emirde ikiye delâlet ettiği mananın müstakil olmasına göre zamana ta'liki olup olmaması itibâriyle- ikinci derecede yine ikiye taksim ediyoruz.

Bundan üç kısım husâle geliyor. Çünkü kelime-delâlet ettiği mananın müstakil veya gayri müstakil olmasına nazaran- ikiye bölününce kısım-ı sâni, ya'ni ma'na-yı gayri müstakile delâlet eden kelime artık - mana cihetiyle- taksim kabul etmediğinden bir kısım mahsus olup kalıyor. Buna (edat) deniliyor. Kelime-delalet ettiği ma'nânın zamana taallukû olup olmaması itibâriyle- ikinci derecede yine ikiye ayrılınca iki kısım daha meydana çıkıyor. Zamana taallûku olanına (fiil), olmayanına (isim) namı veriliyor. işte bu vechile kelime (edat-fiil-isim) ünvanlarıyla üç kısımdan ibaret oluyor.

İtibâr-ı meşhûra göre harf iki kısımdır: birine (hurûf-u mebâni) diğerine (hurûf-u meâni) denilir. (Huruf-u mebâni) ekser kelimatı taşkîl eden (huruf-u heca') dır. (Hurûf-u meâni) edevât demektir.

Bizim tuttuğumuz usûl iktizâsınca (harf) denildiği vakit ancak (hurûf-u mebâni) anlaşılır. Meselâ (vav) harfi dediğimiz zaman muradımız hurûf-u mebâniden olan vav olur, (vav-ı atife) ye (harf)

demeyiz. (Edat) tabir ederiz.

Şu halde edevâtın bir de (huruf-u meâni) ünvanıyla yad olunmasına ihtiyaç kalmaz.

Kezâlik (hurûf-u mebâni), yahûd (hurûf-u hecâ') demeye de lüzum görünmez. Sadece (huruf) demek kifâyet eder.

Harf şeklinde kelime olduğu gibi kelime şeklinde harf de olur.

Lafzın manasızıyla manalısını fark ettiğimiz sûrette bu meşakkale bizi yanıltamaz. Meselâ (veled ve vâlid) denildiği vakit bu iki ismin aralarındaki vav ile kendilerindeki vavlar bir değildir. aradaki vav- edat olduğundan- manasızdır.

(Veled - vâlid) kelimelerinden anlaşılan manalara (Vld-Vâlid) harflerinin hey'et-i Mecmuası delalet eder. Yoksa bu harflerden hiç birisi- velev gayr-i müstakil olsun- hiç bir manaya delâlet etmez.

işte harf ile harf şeklinde olan kelimenin farkı bu temsilden vâzihen onlaşılır.

Balâdaki tasim ile ona dair verdiğimiz izahat-ı nazar dikkate alındığı halde aksân-ı lafza ait olan ta'rifat-ı atıye istihraç olunur:

Harfi Teşkil-i kelimatta kullanılan lafz-ı bî-mana
Kelime: lafz-ı manidâr

Edat: if'âl ve esmâ sayesinde mânidar olan kelime

Fiil: Zamana ta'lik eder mana-i müstakili olan kelime

isim: zamana ta'lik etmez mana-i müstakili olan kelime

MAKALE

Bir mektubumda (şimdi bildiklerimin içinde (bu söz şu adamın lisanından sadır olduğu için âlîdir!) yollu istidlate-i mukallidane ile elzem olunabilir adam göremiyorum. Herkes sözde mana manada hakikat, letâfet arıyor. Asar güzel olsun da şarkıye olsun, garbiye olsun, makbul-i ehl-i idrak olur.) demiştim.

Bu da bir sözdür. Bunda da mana ve o manada hakikat, letâfet aranabilir. Acaba aransa bulunabilir mi?

Görüyoruz ki mana var, burası bedîhi. Arar aramaz manayı bulduk demek olur. Şimdi de bunda hakikat, letâfet olup olmadığını arayalım, bakalım bulabilecek miyiz?

Birinci derecede olarak mana arayışımız mana olmayan yerde hakikat, letafet aramak abes olacağı içindir. Evvela aranır, sonra nöbet sırası ötekilere gelir.

Güzel olan âsârın nereye mensup olursa olsun makbul-i ehl-i idrak olacağı kaziyesi bir hakikattir. Bir adam için bunun inkarı ancak ehl-i idraktan olmamak suretiyle mümkün olabilir. Böyle bir imkanın evlad-ı vatandan hiç birinde tecelli ettiğini görmek istemeyiz.

Bu hakikat bize doğru yolu gösterir, o da müessirden ziyâde esere bakıp-münasip ise-ondan istifadeye çalışmaktır.

Yine o mektupta (âsâr-ı şarkiyeyi tankike himmet âsâr-ı garbiyeyi intihâba dikkat etmeliyiz.) dedikten sonra (hariçten alacağımız şeylerin ne

gibi şeyler olması lazım geleceğini neden bilmeyelim? Biz bütün cihânı irşâda kâfi olan (El-hikmeti zâletül-musuûn ahzehâ inmâ verdihi) ders-i hikmetini şimdi değil, bin bu kadar sene evvel almış bir milletiz.) kelimelerini yazmış idim.

Öyle değil midir? Öyle ama evvel emirde (hikmet) denilen şeyi görünce tanımak iktidârını haiz bulunmamız lazım gelir.

Bu lüzum (hamiyyet) manzumesinde:

Nerde hikmet görürse ehl-i hüda

Anı almak vazifedir ama

Farik-i hikmet olmalı evvel

Sonra ahz etmeli anı ne güzel

gibi bir kaç beyit ile gisterilmiştir.

insan tanımadığı şeyi arayıp bulamaz, tesadüf kabilinden olarak bir aralık eline geçse de kadrini bilemez.

Hariçte şey arayıp bulmak şöyle dursun, vaktiyle erbab-ı temeyyüz tarafından aranmış bulunmuş da bize mal edilmiş olan şeylerden bile bi- haber bulunduğumuz oluyor!

Münasebetle hatırıma geldi: Mesela Fransızca (dikte) kelimesinin (söyleyip yazdırmak) manasına olduğunu bilmeyenimiz hemen yok gibidir. Mualliminize (Efendilere dersi ne yolda veriyorsunuz?) deseler (dikte ediyorum!) der. Size dersi ne yolda olmakta olduğunuzu sorsalar (dikte suretiyle!) cevabını verirsiniz.

Bundan ne anlaşılır? Biz de bu manayı ifâde edecek bir kelime bulunmadığı değil mi? Halbuki lisânımızın başlıca medâr-i i'tibârı olan elfâz-ı

Arabîden (imla, imlâl, istintâb) kelimeleri hep bu manayı müfîddir.

(Geçenlerde neşrolunan bir kitabda (elif, vav, he, ye) harflerinin bazen hareke gibi istimal olunduklarından bahis ile (Bunlara (Huruf-ı imlâ) denir.) denildiği sırada (imla') söyleyip yazdırmak manasına bir kelime-i Arabî'ye olmakla onlara (hareke-i harfiye) veyahut (nesm-i had harfi) demek daha münasibdir. - mütalaası dermiyan ediliyordu. (imla) kelimesi (nüshaya nazar etmeyerek yazmak) manasına da isti'mal olduğu, hatta lisânımızda bu manada isti'mâli diğerinden eşer bulunduğu cihetle zikrolunan herflere (huruf-u imla) ıtlâkı pek yerindedir sanırım.)

(Dikte) manasına müfid olan o üç kelimededen hiç birisini kullanmayıp da (dikte) yi isti'mal etmemiz neden neş'et ediyor? Şüphe yok ki ya kelimat-ı mezkureden hiç birisini bilmediğimizden, yahut bazı evhâm-ı hod-pesendâneye tabiatle Fransızca'yı bilir gibi görünmek istediğimizden!

Bir lisan-ı ecnebiye aşına olmak hünerdir; fakat kendi lisanına bigâne bulunmak ayıbtır.

Türkçe söyleyip dururken bî-lüzûm kelimât-ı ecnebiye irâd etmek, meselâ "bunda bir fizik var" "mevsim müsaade etmiyor." diyecek yerde "sezon müsaade etmiyor." demek ne kadar garibdir!

Bunlar o yoldaki sözlerin doğrularından sayılır. "Bunda bir fizik var!" kabilinden olanları bütün bütün gülünçtür.

Mülkümüzün az çok hassadâr olmakda bulunduğu terakkiyat-ı garbiye mukteziyâtından olmak üzere

lisânımızda yeni addolunacak bir takım kelimâtında zuhûru tabfidir. fakat bize bazı âsâr-ı terakki ile beraber Avrupa'dan gelmekte olan tabirat-ı mahsûsanın aynen kabûlü zaruri midir? iktizâ ettikçe böyle şeylere erbabı tarafından Arabî, yahud Farisi ve ya Türkî esâmî-yi münâsebe vaz' olunarak isti'mâli ta'mîm olunsa lisânımız bir dereceye kadar olsun karışıklıktan muhafaza edilmiş olur.

Muhafaza-i lisâna itinâ edilmediği halde isti'mal edeceğimiz kelimat-ı ecnebîye gittikçe çoğalacağından lisânımızdaki karışıklık da bittabî tezâyüd eder. Bu tezâyüd ileride lisânı bütün bütün çığrından çıkarabilir. Nihâyet bir hâle gelir ki lüzümü kadar Fransızca bilmeyenlerimiz güya Türkçe olarak yazılmış olan makalelerden hemen hiç bir şey anlayamamaya başlarlar. Terakki ediyoruz derken tedenni etmiş oluruz.

Bu halin numuneleri bir zamandan beri görülüp durmuyor mu?

Mesala ceridelerimiz tarafından isti'mâl edilmekte olan "statüko" tabirinin "hal-i hazır" demek olduğunu ceride mütealâsına rağbet edecek kadar bî-dâr olanlarımızdan yüzde kaçını biliyor? Saye-i şâhânede mekteb görmüş efendiler müstesna tutulursa bu nisbetin yüzde on raddesini bulamayacağından korkulur!

Vakıa lüzum-ı isti'mâl tatkîk edecek kelimat-ı ecnebiyeyi lisânımıza alabiliriz, zarûret hissedince mahzur mübah olur, fakat kendi kelimelerimizi cehlen veya zulmen mehcûriyet haline

koyup da onların yerine kelimat-ı ecnebiye getirmeyi tecvîz etmeli miyiz?

Dikkat-i şâyandır ki bir adam "dikkate ettim." dediği vakit-bu kelimeye alışmış olduğumuzdan semi'mize garib gelmez. Halbuki "istintâb ettim." diyecek olsa garâbet hissedebiliriz! Demek ki ülfetle bigâne-i âşinâ olabildiği gibi terk ile de aşına-yı bigane olabiliyor. işte burası, lüzumsuz kelimat-ı ecnebiye isti'mâlinde devam ettiğimiz takdirde lisanımızın kesb edebileceği hâle dair yukarıda söylediğimiz sözlerin doğruluğunu isbât eder.

Zaten lisânımızı teşkil eden kelimattan bir çoğunun Arabi, Farisi bulunması bunun matlûb ve vechile tahsilini tasvib etmekte olmasından şikayet edip duruyoruz. Ona bir taraftan da Frenk elfâzı karışdırarak su'ûbetini kat kat arttırmaya nasıl tecviz edebiliriz. Hiç bir zarûret yok iken kolayı güçleştirmemeli mümkün olduğu kadar gücü kolaylaştırmaya çalışmalıdır.

Frenk elfâzının teksiri isti'mâli baelfarz lisânımızın tahsilini teshil edecek olsa bile bunu revâ görmemeliyiz, çünkü muhafaza-yı lisâna lüzûm-ı kati görüyoruz. Lisan muhafaza olunamadıktan sonra-onun kesb edeceği hâle göre-tahsilinde suhulet veya suubet olması saddeden hariç başka bir mesele olur.

Manasının lisanımıza nakline lüzum görünen elfaz-ı ecnebiye yerinde isti'mali ta'mim edilecek kelimatın ta'yini birinci derecede öteden beri teşkibi arzu olunan mükemmel bir cemiyet-i ilmiyeye, ikinci derecede ser amedân erbab-ı kaleme

aid olan vezâ-if-i mühimmedendir.

Hülâsa: her türlü terakkiyât-ı garbiyeden edeceğimiz iktibasları işimize yarayacak sûrette etmemiz lazım geleceği gibi lisanımıza te'lakki olacak şeylerin ahzinde dahi o vechile davranmamız lazım gelir.

Üç tahkike su'ûd etmek için
Rıfat erbâbını taklîde özen
Rehnümâ zannolunan şey rehzen

Bir kavmin güzel gördüğü şeyi kavm-i diğer çirkin görebilir. Bilakis bir kavmin çirkin addettiği şeyi kavm-i diğer güzel addedebilir. Bu da mevkiin, hâlin, fikrin mukteziyâtındandır. Meselâ (Pekin) de afet-i devran sayılan bir mahbûba (Berlin) de ucûbe-i zaman sayılabilir.

"Dünyada hüsn-i mutlak, kabh-ı mutlak yoktur." derler, doğrudur. Bunun aksi nasıl iddia olunabilsin ki muvâkıada, ahualde, zukârda tabîi bir ihtilaf vardır?

Beynül-akvâm ihtilaf-ı efkâr şöyle dursun, bir kavmin efrâdı beyninde dahi güzellik, çirkinlik hakkında tebâyün-i âra görülebilir.

Bir kavme ne hacet! Bir adamın bile hüsn-i vaki hakkındaki fikri ıtrâd üzere durmuyor, esbâb-ı mucibe ile değişebiliyor. Meselâ vaktiyle bâtılı hak, hakkı bâtıl olmak üzere telakki etmiş olan bir şahsa hak sandığı şeyin bâtıl, bâtıl sandığı şeyin hak olduğu muvahirân tefehhüm edilse kendisine güzel gördüğü şey çirkin, çirkin gördüğü şey güzel görünmeye başlar, derhal tecelli değişir.

Biz şidilik tebdil-i efkârın derecâtını-şahs-ı

vahde teallık eden ahkamına varıncaya kadar taharriye sevk-i zihin etmek istemiyoruz. ister isek buralarını da sonra araştırırız.

Balâde geçen "bir lisan-ı ecnebiye aşına olmak hünerdir." sözünden de anlaşılılmış olacağı vechile lisâne-i ecnebiyeyi husûsuyla Fransızca'yı tahsifle bizce lüzum-ı kat'î vardır, fakat evvel emirde kendi lisanımızı öğrenip intizâm altına almaya çalışmamız elzemdir.

Elsine-yi ecnebiyeye vakıf olanlar o lisanlardan ettikleri istifadeyi bize dürüst bir Türkçe ile ifade edebilmelidirler ki haiz oldukları malumattan hakkıyla müstefid olabilelim.

Hariçten alacağımız şeylerin hikmet, yani her sûretle mevcûb-ı menfaat olması lazım geleceğini zımnen göstermekte olan (Asar güzel olsunda şarkiye olsun, garbiye olsun makbul-ı ehl-i idrak olur.) kaziyesinin bir hakikat olduğu buraya kadar verilen tafsilat ile oldukça izah edildi. Şimdi bunda letafet aramanın sırası geldi:

Bunun letafeti (güzellik, denilen şeyin emr-i itibâri olmasına aiddit. Ez cümle her yere göre bir güzellik olabilir. Ziya Paşa merhum meşhur terci-i bend-i hakimanesinde:

Bir beldede hicâb-ı zenân uyub olup yine

Bir şehirde bu halet olur bais-i cemâl

beytiyle nükteye işaret etmiştir.

insan bir halde devam eder mahluklardan olmadığı cihetle cismen olduğu gibi fikren dahi tebdil etmesi taıidir. Ancak bazı sathî-i nazâran

tarafından zannolunabileceği üzere her tebdil-i fikri bir nişane-i terakki sanmak hatâdır. Tebdil olur ki tedenniden haber verir!

işte burası ziyadesiyle şayan-ı dikkattir. Hiç bir akıl olamaz ki (ne idik? neyiz? ne olacağız?) noktalarını derbiz etmekten hâlî kalsın. Mazimizi, halimizi, istikbalimizi düşünmeliyiz. Halimizin mazimizden, istikbalimizin halimizden güzel olması için el birliğiyle çalışmalıyız, fakat bu çalışmak bizce (güzel) ne demek olduğunu göz önüne getirmeksizin işe başlayan erbâb-ı gaflet gibi sa'imizden umduğumuz semereyi iktitaf edemeyiz, bütün gece uykuyu terk ile yazdığı bir çok yazıyı gündüz olunca amirine beğendiremeyerek meyas olan memura döneriz.

Biz şimdiye kadar lâ el-hamd meyas olmadık. Nasıl olabiliriz? Yeis dedikleri halin insan için en büyük ayıb addolunacak arızalardan olduğu kendimizde ümîd-i his etmeye başladığımız zamandan beri biliriz.

Ümidimiz ber kemaldır. Yalnız gafilâne değil, akılâne çalışmamız lazım geliyor. O vech ile çalışırsak nail-i emel olacağımızda şüphe yoktur.

Sadedden çıkar gibi olmayalım. Biz yine güzelliğimize, çirkinliğimize bakalım:

Yukarıda görüldüğü üzere eşyada hüsn ve kabhın emr-i itibari olduğunu bilib bunu bir kaziye-i umumiye tanıdığımız halde hükmünü (söz) denilen şeye de samil buluruz, binaenaleyh (söz de güzellik, çirkinlik emr-i itibaridir.) diye hükmederiz. (Edebiyat) dediğimiz şey dahi sözden

ibâret bulunduğundan bu hükmün ona da sumûlü olduğundan tereddüd etmeyiz. Allah etmesin! Tereddüt edecek olur isek edebiyatta anlamak istidadında yaradılan nâtıklardan olmadığıımızı itirâf etmiş oluruz.

Edebiyât sözden ibârettir, fakat alel-ıtlak değil. Güzel olmak şartıyla.

Şu halde (Edebiyat güzel sözlerdir.) diyebilirsiniz, ama (güzel nedir?) sualine pek kolay cevap veremeyiz.

(Gönül kimi sever ise güzel odur.) Diyen hakim bunun kolayını bulmuş gibi görünüyorsa da dikkat edilince-işi bizzarure müphemiyetten kurtaramadığı cihetle güzellik için bir suresi-i umûmiye göstermekten aciz kaldığını anladığı anlaşılır.

Geçenlerde neşrine cüret ettiğimiz bir risâlenin mukaddimesi mütalaa olunsa (bizce dünyada ne kadar güzel söz var ise cümlesi edebiyattan ma'düddür. Ne kadar çirkin söz var ise cümlesi edebiyattan mutarrüddür. Bu ta'rife göre bir sözün edebiyattan olup olmadığına dair hüküm vermek pek kolay gibi görünür. Halbuki öyle değildir. Alemde hüsün ve kabhi temeyyüzden güç ne var?) Sözüne tesadüf olunur ki müddeamızı izah eder.

Vakıa her kavim indinde ilelebed güzel addolunacak sözler de vardır, fakat öyleleri de olur ki nevrete dilberlere benzer, güzellikleri muvakkattır. Yine mukaddime-i mezkûrede münderiç olan (Bir zaman edebiyât-ı Osmaniye âleminde asâr-ı Nef'iyane birinci derecede addolunduğu halde şimdi o yolda şiir söyleyenler celb-i nazar-i istihsân

edemedikten başka mayub dahi oluyorlar. Bu gün bir şair, ne kadar mukadder olursa olsun, Nefiyâne tarz-ı şiirin iâde-i ikbâline muvaffak olamaz. Onun hüsünü o zamana göre imiş. Zamanımızda hüsn-i diğer aranıyor. işte hakikaten ashab-ı iktidardan oldukları halde meydana koydukları asar-ı umûma beğendirmeye muvaffak olamayan mültezlin tarz-ı diğerin bu cihetle yakılıyorlar.) Mütalaası o cihete nâzırdır.

Demek ki dünyânın son gününe kadar yaşamak şanından olan (söz) de biri bâkî, diğeri fâni olmak üzere iki türlü güzellik görülüyor.

Sözün birinci kısmı için:

Her biri bir letafet âyetidir. / Alemin hüsn-i daim-i âfiyetidir.

ikinci kısmı için de:

Yâr bilmem niçin tefâhir eder / Kalmadı eski revnakından eser
marif-i hal olur

Nef'inin mesala bir at vasfındaki:

Çabukluğu o mertebe kim zal-ı râ gibi

Yere düşünce ona mekan la mekan olur

beyiti beynüş-şuara mübalağa yarışları icra olunduğu devirlerde şayan-ı itra görülürmüş. Halbuki rakibinin gölgesi yere düşünceye kadar mekanı la mekan olacak bir ata vücud vermek kabilinden olan tavirat münasebetsiz görünmeye başlayalı böyle sözler gözden düşmüştür.

Bizde bu fikr-i tebdil hüsule geleli pek çok zaman olmamıştır. (1213) de intikal eden Şeyh Galib- ki Nâbî'ye, ağrak cevelangahlarında hakkıyla

balapervazlık edememiş olduğu için ta'riz eder-
kezâlik bir at vasfındaki:

Tız eylese şive-i haramın

Verir azle ebed peyâmın

beyiti gibi asârıyla mübâlağacıların topunu geçmek
gayretinde bulunduğunu göstermiştir.

Galib'in, intihâsı olmayan ebedden iptidası
olmayan ezele haber isâl edebilecek kadar seriyü'l-
hareke olan atı Nefininkini geçmese bile onunla
hemma'nen olabilecek gibi durur.

Vaka olur olmaz sâhib-i hayâl bu meydanlarda
icâle-i kemiyet-i kalem edemeyeceği cihetle böyle
uğraklar bulmakta hüner sayılır. Fakat edebiyattan
beklenen faide-i sahiheyi hâvî olmadığı için
erbâb-ı hakikat nezdinde makbûl olmasa becâdır.

Nasıl hüner sayılmasın ki o meydanlarda
şimdiye kadar Nefiyi hakkıyla takib, Galib'i mağlûb
edebilecek bir şair görülmemiştir? Nef'î-nin
kazaidine, Galib'in hüsu ü Aşkî'na peyrevlik
yolunda ortaya konulan eşâr dikkatle mütalaa
edilirse bu müdde teslim olunur. Asrımızda Nef'î
ile en ziyâde uğraşanlardan biri kuvvet-i tabîi,
kifayet-i danişi kendisini bilenlerin müsellimi
olan sahib-i dūvân Hakkı Bey Efendi'dir. Mukayese
olunsun, Nef'î ile aralarında hayli mesâfe olduğu
görüldür. Burasını kendi de her zaman itiraf eder.
Halbuki Nef'î'den sonra gelen erbâb-ı nazım içinde
iktidar-ı şâirânece Hakkı Bey'e muâdil
tutulabilecek pek az adam bulunabilir.

Şinâsî'nin bilintizâm tarz-ı kadim üzre
yazdığı:

Bârik Allah zeki sadr-ı reşîd-i devran
 Oldu ahdinde onun münşerihü's-sadr-ı cihân
 matlâlî kasîdeyi okuyanlar (Nef'î'ye yaklaşamamış
 bile!) deseler mübalağa etmiş olmazlar. Nef'î'de ez
 cümle:

(Züü'l-gabâvettir ona nisbet ile kâzi ayas)
 (Olunur daha-yı mebsûtaya hüccet-i etyân)
 (Nisbet-zât-ı reşîdiyle belîves-i hakîm)
 (Hükmiyatta bir sahs-ı harîf-i nâdan)
 (Saye-i heybet şîrânesine girse nemil)
 (Fahd ü zebin görünür aynına ayn-ı sa'bân)
 (Nâilî olmadı nail bu kadar şöhrete hiç)
 (Nâmını perseç edersem bilemez her insân)
 (Kaldı geçgül-i bîkef sâil Bağdad-ı saffet)
 (Bab-ı dâdında ilahi okuyup bir mekyân)

beyitleri kadar bared bir söze tesâdüf olunabilir
 mi?

Ziyâ Paşa'nın:

(Nâbî dahi söylemiş kasâid
 Amma ki makvele-i revâid

iddiası nazar-ı itibara alınınca Şinâsî'nin
 kasideleri hakkında da ona karîb bir mûlahaza
 dermiyân edilse erbâb-ı insâfın kabûlüne mazhar
 olur sanırız.

Şinâsî'nin fazlı hiç bir vakitte inkâr
 olunamaz. Fakat şairlikçe Nefî'ye kıyas kabul
 edecek bir mertebeyi haiz değildir. Burasını
 söylemek istiyoruz!

Galib'i taklid edenlerin asarı da meydanda!
 Kaç keşide Hüsnü Aşk gibi- heyet-i mecmuası

itibâriyle-parlak bir kitap yazmaya kifayet edecek kabiliyyet görülebiliyor?

Galib'in mesela yukarıda geçen ata dair söylediği:

Ser tâ baktım bahar-ı gülpûş
Sahbâ gibi la'l renk ve perhûş
Bir rütbededir ki zûd-ı reftâr
iczâ-yı hevâya vermez âzâr

gibi beyitlere imrenip:

Hûy-girde olunca vakt-i cevelân
Zülfünden akardı ab-ı hayvân

yolunda bir kaç söz bulan olursa da tabiatçe ilerleyebilen bulunmuyor.

Hasılı Nef'î olmak. Galib olmak kolay değil! keşke kolay olsada bunlardan bir kaçına daha malik olarak iftihâr etsek! Ne çare ki tabiat bu hususta iltizâm-ı imsâk edegelmıştır.

Bu ifâdattan maksadımız, edebiyatın şiir kısmında her cihetle Nef'îler'in, Galibler'in mukallidi olalım, demek olmadığı izâhtan müstağnîdir. Onların kudret-i mümtaze-i şiiriyelerini itiraf ile beraber erbabı nezdinde muhasenattan addolunabilecek şeyler buldukça kabulünde tereddüd etmeyelim, demek isteriz.

Burasını ihtâra lüzum vardır, çünkü eslâfı hiçe saymak küstahlığın intâç edecek fikirlerde bulunanlarımız yok değildir!

Bunlar garib mahluklardır. Asarlarını dürüstçe okumaktan aciz oldukları adamları sıfır-ı ma'kûs hükmünde tutmak gafletinde bulunurlar!

Nef'î'yi beğenmek istemeyenler bâlâda gösterilen:

Çabukluğu o mertebe kim zal-ı râ gibi mısraındaki (ra gibi) lafzının (ra) sını harf ismi, (gibi) sini teşbiye edati zannediyorlar!

Galib'i anaî de sîher-i bîdâd

Bir cünbüş ve ej güne mu'tâd

beytini üdebâyı acemin (bîdâd) kelimesini (zâlim) makamında isti'mal ettiklerine şadi-i âdil olmak üzre gösteriyorlar!

Fuzûlî'de hicnet arayanlar:

"Cem -i gönülün devr-i cevrenden perişân olmasın" mısraındaki (cem-i gönülün) tabirinde izâfet buluyorlar da bunu kaide hilâfında lafz-i Arabînin lafz-ı Türkî'ye muzâf edildiğine misal getiriyorlar! Ondan sonra da müstağniyane bir şive ile (insiyen ne kavî) diye asar-ı kudemâyı bütün bütün bî-esâs göstermek istiyorlar!

Bunlara birisi (münşir, insiyen nekavî ama içinde sözlerini güya semi' tedkik ile dinlediğiniz halde takdîr edemediğiniz muallimler de var. Bu sözleri yanlış anlamak yâhut hiç anlayamamak yeni mektebin müdâvimleri için bir şeref addolunamaz. Teceddüdden dem vuruyorsunuz. Eski asarda hata bulalım derken hata ediyorsunuz! Teceddü böylemi olacak? Taklidine yeltenmekte olduğumuz Avrupa'da (Rönesans) bu yolda mı meydana gelmiş? Sizin hal ü kâhınıza baktıkça gerçekten tarftar-ı terakki olanların (Dezesepre) olacakları gelir. Bu ne aceb (mana ver!) diyorlar! insan:

Ne dost belli ne düşman garib-i marekadır.
demekte muzattar kalıyor. Şu halde:

Erbâb-ı sebat kuvvetiyle

Gülün hünerin iânetiyle

Tarz-ı kudema bütün bozuldu

Bir tavr-ı nevin vücûd buldu

Dest-i edebâda gülün irfân

Oldu hele tercüman-ı vicdân

iddiası zamanımıza değil, tarih-i kadîme ait bir
fıkra imiş gibi görünmeye başlıyor.

Bu iddianın - mahâret-hame-yi mevcûdanesi
edebiyâtımıza hakikaten yeni bir şa'şaa vermiş
olan-nazmı bile erbâb-ı şebâbın en kâmil
müşuiklerinden olduğu hatta ma'hûd:

(İkbâle zeval erse ne var sende kemal var)

Gazelini kendisinin asar-ı şâiranesinden olmak
üzere telakki edecek kadar sade dil ve şive-i şiir-
i üstâddan gafil bulunanları şımartacak
derecede tenzilkârâne teşvikatta bulunduğu halde
mukaddemâ tarz-ı kadim taraftarlarından gördüğü
ta'rizâtın bir başka türlüünü de ev-zuhûr ba'zı
erba-ı kalemden görmeye başlaması üzerine tahsil
edemeyip yazdığı bir mektupda bir veche ati feryâd
eylemiştir:

"Asrımızda lisânın mahiyetinde olan isti'dâd-ı
belagat kuvvetiyle şarkın hayalât-ı şairânesi
Osmanlılığa masus bir karz-ı letafetle çilvesaz
olmaya başladı. Garibtir ki memlekette en ziyade
Türkiye kaabiyet gösteren bu tarz edip en ziyade
hüsumete uğradı. Uğrattır ki muterizin daire-i

fâidesinde ifrat ve tefrit noktaları biribirine iltisak ederek tarz-ı atik taraftarlarıyla Avrupa fikrine yeltenmekle ma'lûf olanlar tarz-ı cedit-i edibe adavette birbirinden geri kalmadılar....."

"Bir müddeten beri edebiyat-ı sahiheye müteallık neşriyette görülen noksan ise bu yoldaki bi-vukûfâne tarzların netayicinden olduğuna şübhe yoktur. Bunlara lahak olduğu gibi sükut ile cevap verilse hakaketen mağlubiyete ashab-ı tahsilin gafletine sebebiyet verilmiş olur. Dilil ile mukabele olunsa ashab-ı itiraz münazara ile galebeye imkan görmedikleri gibi herkesin kullanmağa tenezzül edemeyeceği bir takım silahlar isti'mâline kalkışıyorlar. Ez cümle söküyorlar....."

Binâl-i bülbül aşık ki ca-yı feryâdest)

Vakıa öteden beri mübtela olduğumuz edebiyat-ı irânîye mukallidliğinin Osmanlılık aleminde gerçekten edebiyat denilebilecek asâr vücuda gelmesine en kavi bir mani olduğunu inkar-ı mecal yoktur. Efkar ve ahlak-ı milliyemizdeki ulvuyetin muhafaza ve tezyidiyle temin-i devamına memleketimizdeki her türlü Türkîye müsâid kaabiliyetin hüsn-i isti'mâliyle zehâr-ı ma'iserine medâr olacak ciddi eserler meydana getirecek yerde bir takım hayâlât-ı beyhude ile uğraşmış durmuşuz. Bunların arasında maksada muvaffak âsârda var, fakat ihtiyacımıza nisbetle yok denilecek kadar az. Ya bir zamandan beri sâika-yı te'sîrâtına tutulduğumuz edebiyat-ı garbiye mukaddilliğinin

bizde tecelli eden garabetini itiraf etmemek kabilmidir? Bu da iptilânın bir başka türlü!

(Olayım kaydeden ârâda diyen kayda düşer)
meali halimize muvâfık düşüyor.

Edebiyât-ı garbiye şâyân-ı taklid olabilir, fakat mukallidin güzeli, çirkini fark edecek nazâr-ı millîden mahrûm bulunması hiç bir vakitte caiz olamaz. Buna cevaz verilecek olursa taklîdin muzır olmamasına imkan verilemez. Basirin vazifesini zarîr ifâ edemez. Etmeye kalkışırsa yanılır. Kendine benzeyenleri de yanıltır, hem zâl hem mezl olur.

Bir heyet-i içtimaiyenin hariçten edeceği iktibâsâtı onun en mümtaz irfası ta'yin eder. Sair efradı da onlara tabi olurlar. Böylelikle iş yoluna girer. Yoksa ne o heyetin ne de haricinin halini bilmeyenlere kalırsa yolsuzluğun devam edeceğ şüphe götürmez.

Mesela şairlerimizn böyle her biri bir saz çalmakta iken Osmanlı şiirine asra muvaffak olarak verilmesi lazım gelen aheng-i millinin tayin-i mahiyetiyle fasl-ı dava etmek kabil olabilir mi?

Arada doğru söz söylenilecek olsa da gürültüden kimse işitmiyor. işitse de anlamıyor, yahut anlamak istemiyor. Söyleyen:

Bir yerdeki yok nağmeni takdir edecek koş

Tazyi'-i nefis eyleme tebdil-i makam et
nasihatiyle amil olmaya mecbur oluyor. (Kime söylersin âh dalmışlar!) deyip işine bakıyor.

Teceddüd tarafdarı sayılan nev-zuhur ediplerimiz tarz-ı cedid-i edibin neden ibaret

olduğunu bir türlü anlatamamakda olduklarından tarz-ı atik taraftarları bunun (Avrupa Türkiyatı!) ve lülesinin bazı ezhan-ı sahifeye ilka eylediği evhamdan başka bir şey olamayacağına muhteri'i olmak üzere meydana çıkan bir zatın muvahirane neşrettiği bir eserde evvelden yazılmış olduğu diğer bir asarın ehemmiyetinden bahs eylediği sırada (Bu küçük kitabın şiirimize ne büyük bir inkılâb getirdiği üdebâmızın ma'lûmudur. O kitabın delaletiyle bu günkü arz-ı garbi-yi şi'riyeden en evvel mesul olan müellif ise arz-i materifdir.) dedikten sonra (bir adama siz -yahut- sen-demek beyninde ne kadar fark var ise eski şiir ile yeni şiir beyninde o kadar fark var'dır.) dediğini delil getiriyorlar da diyorlar ki:

(O küçük kitabın şiirimize ne büyük bir inkılâb getirdiği üdebâmızın ma'lûmu imiş. Öyle olsun. O kitabın delaletiyle bu günkü tarz-ı garbi-yi şiirden en evvel mesul olan müellif ise bu müellif acz-i muterif imiş. Öyle de olsun. Ya eski şiir ile yeni şiir arasında ne kadar fark var imiş? Bir adama-siz-demekle-sen-demek beynindeki fark kadar! Bu ne? Hani o küçük kitap şiirimize büyük bir inkılab getirmiş idi ya? "Ne büyük bir inkılab" denilen şey-sen-yerine-siz-demek mi oluyor? Öyle ise müellif bundan dolayı en evvel değil, en sonra bile mesul olurum diye hiç ko'kmasın. Çünkü-sen diyecek yerde muhterilikten bittabi ma'zûl olacağı gibi eski şeyi halka yeni diye satmaya kalkıştığı için mesulde olabilir. Fesubhanallah! Böyle bir iddiada bulunan zatın şu ifâdesinden anlaşıldığı

üzere tarz-ı cedid-i şiiir dedikleri şeyin meğer kati ehemmiyeti yok imiş! Başka şey söylese belki inanmazdık. Fakat bizzat "ihtira'ettim" diyen seviliyor. Bunların nesirleri de böyle demek olur. Şimdi eşâr-ı cedideyi eşâr-ı kadimeye tercih etmenin ma'nası kaldımı? Birde eski şairler kendilerin pek çok medh etmişler ama böyle tuhaf muhtera'lık davalarında bulunmamışlar. Elbette onlar daha âfil adamlardır. Sözden maksûd manadır. Mana dahi bulunsa bulunsa ukalanın sözlerinde bulunur. Öyle ise tarz-ı cedid namını anmak bile abes gelsin tarz-ı atîk!...."

Tarz-ı cedid taraftarları ise "kim terkü'l-evvel-i'l-Ahir!" yerine eskiye itibar olaydı..." Mislini mukaddeme-yi kelâm ithaz ederek şu vechile ifade-i merâm eyliyorlar:

"iran mukallidliği edebiyatımızın âdeta ve hamiyattan ibaret kalmasını intac etmiş. Milel-i Saire üdebâsı efkâra intibah verecek ciddi eserler vücûda getirmekte iken bizimkiler hevab-keran-ı gaflet içinde sayıklayıp yatıyorlarmış! On dokuzuncu asırda bulunuyoruz. Hala uyanmayacakmıyız? Her şeyde teceddid tabiidir. Edebiyatta da öyledir. Eski hayallerin zaman-ı revâcî geçmiş. Edebiyat-ı sahihenin vakt-i zuhuru çoktan gelmiş. Yine mi kudemaya tebi' edelim? Kaside söyleyemeyiz. Göğün üstüne çıkacak, yerin dibine inecek, yahud başkalarını çıkarıp indirecek vaktimiz yok! Bize gazel de lazım değil! meyhâneden, mağbeçeden, pir-i mugandan, felandan dem vurmakta edebi bir zevk bulamıyoruz. Servi

boylu kıl belli, ok kırpıklı, kılıç kaşlı, yılan saçlı ucubelerden bahsetmekte zaten mana yok imiş, şimdi mi olacak? Bir kere "dolap" daki mahud-ı mestureye bakınızda ibret alınız! Gözümüzün önündeki bin türlü bedayi'-i tabiati görmeğe, göstermeğe, ahlak ve efkâr-ı milliyeye uluiyet ve metânet verecek eserler yazmaya çalışmak dururken öyle şeylerle kim uğraşır? Herkes mecnun değil! Yaşasın tarz-ı cedid..."

Ortada nice sözler devran ediyor. Herkes mizacına muvafık gelen yola gidiyor. Acaba bu gidiş tahkik ve temeyyüze müstenid midir! Orası pek belli değil!

Şimdi sennan veya halen ashab-ı taklidden olmak mecburiyetinde bulunan bir adam şu iki tarifin serd ettikleri mülâhazatın-birini tercih ve ihtiyar etmek fikriyle-dinleyecek olsa ne yapır? Hayretle kalır zannolunur. Gerek tarz-ı atike, gerek tarz-ı cedide dair tarz-ı cedid erbabı lisanından istediği evsafa bakar. Görürkü tarz-ı atik garib bir şey, tarz-ı cedid ise makul.

Kendi kendine der ki: "tarz-ı cedid var iken tarz-ı atiki iltizam etmek kar-ı akıl değil. Hiç öyle şey mi olur? Kaside yahud gazel söylemek bayağı gevezelik, hem de gevezeliğin mezar suyu imiş! O alemin medh ve rağbet ettiği "edebiyat" bunun adı mı olacak? "Üdebâmız" dediğimiz adamlar şimdiye kadar bu mesleği nasıl iltizam etmişler durmuşlar? Ne galet! Bak tarz-ı cedide ne diyeyim! "Edebiyat" denilse denilse buna denilir, çünkü..."

Bu mülâhaza ile meşgul iken hatırına birden

bire tarz-ı atik taraftarlarının tarz-ı cedide hakkında söyledikleri sözler gelir, düşünür:

O küçük kitabın şiirimize ne büyük bir inkılâb getirdiğini beyan ile bu günkü tarz-ı garbi-i şiiriyeden en evvel kendisi mesul olmak lazım geleceğini der-yiyân eden müellif-i muhteri'in "bir adama siz-yahud-sen-demek beyninde nekadark fark varsa eski şiir ile yeni şiir arasında o kadar fark vardır." demesine bir türlü mana veremez. Şu kelimeleri müteahhirane tekrâr eder:

-ihrita'! büyük bir inkılâb! Bir adama -siz-yahud-sen-demek! cedit hakkında bir fikr-i sahîh peydâ edemiyip ashâb-ı arâf gibi ortada kalır.

Bir aralık hal-i eşkâl için müracaat edecek adam arar, birisini bulur. Açılır. Bulduğu adam ikiden hâli değildir: Ya tarz-ı cedit, yahud tarz-ı atik taraftarlarından biridir. Birinci takımdan ise tarz-ı atiki ale'l-itlak takabbi' ile tarz-ı ceditin iltizâmını tavsiye eder, ikinci takımdan ise onun aksini söyler

Manastırda Mahkeme-i Bedâyet Refs-i Âlisi Ârif Hikmet Beyefendi'ye Yazılmış Bir Cevapnâme:

Hazret-i Hikmet!

Sizin gibi cihangird-i âriflerin bizim gibi talebe-i feyiş-irfanı (manastıra geleli inkıta'-ı mekâtibeden dolayı-bânenk asyân-ı meyzend-i nakus istiğfar mar terânesine hem ahenk olacak kadar ayyûka çıkmış günahlarım çok...) yollu mütevazîâne iltifatlara mazhar buyuruşları itikad-ı meznebaneme göre sevab-ekber olduğundan şüphe yok ise de

inâyetname-i hakimanenizi bir zaman şerefyâb-ı kudumunuz elinde görünce kemal-i neşmeyle (ger günahset ü ger sevâbbeyâr) demekden kefi lisan edemedim.

Nice zamanlardan beri beklemekte olduğum öyle bir lütf-ı aliye nail buyurulduğumdan dolayı bilhassa arz-ı şükran eylerim.

Geçen sene..... Manastıra azimet eden..... efendinin avdetinde lisanını tezyîn eyleyen münakıb celile-yi kerimâneniz arasına (nasılsa vavab yazmaya vakit bulamadılar!) fıkrasının karışması huzur-ı kalbi - takdîr buyuracağınız derecede - teşemüs ettiği cihetle (insâfın o yerde nâmı yok mu?) diyeceğim gelmiş idi. Çünkü (ma eğer mektub nenuvisim ayb-ı ma mekan

Demiyân-ı raz müştakan kalem na mihr-i mest) gibi sözlerin sizce de (azraleng) kabilinden olduğunda tereddüd etmiyorum. Hele belagatnameniz geldi de o hali zail eyledi.

Şimdikilerde mahheb-i hasınız-bilmem ne hikmete mebni- (karb-ı canı çevbûd bademekânı sahliset) yolundaki sofiyâne teselliyetlerle de kesb-i âram edemez oldum. (Çok mu iki gün bendelerin eylese işret?) deyip duruyorum.

(Şerh ayn kıssa-yı cansûz nükfetin tânı

Sevhatim sevhatim ayn-i râz-ı nüheften tanı) diye feryâd edenleri isnat etmeyi en ciddi tarafdarlarından olduğunuz kanun-ı adaletle muvafık bulamazsınız zannederim.

Münasebetle arz edeyim: Bursa'da bulunduğunuz zamanları ifa-yı memuriyet yolunda icra-yı adaletle

geçirmiş olduğunuzu tevâtir derecesinde işittikçe bütün adalet mahbublarıyla beraber iftihar ve afiyet ve salabetinizin devamı duasını tekrar ediyorum. Gerek Allah'ın, gerek pâdişahın rızası işte böyle tahsil olunur.

(avave-i garazkârâne) nin ezhar-ı mahiyetine dair olan ömr-i alinizi elimden geldiği kadar icraya çalışacağım. iktiham olunamayacak bazı müvania tesadüf edersem (Mâ kulfallahi nefsan fevki taktihâ) muidasınca nezd-i saminizde mazur tutulacağımı ümid ederim.

(Kişîşâ nerâkeşîş beyni ve kûşîş

Bet"elim çü men kasîs-i dâne)

beyiti şimdi hatırıma şu fıkrayı getirdi:

Vaktiyle memurinden biri kırk kilisedeki memuriyetinden infisâl etmiş. Müva'hiren Manastırda açılan bir memuriyete tayini tasavvar olunmakla berâber bunu idare edip edemeyeceğinde tereddüd gösterilmiş. Demiş ki: Ben Kırk Kiliseyi idare ettim. Bir manastır, idare edemeyecek miyim?

Latife bir taraf, iltifatnameniz mahlas-ı kadiminizi ta'rîf olunamayacak sûrette müntedar eyledi. Ara sıra olsun böyle dihüzane inayetlerde bulunarak cilvegah-ı muhabbet-i mukaddeseiz olan gönlümü lebriz şevk etmenizi suret-i mahsusada niyaz eylerim.

Asıl (âsâr-ı icaznâme) Efendimizin feyz-i âfitâb-ı tabiinzile neşv a nûma bulur. Siz söylerken biz de söyleyecek olur isek bize alem-i manadan (siz bilmiyorsunuz susun üstad söylesin!) nidası varid olur.

Bendeniz takdim-i âsara müteallık olan iradenizi yerine getirmeye çalışırım. Fakat şimdiye kadar elbette bir çok sanihat-ı celile vücuda getirmiş olacağınız cihetle onlardan bir kaçının olsun ihsan buyurulmasını kemal-i iştihak ile sitidaâdan da geri durumam. Herhalde irâde hazret-i hikmetindir.

Fî 1 kanun-i Sani Sene 1303

Edebiyatımızın medâr-ı emin istikbâli olan gençlerimizden (Nilüfer) muharrir-i sâbıkı Fenâri (Mehmed Kemâleddin) Efendiye yazılmış bir cevabnâmedir:

Kemâl'im!

Fi 3 Temmuz sene 1313 tarihli mufassıl mektubunuzun cevâbını bu kadar geciktirdiğim içi bilhassa affınızı ricâ ederim.

Keyifsizliğiniz haberinden muzdarib olmuş idim. tebşîr-i sıhhat-i ızdırabımı ta'dîl eyledi. Daima afiyette olunuz!

(İntikâd) hakkında ziyâdece teveccih gösteriyorsunuz. Teşekkür ederim. Filhakika mütalaaasından istifâde olunmayacak eserlerden değildir.

"Bir şeye yaramaz!" diyecek olursam tevazu' gisteremedikten başka yalan da söylemiş olurum.

(Nilüfer) gerçekten görünmez olmuş idi. irsal buyurulan nüshalarını mütalaaa ile karîrül-ayn oldum.

(Evhadid-din) in tercüme olunan rubâflerini

müntehib buldum. Tercümelerini de pek beğendim. Bu yolda devâm ederek-beyan buyurduğunuz vechile- cüz' cüz' neşrine de muvaffak olursanız edebiyatımıza büyük hizmet etmiş olursunuz.

Bin kadar rubâîl öyle mi? Gencîne demek. Ben müşârileyhin asârını kamilen okumaya henüz muvaffak olamadım, fakat bilirim ki en metin, en hakim şairlerimizdendir.

Ez nakş u nigardır ve dîvâr-ı şikeste
Âsâr-ı pedidest sanâdid Acem râ

Hakikaten sâhirânedir.

Rehnühâdır tamturakk-ı muhteşem efkande em diyor. Doğrudur.

Evet pek latif naatları vardır. Bu (efkande em) kasidesi de bir na'ttır.

Onun rubailerini de meydana koyunuz. Bu da güzel bir hizmet olur.

Yazdığınız

Nef'îyem veya yam-ı dev-âlem tefrûşem
Meddahe-yi peygamber pâkize şîm râ

beyitindeki (Nef'îyem) tabiri pek de Acemâne değildir sanırım (Nef'îyim) demeliydi.

Feyzî-yi Handi meşhur tecîdinde:

Feyziyim ve feyzîyim şermem ezin-i nâm-ı bed diyor. Bana kalırsa Nef'înin (Nef'î'yem) inden Feyzînin (Feyzi'yem) i şive-i irâna daha muvaffaktır. Bu müddeâyı isbat ederek bir çok asar-ı farisiye derhatır edebilirsiniz.

(Nef'î'yem) demeli idi ama Türkçe söylerken demeliydi. Çünkü öyle demek Türk şivesine tevaffuk eder. Halbuki o mübârek meşhur (Sûzem) na'tında.

"Nef'î'yem endişe-i na'tıyla oldum gamgîn" diyor.

Böyle şeylere nasıl itirâz edilmez? Haklı değil miyim? Ma'mâfih bundan Nef'î'nin büyüklüğüne hâlel gelmez. Zaten ben de onun büyüklüğünü ihlâl etmek hayaliyle söylemiyorum. O hayal muhâl!

Kütübhâneler hakkındaki kıt'anızda gördüğüm (nâm be nâm) tabirini beğenmedim. Tedkîk ederseniz siz de beğenmezsiniz zannederim.

Feyzî-yi Handînin (Sevât-ül-ilhâm)ı gibi (Muvarid-ül Kelâm) ı da muacciz addolunabilir, fakat bunlarla uğraşılacak zaman değildir. Ben ondan (mütercim)e derc olunan parçaları numune olmak üzere yazmış idim. Güyâ en kolaylarını intihâb ettiğim halde kâmûsa baka baka yorulmuş idim. Bizim bezâmız onu hal ve tercümeyle kâfi değil.

O koca adam lüzûm görmüş, ezhar-ı i'câz etmiş. Biz hayretle temâşa ediyoruz. Fakat onunla iştigâle lüzum görmüyoruz. Çünkü daha mühim meşgalemiz var. Mesaâ insan (Sevât'ü'l-ilham)a bedel (Müfanihü'l-gayb) okursa elbette pek çok ziyâde istifâde eder.

Feyzî mesela (masârı) diyecek yerde..... diyor. Bu külfet ne için? Nokta koymamak için! Biz yazımıza nokta koruz, fakat üç kelime ile ifâde olunacak ma'nâyı bir kelime ile ifâde ederiz. Daha münâsib değil mi?

Bununla berâber - vaad buyurduğunuz vechile-bana (muvârid) den bir nüsha gönderirseniz en kıymetdar bir (antika) ya malik olmuş kadar memnun olurum.

Küşâd gonce-i dil kaldı bir bahara dahi
 Mısraı hakkındaki "bunu siz söylemiş olaydınız böyle (dahi)li söylemezsiniz." mülâhazasına karşı (dahi) tay edilince mısra da ma'na kalmayacağını, böyle münasip (dahi) li beyitleri pek sevdiğinizi söylüyorsunuz. Evet, (dahi) kaldırılınca mısra' manasız kalır. Evet (dahi) li beyitleri sevebilirsiniz. Benim sözüm buralarda aid değil idi. "şu zamanda (dahi) makamına (dahi) isti'mâlini tecvîz etemezseniz, o mısranın yerine"bahar diğere kaldı küşâd gonce-i dil" gibi bir şey söylersiniz." demek istiyordum.

Bunlar eski şivede şeylerdir. Bu gün (daha) yerine (dahi) iradına imkan kalmamıştır. Bu meseleye dair yazdığım bendi kirîbân neşr edeceğim. Bakalım o zaman reyime muvaffakat edermisiniz. Ahmed Paşa'nın:

(Tutsa azâsını nola gün ve mekân dahi)

ve:

(Kan ağlasın kıyamete dek ins ü cân dahi)

mısralarındaki (dahi) ler dediğim takımdan değildir. Bunlar (daha) mevkiinde irâd olunmamıştır. Dikkat buyurulsun!

Hülâsa: (dahi) başka (daha) yine başkadır.

Ali Ruhi Bey Efendi'nin (konuş) kasidesi zaten Ahmed Paşa-nın (konuş) kasidesine naziredir. Bu cihetle beynlerinde bir dereceye kadar tevaffuk bulunabilir. Bu tevaffuk haddi ma'rûfu geçecek olursa karışmam!

(Garîb) redifli gazel benim değildir. O, bizim hazreti Feyzî'nindir. (1290) da basılmış bir

mecmuasında mündericidir. Müntehil Efendi bunun bir beytini tay etmiş. Acaba neden! Bes belli "bu ne demek?" derlerse cevap veremeyeceğini düşünmüş. O kadar fikir sahibi imiş. Yine ayı!

Bu yakında hiç bu kadar uzun mektub yazdığım yok idi. Teşvikinize mazhar oldum. Teşekkürler ederim. Bâki: Muhabbet.

BİR CEVABNÂME

.....

Fî 15 Mart sene 304 tarihli metub-ı manzumunuzu aldım. Fakat onu bizim birâdere isâl eden ... Efendi ile görüşemedim. Görüşeydim, vâki olacak tebşirât-ı şifâhiyesinden de istifâde edeydim elbette daha ziyâde memnun olurum.

Böyle fırsatlardan müstefîd olamayışım evden başka bir karargahımın olmamasından ileri geliyor.

Evin mevkii, binası, hatta benim oturduğum oda şimdi elbette gözünüzün önüne gelmiştir. Nasıl? (Orada bütün gün oturulur mu?) diyeceğiniz geliyor mu?

Geçen gün mahbûblardan bir zat-ki o vakte kadar bizim eve gelmemiş idi. Cebeli kıraathanesinden aldığı talimat mucibince bilmem ne kadar adım ileriledikten sonra başında (müezzin sokağı) işâret-i acilanesi görülecek güzergaha saparak gelmiş idi.

(Sağa mı yoksa sola mı saparak?) demezsiniz sanırım çünkü sağa sapılamaz. Saparcasına bir hareket icrâ edilecek olsa köhne kale duvarını göğüslemek lazım gelir....

Esnâyı mukaleme de komşusunun bağçesine doğru atf-ı nazar ederek dedi ki: (Siz o şiirleri burada mı söylüyorsunuz, Allah'ı severseniz? Dedim ki: (Şiir her yerde söylenilebilir. Hususıyla böyle ferahfeza yerde...) Gülümsedi. Yine dedim ki: (Buranın neden ferahfeza olduğunu mu sormak istersiniz? Söyleyeyim: Burada bendenizin hareketim hiç bir kayd ile mukayyed değildir!)

İyi cevap vermiş miyim?

Öyledirya! insan istediği gibi hareket edemedikten sonra hakkında (tem yehluk-ı müselhâ) buyurulmuş olan (irem) de de bulunsa sıkılır.

Evde istediğim kadar otururum. Canım sıkılmağa başladığı gibi çıkar. Aya kapusuna giderim. Bir kayığa biner, kağıthaneye doğru!) derim, alın size mesela (BAhariye) ye kadar bir seyahat!

Bazen (Şinasi)nin:

(Ey nev nihal-i işve bahariye semtine

Bu sünbüli havada hıraman olur musun)

beytini bile okuyacağım gelir, fakat muhatab bulamam, kayıkçıya okusam olmaz. Meşhûr bir şairimizin ayvaza gazel okumasını tenzir etmiş olurum!

Böyle tenzihler Cum'a ile pazardan maida günlerde olabilir o iki mübârek günde ise.....

Mektub-ı manzumunuz-bundan evvelkiler gibi-beni hakikaten müftehir etti. Mizâca muvafık söz-mübalağalı olsada-insanın hoşuna gider, fakat bir şey söyleyeyim.

İran mütazımlarından olduğu yine İranlıların taht-ı tasdikinde olan Hattat-ı meşhur (sengülâh)

kendinin med olunmasından fevkalâde haşlanırmış. Mizacını bilenler, hakkında bir takım ağraklı medhiyeler yazup huzurunda okurlarmış. Dinledikçe şevke gelerek kemal-i ta'zimle (Bülend-i bî-hân bülend-i bî-han!...) dermiş.

Ben size öyle diyemeyeceğim.

Fi 24 Mart sene 304 tarihli mektubunuzu da aldım. Tavsiye buyurduğunuz (edib) tenzîlen eve kadar gelmiş idi. Muhlisâne görüştük.

O ne hoş zât imiş! Dediğiniz kadar var. Kıyâfet-i sâdesine bakan kendisinden bir şey ummaz, fakat öyle değil Nazarını Zahire hasr eden daima aldanır. Bir takım arifâne sözler söyledi.

Sonra cebinden bir kağıt çıkardı bana verdi. ismâil Hakkı hazretlerine olan incizâb-ı kalbinden bahs ile (bunun tebrika tarafınızdan tercüme olunmasını rica ettim) dedi. (Elimden gelecek bir şey ise baş üstüne!) dedim. Tebessüm etti. Kağıdı açtım bahtım. Müşarileyhin kendi sergüzeştini icmal yollu yazdığı bir makale-yi arabiye.

(Madem ki emr ediyorsunuz, anlayamayacağım yerlerini Zihni Efendi hazretleri gibi bazı füzelaya sorarak tercüme etmeye çalışırım.) dedim. Teşekkür etti.

Tuhaf bazı ihtaratta da bulundu. Dedi ki.

(Tercümenin alafranga tab'larla yazılmasını ayrıca rica ederim. Mesela "Denilebilirki-bahtiyâz-te'min ederim. filan" gibi tabirlerin-bunda-kullanılmamasını gönlüm arzu eder. Bu da makâlenin sahibine olan hürmetimdir.)

işin bu cihetini de - mütebessimen- derûhte
ettim. inşallah encaz ve adde muvaffak olurum.

(Körpe fidanlar) serlevhali manzum tercümeniz
pek latif olmuş. Hükmünüz doğrudur. Söz söyleyecek
bir ciheti var ise o da:

(Vakti geçmişse de yine okunur

Müteheyyic gönüllere dokunur)

beytindeki (vakti geçmişse de) kaydıdır...Mânâyı
ciheti böyle. Lafza gelince:

(Mübüvvelerimiz, şüküfe lerimiz ile

Oluyor heder yazık değil mi hele!)

beyti nazar-ı dikkate alınmak lazım geliyor.
(lerimiz) ler rânın kesriyle okunamıyor. Bu müsâmaha
şayan-ı tecviz değildir. Sanırım. Mısra-ı sâni ise
nâ mevzun gibi duruyor. (Heder-yazık)
kelimelerinden biri kaldırılırsa yoluna girecek.

Bunun sehv-i kalem olduğuna hükm ediyorum.
Çünkü yukarıda:

Eyle artık zemine gösterde

mısraına terfik ettiğiniz

Hani, münebbet hararetin nerede

mısraındaki (nerede) nin-tevafük-nâm-ı husûlü için-
(nerde) suretinde yazılmasını tercih
buyuracağınızda şübhe etmiyorum. Bundan bir harf
ziyade yazılmış, onda bir kelime.

Böyle şeyler ekseriya vaki olur. Yazı yazan
yazılmışı yazılmamış zannedebildiği gibi
yazılmamış da yazılmış zannedebiliyor.

Her halde irtikâ-yı kemâl ahs-ı âmâldır.

BİR MÜDÂFAAMIZ

Kabının üzerinde (b'ın üç yüz beş seneyi hicrisinde te'lîf ve keteb-i Mülkiye-yi şahâne talebesine tedris olmaya başlanıp cüz' cüz' neşri için maarif Nezaret-i Celîlesi'nden istihsâl-i ruhsat kılınmıştır.) ibâresi görülmekte olan (Edebîyât-ı Osmâniye) nin üçüncü cüzünde münderic (virgüle dair makale) mecmuamızın altıncı nüshasını teşkîl eden (v) bendine itiraz yollu yazılmış olduğundan bu makaleyi bir veche âti aynen parça parça nakl ile seyrlerine lüzum gelen sözleri yazıyoruz:

Edebîyât-ı Osmâniye

Mecmuâ-yı Muallim altıncı nüshasında vev-ı atife dair hayli mütalaa sürüd olunmuş ve mütalaa tiffeyn beynine vazı' olunan virgüle bazıları fazıla denilmesini münasib görüp bazılarıda sükûta tabir olunmasını ra'yette bulunmuş olduğu dahi esna-yı bahiste zikr olunarak netîce-yi mütâlâa vev-ı atife istimalini nihayet mertebede bi't-taklît onun yerine virgül ikâmesini tervîcten ibâret bulunmuştur.

Mecmua

Bir (olunmuş) ile iki (bulunmuş) u havi olan şu ibâre-yi müsecceâdan birden bire (esnâ-yı bahisde mecmua-yı muallim'in altıncı nüshasında vav-ı atife dair hayli mütâlâa sürüd olunmuş olduğu dahi zikredildiği (mana-yı fasidi çıkıyorsa da sonradan olunmuş) un birinci (mana-yı fasidi çıkıyorsa da sonradan (olunmuş) un birinci

(bulunmuş) a değil, ikinci (bulunmuş)a merbut olduğu anlaşılıyor.

Edebiyât-ı Osmâniye

Tervicen (bizim vava) ihtiyacımız o kadar azdır ki bir muharririmiz- içinde vav bir tane olsun vav-ı atıfa bulunmamak şartıyla- büyük bir cild yazabilir. Şu halde vavın isti'malini istediğimiz kadar azaltabiliriz. Fransızların (ponkotu âsiyun) dedikleri usul-i tenkiti lisânımızın şive-i tahrîrine tatbîken kabul etmeliyiz. Hala elimizde bulunan Kur'an-ı Kerim nüshalarında görmekte olduğumuz (secâvend) tabir olunan işâret nedir? usul-i tenkitten başka bir şey midir?) denilerek musfaflara secâvend denilen işâretin vazî' olması bu dava için delil getirilmiştir.

Mecmu'a

İbâremiz- bilmeyiz niçin?- pek nakıs nakledilmiş (Etmeliyiz diye biten fıkra ile (hâlâ) ile başlayan fıkra arasında îrâd etmiş olduğumuz fıkrât-ı atîye dahi mütâlaa buyurulmalıdır:

(Çünkü bu usul, ifâdenin intizâmına, sadeliğine ziyâdesiyle yardım ediyor. Burası az çok yazı ile iştigal edenlerce musaddık olmak lazım gelir.)

(Bir zamandan beri bu usûli isti'male başlamış olan muharrirlerimize bunu kabul ettiklerinden dolayı ta'riz edenlerin-mukallid, beligada mübtedi' nazarıyla bakanlarınsözlerine bakılmaz.)

(Nasıl bakılsın ki. Rivayete göre milâdiden iki asır evvel iskenderiye uleması tarafından kullanılmaya başlamış, muvahiren telahakk-ı efkâr ile noksanı ikmal edilmiş olan bu usûli ulemâ-yı islâm dahi isti'mâl etmişlerdir?)

Bu fıkralardan anlaşılacağı üzere biz (hâlâ elimizde bulunan Kur'an-ı Kerim nüshalarında görmekte olduğumuz "secâvend" tabir olunan işâret nedir? Usûl-i tenkitten başka bir şey midir?" sözünü bu usûlün kabulü meşru' olduğunu isbat için söylemiş idik.

Edebiyât-ı Osmâniye

Niyet-i hüsnaya mabni söylenilen bir söz maksada ve nefs-i ale'l-ömre tamamıyla muvâfık olmasa bile şayan-ı muvâhezede olmaz ve kezâlik

Mecmua

Bu vav da lüzumsuz gibi duruyor.

Edebiyât-ı Osmâniye

Hüsn-i niyetten münba'ş olarak o söz hakkında beyân-ı mütâlâa olunmak dahi sezâver-i red görünmez.

Mecmua

(Sezâver-i red) mütevassat bir (tenâfir) misali olabilir.

Edebiyât-ı Osmâniye

Her iki taraf böyle ezhar-ı hak ve sevâba

Mecmua

(Ezhâr-1 hak ve Sevâba) tabirinde (sevâb) zaidtir sanırız. Ma'tûfı zaid olan vavın lüzumsuzluğu ise tabiidir, sadece (ezhar-1 hakka) denilse kifâyet etmez miydi? Hâlâ (etraf ve cânib) demekten vazgeçmeyecek miyiz?

Edebiyât-1 Osmâniye

Hizmet ettikçe suret-i zâhiredeki mübâyenet-i muvaffakatine tehvîl eder.

Mecmua

Buraya bir (nokta) konulmalı idi, çünkü söz bitti.

Edebiyât-1 Osmâniye

Bu mukaddemeyi basit etmekten maksadımız vav-1 atıfın terk derecesinde taklîliyle virgölün tesîri hakkındaki fikrin ta'dîli hususundan ibârettir.

Mecmua

Bizim (vav) bendinin mebnî aleyhi olan (lüzum görülmekçe vav-1 atıfa isti'mal olunmamalı.) fikri unutulmasın!

O bendi nazar-1 dikkate alarak böyle bir makâle yazmanızı - hakikaten zuhur-1 hakka hizmet olmadığından - size kemâl-i memnuniyetle arz-1 şükran ederiz.

Edebiyât-1 Osmâniye

Bu mübahasede hamerân olmazdan evvel vav-1

âtîf yerine vaz' olunacak Doktablara fasıla veyahut sükute tabiri münasip olup olmayacağına dair bazı söz söylemekte dahi münasebet vardır.

Mecmua

Olabilir, lakin (bazı söz) tabiri hayli söz götürür.

Edebiyât-ı Osmâniye

Malumdur ki fasıla iki şeyin beynini fasıl edici demek olup vav-ı atfın makamına kaim olmak üzere vaz' olunacak noktanın mehli ise fasıl etmek mehli değil belki vasl eylemek mehli'dir. Zira o atf-ı cem' için olduğu gibi onun makamına kaim olacak nokta dahi cem' için olmak lazım geleceği ve cem edici bir şeyi fasledici ismiyle tesmiye eylemek zıddıyla tesmiye kabilinden olacağı bedîhidir.

Mecmua

Virgüle nokta demekten beter, öyle mi? Vav o cem' için olmakta onun yerine konulacak virgülde cem' için olmak neden lazım gelsin? Virgülü de huruf-ı meâniden mi addedeceksiniz?

Vav bir kelimedir. Virgül bur işârettir. Onda cem' filan tasavvur olunamaz. iki kelimenin iki terkinin arasına konur. Onları yekdigerden ayırır. Bu cihetle ona (fasıla) denilebilir.

Virgül vavın yerine geliyor ama onun manasını ifade etmek için gelmiyor. Vava lüzum olduğu için geliyor.

Edebiyât-ı Osmâniye

Sükute tabiri dahi erbâb-ı tecvîdin istilâhınca iki lafzın meyanını nefes almaksızın fasıl eylemek demek olduğundan bu ıstılaha göre bu virgüle sükute demek fasıla demekten daha münasip görülür.

Mecmua

Biz onu ihtiyar etmediğimiz için mi?

Edebiyât-ı Osmâniye

Lakin ehl-i tecvid istilâhınca Kur'an-ı Kerim'de sükute (min Merkatne) ve (bil rân) ile daha bir iki mahalde vaki olup bu sükuteler ise müteatîfîn beyninde değildir.

Mecmua

Öyle olmamakla ne olur?

Edebiyât-ı Osmâniye

Erbâb-ı tecvidin atıf bulunmayan bir kaç mahale tahsis ettikleri bir tabiri terâkib-i Osmaniye'de müteatîfîn beyninde vaz' olulan noktalara kadar ta'mîm eylemek dahi pek münasip olamaz zannolunur.

Mecmua

Neden efendim? Kur'an-ı Kerim'den daima istifâde ediyoruz. Erbâb-ı ta'cvidden de istifâde etsek günaha mı gireriz? Onlar alicenap zatlardır. Bu kadar bir şey için bize gücenmezler. Siz de

oldukça müsaade buyuruyorsunuz ya!

Edebiyât-ı Osmâniye

Bu manalar mûlahaza olunur ise muattıf ile muafıf-ı aleyh beyninde vaz' olunacak noktalara atıfa veyahut nokta-yı atıf demek daha inşeb görünür.

Mecmua

Ortada (atıf) denilen şeyden eser yok! Virgül de hiç bir vakit nokta olamaz! Buna hangi münasebetle (âtıfa) veya (nokta-yı atıf) diyelim?

Edebiyât-ı Osmâniye

Muhaverat-ı Âdiye-yi Türkî'de vav-ı atıfın isti'mâlî kalîl ise de terakib-i Osmaniye de ve ale'l-husus eş'ârda vav-ı atfa ihtiyacımız kesîrdir.

Mecmua

Biz nazımda, hatta nesirde vav-ı âtıfûya ihtiyacımız olduğunu inkar etmedik. Bendimiz bir kere daha mütalaa buyurulsun. işte (luzum görülmedikçe vav-ı âtıfa isti'mal olunmamalı.) esasının unutulmamasını tavsiye ettiğimiz böyle şeyler içindir.

(Muhaverat-ı âdiye-yi Türkî'ye) deyip de geçivermeyelim. Asıl salika-yı kavmi gösteren işte o muhaverattır. Yazışımız söyleyişimize hiç uymasın mı?

Edebiyât-ı Osmâniye

Bundan evvel vuku' bulan izahatımızla vav-ı atıfın mahal-i isti'mâli ve mahal-i Türkî tayin olduğundan tekrâren onu beyâna lüzum görmeyiz. Ancak burada beyanına lüzum gördüğümüz şey mushaflardaki secâvent usulünün ithazı terkîb-i Osmaniye'de vav-ı atıf yerine virgöl vaz'-ı lüzumuna delil olamayacağı keyfiyetidir.

Mecmua

Yukarıda söylediğimiz vechile secâvend meselesini esvâl-i tenkitin meşruiyyet kabulüne delil olmak üzere göstermiş idik, vav-ı atıfa yerine virgöl vaz-ı lüzûmunu isbât için değil.

Burasını bendimiz vazihen göstermekte olduğu halde acaba niçin bu kadar tecâhül buyuruluyor! Böyle tecâhüller (ârifâne) olmasa gerek.

Edebiyât-ı Osmâniye

Çünkü secâvend namıyla vaz' olunan işaret vav-ı atıfın yerine kaim olmak için ithaz olunmayıp-

Mecmua

Kur'an-ı Kerim'de vav-ı atıfanın yerine secâvend vaz'ı kimin hayalinden geçer? Biz ne söylüyoruz? Siz ne anlıyorsunuz?...

Edebiyât-ı Osmâniye

Başka mekâsında mebni ithaz olunmuştur.

Mecmua

O mekâsıdı Mekteb-i Hukûk-ı Şahâne' talebesine

etrafıyla anlatmış idik. Teessüf ederiz ki mahsadımızı size anlatamamışız!

Edebiyât-ı Osmâniye

Ki o mekasıd Kur'an okuyan kimse hangi mahalde vakf eder ise manaya hâlel arız olmayacağını ve hangi mahalde vakf eyler ise mana-yı muhattel olacağını delâlet-i secâvend ile bilmektir. Yoksa Mushaf-ı Şerîf'in hiç bir yerinde vav-ı atıfa bedel olmak üzere secâvend vaz' olunduğu yoktur.

Mecmua

Niçin böyle söylüyorsunuz? insaf ediniz. (Kur'an-ı Kerim'de vav-ı atıfaya bedel olmak üzere secâvend isti'mal olunur.) diyen var mı?

Bizim de Kur'an'a intisabımız var. Biz de tekellüme başlayalı Kur'an okuyoruz... Bu sözleri Kur'an'ı yeni eline almış bir muhtedîye söyleyebilirsiniz...

Edebiyât-ı Osmâniye

Mecmua-ı Muallimde vav-ı atıfın sıkletinden bahisle velev iki vavın olsun ta'kibine meydan verilmemesi tavsiye olunuyor. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de on adet vav-ı atıf birbirini bi'l-fasıla takip eyliyor.

Mecmua

türçe her cihtle Arapça'ya uymaz a hazret-i üstat! beyhude yoruluyorsunuz. Siz Arap salikasını düşünürken Türk şivesini unutuyorsunuz. Mesala

diyorsunuz ki:

(Yoksa) harfi istifhâma mahsustur. Yani kendisinde istifham bulunan kelamda vaki olur (Malımı seversin yoksa ilmi mi) gibi

(Yoksa) nasıl istifhama mahsus olabilir? "Çalış yoksa öğrenemezsin" gibi sözlere ne denilecek? Bunlarda da istifham mı var? Yoksa biz istifhamın manasını mı bilmiyoruz?

Yine diyorsunuz ki:

(lakin) harfi biri müsbet ve biri menfi olan şeyleri birbirine atfa mahsustur. Eğer muattıf-ı aleyh menfi ise ondan müntakız olan hükmü muattıf da sabit kılar. (Osman gelmedi lakin ömer geldi) gibi velakin muattıf-ı aleyh müsbet ve muattıf-ı menfi ise her birini kendi hali üzerine ebka eder (Hasan geldi lakin Hüseyin gelmedi) gibi."

Edebiyât-ı Osmâniye

işte(Hermet aleyküm emhâneküm ve binâteküm...) âyet-i kerimesinde mütevâliyen tamam on adet vav-ı atıf vardır. yalnız bu ayette değil Kur'an-ı Kerim'de tali-i vâvet bî-hesâptır.

Mecmua

Pek güzel! zaten belagat-i Arabiye öyle olmasını iktiza eder, fakat bu husus bizim müddeamızı nakız etmez. Biz vav-ı taıfaya dair olan mülahazatımızı lisan-ı Arap hakkında yazmış olaydık vakıa bu delil ile mülezzem olurduk. Ne faydası varki Arapça başka, Türkçe yine başkadır. Türkler lisan-ı Arabı takdis ederler, fakat kendi

lisanlarını tamamıyla ona tatbik etmeye çalışmak gibi bir fikirde bulunmazlar.

Edebiyât-ı Osmâniye
talî-i vav-ın-

Mecmua

Yukarıda (talî-i vavet) denilmiş idi. Burada (talî-i vav) buyuruluyor. Hikmeti nedir? Müsaade ederseniz hatırimıza gelen bir beyiti şuraya yazıverelim:

Senin bî sebât olduğun eyler isbât
(Talî-i vav) ve (talî-i vâvet)

Edebiyât-ı Osmâniye

Hatta Ayet-i Kerîme ile sabit olduğu gibi pîşayân-ler-bab-ı ilmin ittifaklarıyla dahi muhakkaktır.

Mecmua

O pîşayân-ı erbâb-ı ilim kimlerdir? Zemahşerîler, Beyzâvîler ise onlar bizim lisanımıza müdahale buyuramazlar. Veysîler, Nergisîler ise onlar da zamanlarında pîşâ imişler. Şimdi değildiler.

Edebiyât-ı Osmâniye
Ve bu-

Mecmua

Vav istemez!

Edebiyât-ı Osmâniye

Hafsın sebût ve tahkîkine bi't-tecrûbe yakîn hasıl etmek dahi pek kolaydır.

Mecmua

Biz burada Hazreti Mevlana'nın "Ezmûdem, çend hahem ez mud?" mısrasını yad ederiz. isteyenler tecrûbe etsinler, fakat "men cerbü'l-cerb halet be el-endâme" yi unutmasınlar.

Edebiyât-ı Osmâniye

Haftane nasûs ve tebaif' delâlet ve şehâdet eden bir harfe sıklet edilmek ise muvafık-ı hakîkat görünemez.

Mecmua

Yukarıda arz olunduğu üzere türk lisanı her hususta arap lisanına tabi olmaz, olamaz. Sizin tabiatınız buna şehadet etmiyor mu? Çok şey!...

Bendimizde (kabil-i inkar değildir ki ibarede-mufasssıla olsun, mevgûle olsun- bir kaç vavın teâkibi lisanımıza sıklet verir.) dedikten sonra bazı emsale ile müddî etmiş idik. Onlar mütalaa buyuruldu mu?

Ez cümle demiş idik ki:

Nef'î'nin:

Feyz-i isti'dâd zaten gör kim etmiş nâ ezel

Cezbesi hurşîd ve mah u âsmanı Mevlevî

beytinde iki vavın takibinden bile bir dereceye kadar sıklet hiss olunuyor.

Halbuki:

Cezbesi hurşîdi, mahı, asmânı mevlevî
deniliverince o sıkletten eser kalmıyor."

"Hele:

Şimâlen Nahcivân ve Gence ve Tiflis ve Şirvâni

Cenûbân şehr-i zûr ve Basra ve Bağdat ve
Ahuâzî beyitini, hamil olduğu vavlar ne kadar
teskîl ediyor!

Halbuki:

Şimâlen Nahcivan, Genceyî, Tiflisî, Şirvânî
Cenuban Şehr-i Zûr'î, Basra'yı, Bağdat'ı,

Ahuâzi

suretine konuluverince pek latif oluyor."

Şimdi siz şu vavların içtimaından, indifâından
husûle gelen sıkleti hissetmiyor musunuz?...

Edebiyât-ı Osmâniye

Bize kalırsa vav harfinin sıkletinden bahs
edilmeyip Terakib-i Osmaniye'nin her bir mahallinde
vav atfına lüzum olmadığından bahsedilmelidir.
Çünkü baz' mahal dahi vardır ki oralarda vav-ı
atıfa şiddet-i ihtiyaç revnümâ olur.

Mecmua

Biz olmaz mı dedik?

Meselâ (kağıt, kalem, hakka ve sâire) gibi
yerlerde vav tıy olunamaz. Siz bize (lisanımızda
hiç vav-ı atıfa kullanılmamalı.) demişiz gibi
sözler söylüyorsunuz. Öyle dememiş olduğumuzu
tekrar nazar-ı dikkatinize arz ederiz.

Edebiyât-ı Osmâniye

Ercümle müteâtıf olan kelimelerde ikizer sakın
harf bulunur ise oralarda vav-ı atıfın terkiyle

virgöl istimali pek ziyâde mevcib-i sıklet olur. işte (fikr, hıfz, nasb, kavı) misilli hem üstü ve hem de ahiri sâkin olan kelimeleri virgöl ile telaffuz edenler hayli sıkıntı çekerler.

Mecmua

Evvel yok idi iş bu rivâyet yeni çıktı!)

Edebiyât-ı Osmâniye

Ama bu hafızlar vav-ı atıf ile telaffuz olunsa o vavlar Farisî üslubunca lafızdan sakit olarak makbellerindeki harfler zımm ile bi't-tahrik (fikir ve hıfz ve nasib ve kavil) diye telaffuz olunacağı cihetle bu halde ne lisana sıklet gelir ve ne de taie fütûr-ı ârız olur.

Müteatıfların beyninde harf-i atıfın terki şöyle bir mahzuru daha müstelzem olur ki beyânına ibtidar kılınır. Amûr-ı tabiiyyededir ki lisanına nutuk ve tekellüme itlâk eden-

Mecmua

(Nutuk) nedir? (tekellüm) neye derler? (nutuk ve tekellüm) ne demektir? izahat isteriz.

Edebiyât-ı Osmâniye

insan ara sıra tevakkufa mecbur olur. Ve buna sebep lisanın bazı mertebe yorulması ve nefsin daralmasıdır. dil yorgunluğu ve nefes darlığı ise lakırtı uzadığı vakitte olur yoksa her bir kelimeyi tekellüm akabinde ne dil yurolur ve ne de nefes daralır.

Mecmua

Eytaraftar-ı makâlât-nüvis (ve nevde) !

Acaba kaç (ve ne de) sarf olunur bir senede!

Edebiyât-ı Osmâniye

Bilakis virgüllerin elcâsıyla her bir lafızda birer kere tevakkuf eylemek-

Mecmu'a

Böyle yerlerde (birer kere) demezler. (Bir kere) derler. (O kitapları birer defa okudum) denilir, fakat (o kitaplardan her birini birer defa okudum.) denilmez. Bunda (birer) in (bir) e tehuili lazım gelir.

Edebiyât-ı Osmaniye: Nefesi daha ziyâde yorar.

Mecmuq: Virgül nefesi yormaz. ibârenin taii bir surette okunmasına hizmet eder. Zaten usûl-i tenkit öteden beri bu maksada mebni ithaz edilmiştir. Herkesin nefesini yormayan şey bizim nefesimizi mi yoracak? Yoksa Osmanlılar başka yolda mı teneffüs ederler? - Hep insanız.

Dediğiniz gibi ise Avrupada virgül isti'mal etmekte olan milyonlarca halka-insaniyete bir hizmet olmak üzere-keyfiyeti ihtar edelim. Zavallılar nefeslerini yorup dürmasınlar! Bunlara şöyle nida edebilirsiniz:

Ey sözü virgül ile güz okuyan ehli heves

Öyle beyhude yere etmeyin it'âb-ı nefes

Edebiyât-ı Osmâniye

Çünkü insan tekellüme başladıkta nefesine fütur arız olacağı vakte kadar kelâmın imtidadını tasmm eder.

Mecmua

Her söz bu tasmm ile mi söylenir? Nefese fütur arız olmadan bitecek söz bulunmaz mı?

Edebiyât-ı Osmaniye

Lakin o tasimim taii bir halet olup kasdî olmadığından-

Mecmua

Demekki tabii olan şey kasdî veya kasdî olan şey tabii olamazmış!

Edebiyât-ı Osmâniye

insan onu taftin edemez.

Mecmua

Biz henüz virgülün lüzumunu bile taftin edemiyoruz. Nefes gibi ruha mütaallık bir keyfiyeti taftin edemezsek mazur tutulmaz mıyız?

Edebiyât-ı Osmâniye

imdi o tasimim-i tabiinin hilâfına olarak lisanı ve nefesi tevkifât-ı na behengama uğratmaktan nefese arız olacak usret-

Mecmua

inşallah bir vakit olacak ki bu (tevkifât-ı nabehengam) dan advel buyurulacak!

itiç tecrübe de bulunmuyormusunuz? Mesela dört kişiyi çağırarak olsanız (Ahmed!, Mehmed!, Hasan!, Hüseyin!) dersiniz, öyle değil mi? işte virgülün hükmünü buna kıyasen anlayabilirdiniz. Böyle çağırışlarda nefesiniz tevkifât-ı nabehengama uğrar mı? Yoksa siz (Ahmet ve Mehmed ve Hasan ve Hüseyin!) diye mi nida buyurursunuz?... Bunların gangisi taii?

Edebiyât-ı Osmâniye

Bir kemse yolda gider iken her adım başında birer kere

Mecmua

iki oldu. (ve ne de) ye benzedi.

Edebiyât-ı Osmâniye

Tevkif eylemekten vukua gelecek usret ve suvbete
Mecmua

Yukarıda sade (usret) demiş idiniz. Burada (usret) e (suvbet) kuyruğunu takdiniz. Şimdi erbâb-ı kalem böyle tabirlere (tabirat-ı denbâladâr) diyorlar.

Hatıra

Geçen gün ezgüyâ-yı talebeden biri (keşke (edebiyat-ı Osmaniye) virgüle (kuyruklu nokta) deseydi! Bir dereceye kadar isabet etmiş sayılırdı.) diyordu.

Virgüle (nokta) denilemeyeceği işâret arasında bir de (virgüllü nokta) yahut (noktalı virgül) bulunmasıyla da sabittir. Buraları şimdiye kadar tahkik ettirilmiş olacağından belkide (kuyruklu nokta) veya (nokta-yı denbâledâr) ünvanı edebiyât-ı Osmaniye'nin ikinci tabında gösterilmek üzere-hafiyân ihtâr buyurlmuştur.

Edebiyât-ı Osmâniye

benzer-

Mecmua

Benzemez. çünkü (yolda giderken her adım başında birer kere tevkif eylemek) tabii değildir.

Vakıa yolda giderken ikide birde durup yanındaki adama lakırtı söylemek bazı eşhasda tabii bir haldir, fakat o başka.

Edebiyât-ı Osmâniye

Eğer böyle olmayaydı lisan-ı asli erbâb-ı müteatıfların beyninde vav harfinin isti'maline adet etmezler vav-ı adete Osmanlılar ile acemler tabiiyyet eylemezler idi.

Mecmua

(lisân-i aslî) den muradınız Arapça mı?.. Arabiye neden lisan-ı asli diyorsunuz? (Her lisânın aslı Arabîdir.) mi demek istiyorsunuz? Anlayamadık.

Lisanımız Arabiye de tabiiyet eder ferisiye de , fakat luzumu kadar.

Vaktiyle lisanımıza ehemmiyet verilmişmi ki Arabiye, Farisiye ne kadar tabiiyet etmesi lazım geleceği tebeyin etmiş olabilsin? Hâlâ mükemmelce addolunabilecek bir (hügat) ımız var mı?

Henüz mekteblerimizde lisanımızın ne yolda detris edileceği meselesi hallonundu mu?

Hallolunmadığı sizinle beynimizde cereyan etmekte olan şu mübaheseden de anlaşılabilir.

Teşkkür edelim ki milletimiz de böyle mübaheseleri hemen eski (zadgavgası) kadar nabecâ addedecek urefâ mevcuttur.

Edebiyât-ı Osmâniye

Müteatıfların beyninde vav-ı atıfın isti'mâli virgülden evvelî olduğu şu delîl ile dahi sabit olur. Şöyle ki: Vav-ı atıf kelime olduğundan onun manası vardır. Virgül ise yalnız bir işâret olup kelime ünvanından olmadığından manası yoktur.

Mecmua

Balada virgüle (fasıla) denilmek münasip olamayacağından bahsettiğiniz sırada (vav-ı atıf cem' için olduğu gibi onun makamına kaim olarak nokta dahi cem' için olmak lazım geleceği ... bedihidir.) buyuran siz değil miydiniz?

Virgül cem' için olduğu gibi manaen vavın aynı olmuş olmaz mı? Öyleyse şimdi virgülün manasız

olduğuna nasıl hükm edebilirsiniz? Tenakuzun da hiç bu kadar açığı görmemiştik!

Edebiyât-ı Osmâniye-

Vav-ı atıf hem kağıdlara yazılıp görülür, ve-

Mecmua

Bu virgöl neci? Hem vavı virgüle tercih etmek istiyorsunuz, hem de vavdan evvel virgöl vazi' ediyorsunuz! Şimdi bunların ikisi de cem' için mi?...

Edebiyât-ı Osmâniye

Hemde ağızlardan çıkıp işitilir. Virgülü ise kağıdı okuyan görür, dinleyen işidemez. Bu sebebdendir ki vav-ı atıf yerine virgöl konulan evrakı istima' edenler o evrakın bazı yerinin manasını derhal anlayamazlar bu hal dahilisan için bir halel ve nakısadır.

Mecmua

Virgölün nerelere konulacağı, virgüllü ibârelerin nasıl okunacağı bilinmezse vakıa öyle olur, fakat bilinirse öyle olmaz. Meselâ virgülleri yerlerine konulmuş bir ibareyi siz okusanız ihtimalki hiç bir şey anlaşılmaz, lakin onu virgöl ile naktayı fark edememek mertebesinden âli olan şakirdanınızdan biri okusa pek güzel anlaşılır.

(Bazı yer) ile (halel ve nakısa) ya dikkat olunmuyor sanmayınız!

Edebiyât-ı Osmâniye

Terâkibde virgöl istimaline lüzum olacak mahaller cümlelerin ahirleriyle iltibası müstelzim olan yerlerdir. Çünkü bir cümlenin hitamında istimal olunacak virgöl o cümlenin mabedindeki cümleye

merbutiyyeti kalmadığını haber verir.

Mecmua

Bu haberi veren noktadır, nokta! ... Virgül değil. Belki hatırlınızda kalmıştır ki yukarıdan biri kaç kere virgüle nakta dediniz! Bu seretle virgülün ne olduğunu henüz bilmedinizi itiraf etmiş oldunuz. Şu halde sizin virgülden bahsetmeye ne hakkınız olabilir? Bildiğiniz şeylerden bahs ediniz, bilmedikleriniz erbabına bırakınız. (virgüle dair makale) böyle mi yazılır? Virgüle nokta demek (deve) ye (at) demekten aşağı kalı şeylerden değildir!...

Edebiyât-ı Osmâniye

Böyle mahallerde virgül faydadan hali değildir. Müstelzim iltibas olan mahaller dahi bir isme muzaf veyahut bir sifata meusuf olan lafızlar ile olmayanlardır. Beynlerinde izafet ve vasfiyet olmayan iki lafzın arasına bir nokta-yı fasıl-

Mecmua

(nokta-yı fasıl) mı? O ne demek? Bu da virgülün nam-ı diğeri mi? (.....)

Virgüle (fasıla) denilemeyeceğinden, (âtıfa) veya (nokta-yı atıf) denilmek inseb olacağından bahs etmediniz miydi? Ne çabuk unuttunuz! ...

Edebiyât-ı Osmâniye

Vazi' edilirse ve beynlerinde izafet ve vasfiyet olan lafızların aralarına nokta vazi' edilmezse hem kari-yi ibâre onları ve haleten hakkıyla okur ve hem de sami' ibareyi kıraat edenin sıyak-ı edâsından mana-yı kelâmı derhal fehmeder.

Mecmua

Atfen (vav-ı atıf yerine virgöl konulan evrakı istima' edenler o evrakın bazı yerinin manasını derhal anlayamazlar.) Demıştiniz. Burada (derhal fehmeder.) diyorsunuz. (Siyak-edâ) orada niçin ferâmuş buyuruldu?

(Zahida söyle bu turşu ne, bu perhiz nedir.)

Edebiyât-ı Osmâniye

Bu meram daha ziyâde tevzih etmek için bazı emsale irâd edelim. Meselâ (bu kitap, fakihtir.) terkibindeki (kitap) lafzında izafet olduğu noktayı fasıldan vahleten ta'yin eder. Ve ama noktayı vazi' edilmek sizin (bu kitap fakihtir) diye terakkim kılınsa bunda izafet olduğu anlaşılır.

Mecmua

Anlaşılmasın mı? koca kesre orada yatıp duruyor.

Edebiyât-ı Osmâniye

Ve kezâlik (bu kavı, sevabdır) terkibindeki kavlin mevsuf olmadığı noktayı fasıldan anlaşılır, ve ama

Mecmua

Şu mısrayı söyler taiat bu demde:

Ne bitmez (ve ama) ! ne bitmez (ve hem de)!

Edebiyât-ı Osmâniye

Bela nokta (bu kavı sevabdır) gelir ise kavlin mevsuf olduğu valeten bilinir.

Mecmua

Bilinmesin mi?....

Edebiyât-ı Osmâniye

işte böyle yekdiğere mültebis olan lafızları ya bir vech-i mezkur nokta ile fasıl ermeli veya muzaf ve mevsuf olan lafızların ahirlerine birer kesre vazi' eylemelidir.

Mecmua

Bir de kesre çıktı!

Edebiyât-ı Osmâniye

ve her halde-

Mecmua

Zavallı vav! Bunlar senin kadrini bilmiyorlar da böyle israf ediyorlar. Fakat istikbalin emindir. Bundan böyle sana zulm edilmeyecektir.

Edebiyât-ı Osmâniye

Virgölün muhassenâtı mübtedilere ve kıraat-ı terâkibde mahareti olmayanlara aittir. Yoksa ketb ü kıraatte mahareti olanlar virgülden müstağnidirler.

Mecmua

Sizin (kıraat-ı terakibde) veya (ketb ü kıraatte) elbette maharetiniz vardır. Mübtedi değilsiniz, müntehâsiniz, hatta bir mekteb-i âlîde (edebiyat-ı Osmaniye) muallimisiniz ... Bununla beraber bize Veysî'den Nergisî'den Asım Tarihi'nden, Akif Paşa Münşeati'nden, filandan- inşicama helel vermeyerek, tabî'i olarak- iki sahife okuyabilir misiniz?... Lisânımızı bilenlerin içinde virgülden değil, harekeden müstağni adam pek nadir bulunur, bilmez misiniz? ... Öyle ise bu istiğna nedir?

Edebiyât-ı Osmâniye

Mübtedîler için lüzumu olan virgöl dahi bir veche mezkur terakiblerin bazı mahallerine maksûr olmalıdır. Zira ibâratta elfâz ve kelimattan-

Mecmua

Burada (elfaz) a veya (kelimat) a arz-ı istigna edebilirdiniz.

Niyâde virgöl isti'malinin zararı faidesinden ekserdir.

Mecmua

Demekki (elfaz ve kelimatdan ziyâde virgöl istimalinin faidesi de var imiş. Burası itiraf buyurulduktan sonra mevkiinde virgöl isti'malinin faidesini inkara mecal kalır mı? Kalmaz ama yukarıda vaki olan inkarınızı nam ile te'vîl edilim?... Artık orasını da siz düşününüz!

Edebiyât-ı Osmâniye

Çünkü lüzumundan fazla olan her şey abes olup abes ile iştigalde faide mutasvir olamaz.

Mecmua

Pek doğru, fakat bu sözle kendi aleyhinizde bulunmuş olmuyor musunuz? Makalenizin ibtidasından beri gösterdiğimiz bazı kelimatınızın bî-lüzüm olduğu meyardadır. Halkı abesle iştigalden men'e çalışırken abesle iştigal edene ne derler? Yalnız o kelimatın değil, seraser makalenizin lüzumsuz olduğunu da iddia edeceler bulunur.

Edebiyât-ı Osmâniye

Tiyatro vadisinde yazılan evraktan-

Mecmua

(Evrak) tabirinden anlaşılıyor ki tiyatroya ehemmiyet vermek istemiyorsunuz. Bu da sizin için büyük bir nakısa addolunabilir. Tiyatro edebiyatın en mühim kısmıdır. Siz ma'hûd (handehâne) lerimi gözünüzün önüne getirmekle iktifa ediyorsunuz? Daire-i nazarınızı biraz tevsi buyurunuz.

Edebiyât-ı Osmâniye

Virgüllerin kesretine lüzum var ise o lüzum

tiyatrolara mahsustur.

Mecmua

Vech-i ihtisâs?

Edebiyât-ı Osmâniye

Her kaleme alınan eser-

Mecmua

Bu tabir de şâyân-ı dikkat (Her ile lâsâr) imtizac edebilecek mi? Şimdi hatırimıza geldi. Siz (Edebiyat-ı Osmaniye) ye (her Amûrun) diye başlıyorsunuz. Garip başlayış! ...

Edebiyât-ı Osmâniye

Tiyatro mu olacak?

Mecmua

Nasıl olsun? Erbab-ı kalem arasında hakıyla tiyatro yazabilecek binde bir bulunur. Mesela siz bu kadar fazlınızla gerçekten tiyatro denilecek bir eser vücûda getiremezsiniz zannolunur. O (Edebiyat-ı Osmaniye) okutmaktan çok güçtür. Ah bir kere tecrübe buyursanız!

Edebiyât-ı Osmâniye

Tiyatrolar muhaverat-ı eşhas tarzında tertîb olunmuş birer efsâne olup-

Mecmua

Bazen bir efsane bin hakikati havi olur.

Edebiyât-ı Osmâniye

Her yazılan şeyi tiyatroya taklîd etmek neden lazım gelecek

Mecmua

Zaten burada şu tiyatro bahsinin lüzumu yok idi. Nereden hatırinıza geldi? Ne olursa olsun yazını iktizasına göre virgöl konur vesselâm.

Edebiyât-ı Osmâniye

Velhasıl ibâratı virgöl ile mâlâ-mâl eylemek elnizâm-ı mâel-elzemden addolunmaya vezâdır.

Mecmua

ibaratı virgöl ile mâlâ-mâl eylemek, nasıl şey? (El-nizâm-ı mâ-el-elzemden addolunmaya) ne demek?

Hatime

(Virgüle dair makale) müellifinin henüz virgülü noktadan fark etmemekte olduğunu nazar-ı dikkatden ayırmamalarını erbab-ı mütalaaya tavsiye ederiz.

TEZYİNÜL-LİSÂN

Kâsırâtü't-tazif- (kasırat) habs manasına gelen (kasr) dan müştak olan (kasırâ) nın cem'îdir. (taraf) (ayn) gibi göz demektir.

(Habs-i nazar eden nisvân) demek olan bu terkîb zevcinden başkasına imâle-yi nikâh etmeyen mehderâtın vasfıdır.

Müfredine (kâsırâtü't-taraf) denilir. Kasr-ı taraf nisvanın en büyük fâzîletidir.

Reybü'l-menevven- (rîb) şübhe manasına geldiği gibi hâdise manasına da gelir. (Münevven) dehre, yani zamana ıtlâk olunur.

(Münevven) (menâne) gibi malı için terviç olunduğundan zevcine imtinân etmekden hâli kalmayan kadına dahi denilir.

(Fâliyetü'l-fâf-(fâliye) beş betelemek manasına gelen (fellî) den ism-i fâildir (Efâî)

engerek yılanı demek olan (ef'î) nin cemîdir. Terkîb (engereklerin baz betdeyicisi) demektir.

Bir nevi alaca benekli hanfesâ vardır ki daima yılanlarla akreblerle müvâneset eder, birlikte bulunur. Ona (fâliyetü'l-fâî) derler. Bu hayvan hangi delikten çıkarsa ardı sıra yılan veya akreb zuhûr edeceğini bildi-miz olur. Bu münasebetle mûkaddemât-ı şer ve fitneye (faliyetü'l-fâî) tabir olunur.

Harîsü'l-merât- "âyine saklayıcı" demektir.

Ayine gammâz nebûd çün bûd.

Mealince âyine - kimseden korkması olmadığından-alelalâde hakîkati gösterir. Güzeli çirkîn, çirkini güzel göstermek elinden gelmez. Binaenaleyh:

(Aşık ayine bâşed ruy-ı hûb)

Mazmunu üzere güzeller ayineyi severlerse de çirkinler hiç sevmezler. Bu münasebetle giryeü'l-menzur olan şahsa (harîsü'l-merat) itlâk olunur.

Biri güzel, diğeri çirkin iki şahsın bir anda âyineye bakmaları ne kadar ibretnüma bir manzara teşkîl eder! Güzel müftehir olur, çirkin mütenfir. Âyinenin hakîkati göstermesi iki şahısta yekdiğere zıd iki türlü his peyda eder. Hele bunlar zevç ve zevce iseler manzaranın ehemmiyeti bütün bütün artar. Çirkin olan zevc ise "erkeğin güzeli çirkini olmaz" gibi bazı mukaddemat-ı zenfiribâne ile perdekeş vecce-i hakikat olmaya çalışır. Ya zevce ise....

İbretül-hayat- "terzi iğnesi" demektir.

Zavallı iğne çalışır çalışır. Sayından hiç bir istifâde edemez. Nihâyeti aşınır, kırılır, atılır, mahu olur gider. Terzi para kazanır. Sahib-i libas giyinir, süslenir. ikisi de müstefîd olurlar.

İğnesinin bu halini insanlara tatbîk etmek isteyenler bakarlar ki bir âferin delisi kendi işlerini bırakmış, pîr aşkına başkalarının emürünü tasviye ile uğraşıyor. (ibre-yi hayat) suretinde dahi kullanılır.

Hatibü'l-leyl- "gece vakti odun devşiren" demektir. Yavekü şahsa itlak olunur. Çünkü karanlıkta odun devşiren ir adem eline geçeni alacağı gibi bir geveze dahi ağzına geleni söyler. (Hatib-i leyl) suretinde dahi kullanılabilir.

Hatibü's-Şeytan- "Şeytanın tuzakları" demektir. Dilferîb olduklarından nisvâna itlak olunur. "El-nisa-yı hebâilü's-Şeytan." hadîs-i şerifinden ma'hûzdur.

(Hebail-i Şeytan) suretinde de kullanılabilir.

(Hebâil) ki (müsaid) manasınadır. (Hebâlanın) cem'idiri.

Gaymü's-şubât- "şubat bulutu" demektir. Mevsim-i bahar takrib ettikçe havanın kesb-i keşâyîş etmesi herkesce matlub olacağından şubatta semânın mağmûm olması hemen her zaman sıkıntı veren şahıs gerancane, hususuyla menfûr-ı uşşâk olan rakîb-i nuhuset-nişâna (geymü's-şubat) itlâk olunur. (Gaym-i Şubat) suretinde dahi kullanılır.

Ümmü'l kitab- "aslü'l-kitab" demektir. Kur'an-ı Kerim'de mahfuz fâne aslü'l-kitabü's-Semaviyet buyurmuş" olmasından istifâde olunduğuna göre

kitab-ı semaviyenin aslı olan levh-i mahfâza ıtlak olunur. Kavl-i akuf budur. Sure-i Fâtihâ'nın veya mecmuiyî Kur'â'nın künyesi olduğuna zahib olanlardan vardır. Beyt-i âtide kalb-i ârif sahife-yi ümmü'l-kitâb'a teşbiye edilmiştir.

Yok kayd-ı masevi dil-i kudsi cenâbda
Olmaz hata sahife-i ümmül-kitab-da
(Hersekli Arif Hikmet Bey)

Müşarileyhin:

Yazık ümmü'l-kitab-ı aşk için tefsîr yoktur
yok

Teselli bahş ehl-i hâl olur tabîr yoktur yok
sanihası da latiftir.

BİZİM MECMUADA TENÂKUZ

(Mecmu'a-ı Muallim) in birinci senesinde (ile) edatı bahsinde şu ibareler münderiçtir:

(Kelime hurûf-ı medden yahut (y) den maida hurûf-ı imlâdan biriyle veya ha-yı resmiye ile bitiyorsa (ile) tahfîl olunmaz, aslı üzere irâd olunur: (boya ile, su ile, tencere ile, safâ ile)

(Kelimenin ahirinde huruf-ı medden veya huruf-ı imladan (y) bulunursa bu edat ona iki suretle de lâhak olabilir, fakat kaide-i Türkîye üzre muzafaların o ahirine getirilen (y) veya (si) bulunursa (le) ilhakı tercih olunur.)

Kelime huruf-ı medden biriyle betiyorsa (ile) tahfîf olunmazmış, aslı üzere irad olunmuş. Halbuki kelimenin ahirinde huruf-ı medden biri bulunursa bu edat ona iki suretle de lahak olabilirmiş. Tenâkız daha nasıl olur?

Birinci ibârede- (y) den maida- kaydı bir değil, iki olacak. Bu tenâkuz onlardan birinin unutulmasından neş'ât etmiştir. ibarenin doğrusu şudur:

(Kelime (y) den maide huruf-ı medden, yahut (y) den maida huruf-ı imlâdan biriyle veya ha-yı resmiye ile bitiyorsa (ile) tahfîf olunmaz, aslı üzere irad olunur.)

İrad olunan emseleye dikkat edilse bu kayıtlardan birincisinin unutulduğu anlaşılabilir, çünkü maksat (kelime huruf-ı medden biriyle butuyorsa (ile) tahfîf olunmaz) demek olaydı- bunda (y) de dahil olacağından - emsele arasında (ahali ile- şâdi ile) gibi şeyler dahi bulunmak lazım gelirdi. Bahsin alt tarafı da bunu te'yît eder,

Mecmuanın birinci nüshası iki def'a tab olunduğu binaenaleyh iki defa nazar-ı tashihimden geçtiği halde burasına dikkat etmemiş idim. Mekteb-i Hukuk-ı Şahûne'de şerefyâb-ı tedîsi olduğum sınıfın en müsteidterinden iki efendi geçen gün (Mihran Matbaasında) beni bularak keyfiyeti pek adiyane bir surette ihtâr ettiler. Mecmaayı -böyle en sade addolunacak mesâiline varıncaya kadar- hade-i tetkîkten geçirmekte olduklarını anladığım cihetle fevkalade memnun oldum. Kendilerine beyan-ı şükran ettim. işte bu vazifeyi tahriren dahi ifa ediyorum. Muallim Naci.

YAZMIŞ BULUNDUM

-17-

Ben seviniyorum. Siz de sevinin. Külfetsiz yazı yazmak hevesi te'mim ediyor. Makamat-ı resmiyeye yazılan kağıtlar sadelikle tezyin olunmaya başladı.

Bizim mahallede ketebeden bir kaç zat vardır. Geçen de bunlardan biri iki odadan ibaret olan hanesine bir oda ilave etmek ister. Mahallenin mensub olduğu daire-i belediyeye müracaat eder. Lazım gelen resmi muâmelâtı kâmilen icra ettirir. iş yalnız oda yapılacak mahallin daire mühendisi tarafından muayenesine kalır.

Bir kaç gün geçer. Mühendis gelmez. Neye gelmiyor? Kim bilir? Besbelli işi çok!...

Kendisine haberler gönderilir. Yine gelmek istemez. Başlanmış olan iş ta'til olunur, çünkü usta (mühendis gelip görmedikçe bir şey yapamam. Sonra benden ceza-yı nakdî alırlar.) der.

Ev sâhibinin canı sıkılır. Daire müdiriyetine şu tezkîreyi yazar:

(..... mahalesinde kâin.... numaralı evimize bu kere bir odacık ilâve etmek istedik. Daire-i aliyelerince lazım gelen muâmelât kamilen icra ettirildi. iş yalnız mühendis efendinin tenzilen teşrifine kaldı. Kendisine defeât ile (lütf ediniz, geliniz, şunu görüveriniz, işimiz geri kalıyor.) haberi gönderildi. Mübârek hâlâ gelmedi. Bu gidişle-şam-ı acızaneme göre-geleceğide yok! Bir mühendisin ifâ-yı vazife hususunda bu kadar istğnayı kârâne davranması acaba nedendir!)

(Nakil-i varaka... efendi biraderimdir. Daireye gide gele usandı. Vesair işlerinden kaldı. Bu gidişinde muavenâl-ı kerimanelerine mazhar buyurularak muvaffak olacağını kaviyân ümid ederim..)

Tezkere hoş değil mi?

Sonra mühendisin gelip gelmediğini, odanın yapılıp yapılamadığını sormazsınız zannederim, çünkü bahsimiz mühendisde, odada değil, yazıda.

Bundan evvelki varakamda sureti münderiç olan tezkere değerinden ziyâde denilecek derecede takdir buyurulmuş. Böyle şeylerde-teşvîk hikmetine mebnî-mübâlağa caizdir.

Size bir tezkere sûreti daha göstereyim mi?... Fakat durunuz. Evvela fıkrasını nakl edeyim:

Bunu yazan ketebeden değil, muharrirlerden. Bir gazetenin sahib-i imtiyazı tarafından muharrirliğe davet olunur. Gider, bir ay kadar matbaaya devam ettikten sonra-sahib-i imtiyaz kabil-italâf olan eşhastan olmadığından-işten çıkılır. Evvelce de:

(.....)

(.....)

(.....)

(.....)

kıtasını söylemiş bulunur. Sonra matbaadaki refikına tezkere-i âtiyeyi gönderir:

(... namına geçirdiğimiz günler için sahib-i imtiyâz efendi tarafından verilmesi vezâif-i ademiyyetin birincilerinden olan paraların henüz verilmediği kardeşim efendinin ifadesinden

anlaşıldı. Yoksa:

(Para ister muharririn-i kiram
Sahib-i imtiyâz hayrette
mazmunu tahakkuk mu ediyor?)

(Bu alacağı sahib-i imtiyaz bi-embaze teberrü etmek bilirsin ki, bence en kolay, en eğlenceli şeylerden sayılır, fakat yine bilirsin ki, ben pîr aşkına hizmet etmek mesleğinden edvâl edeli hayli zaman oldu. Şimdi onun hatırı için yine evvelki mesleğimi tutayum? Bu bir az münasebetsiz olmaz mı? iyiliği adama değil, adamına etmeli, değil mi?)

(Bu tezkeremi ona göster de kendisine olan hürmetimin zeval bulmaması arzusunda bulunduğumu söyle.)

(- Söyle-der demez herifin kâbil-i hitâb olduğu hatırıma geldi, işitmişsen söyle, sen bilirsin.)

Cevâbı da arz edeyim:

(Tezkerenizi sahib-i imtiyâza gösterdim. Hayli bozuldu. Müteessir olduğunu söyledi. Gönlümden dedim ki: teessür mü? ..O, senin gibilerde bulunacak faziletlerden midir?)

(Böylelerinin hakîkî teessürü cismani olur. Bastondan müteessir olurlar, kalemden değil.)

(Kıta şöhret bulmuş. Husûsuyla ikinci beyti darb-ı mesel hükmünü almış. Matbaaların hali malum ya! Hepsine ta-bik kabul ediyor. Para istemeyen muharrir, hayrette kalmayan sahib-i imtiyaz nerede?)

(Alacağınızın tesviyesine dair merküm ile

aramızda cereyan eden gayet gülünç müzâkereyi şifahen arz edeceğim...)

-19-

Kime söylersen ah dalmışlar!

Geçen hafta bir nikah cemiyetinde bulundum. Füzêlâdan bir zat ile iki mahalle imamı hazır idiler.

Şundan bundan lakırtı açılıyordu. Bir münasebetle fazıl sözü lisan bahsine intikal ettirip dedi ki:

(Bilmem neden? Biz sair mütemden Milletler gibi lisanımızı yoluna koymaya himmet etmeyiz. Erbâb-ı kalemden geçinenlerimiz bile galat, söylemekten galat yazmaktan hali değildirler. En ziyade şurası tuhafıma gider ki bazı zevat güya tezkir ve tanise riayet maksadıyla bir erkek hakkında mesela (ihtiyâr) (zengin) dedikleri halde bir kadın hakkında (ihtiyâre) (zengine) derler.)

O aralık odanın haricinde şerbetler hazırlanmakta olduğu hiss olunuyordu.

İmamlarda biri dedi ki:

(Evet efendim! Bu kadın hakkında (ihtiyâr) (zengin) diyecek olsak hala (ihtiyâre) (zengire) demeyi bile öğrenememiş...!) diye bizi taayüb ederler.

Bunun üzerine fazıl bir nazar-ı istiğrâb ile imamın yüzüne baktı. Bahsi değiştiriverdi.

Galiba imamın aklı şerbette idi!

-20-

Bilmem gördünüz mü (Pareni) den mealen tercüme ettiğim mersiye (Âfak) ta neşrolunmuş idi.

Ne tuhaf adamlar var! Şimdi birisi çıkmış. Bunda üç beyitte bir tekrar eden:

(Ey şiir term-i eşkim ile hem-ceryan ol
Sinemdeki niran-ı gama raşhe-feşan ol)

istimdâdının ahir manzumede dahi irâdı lazım gelceğini iddiâ ile ona bedel niçin:

(Tahfîf-i elem etmedin ey şiir-i revânım

Sen dur yürüsün dem'-â-dem cereyânım

denildiğini bana soruyor. Tercümenin, aslına muhalif olduğunu da ima etmek istiyor.

Sanırım ki bu zat Pârenî'nin o manzumesini görmemiş. Görmüş olsaydı bu iddia ve imâda bulunmaması lazım gelirdi. Söz olsun diye öyle bir şey yazmış!

Böyle ta'rizcilere güleceğim gelir. insan görmediği, hatta işitmediği şeyden bahse kalkışmalı mı?

Pâranî (camplantne) ünvanıyla yazdığı o eserde:

Naissez mes vers, soulagez mes douleurs,

Et sans effort coulez avec mes plevis

beytini tekrar ediyor. Hatta feryada bu beyt ile başlıyor.

Ben bunu:

Ey şiir tem-i eşkim ile hemcereyân ol

Sinemdeki niran-ı gama rahşe-feşân ol

diye tercüme edebilirdim. Manzumenin nihayetinde:

Vous n'avez point soulage mes douleurs;

Laissez, mes vers, laissez couler mes pleurs.

diyor. Bunun yerine de:

Tahfif-i elem etmedin ey şiir-i revânım
Sen dur yürüsün dem-i dem âdem cereyânım.

diyebildim.

Parenî'nin tekrar etmediği sözü ben tekrâr etmiş olaydım türçüme o zaman aslına mahâlif olurdu. Hem de burada beyt-i mükerrerin irâdı pek münasebetsiz düşerdi. Çünkü sözün dokunduğu yerdi:

Ey şiir term-i eşkim ile hemçereyân ol
Sinemdeki nirân-ı gama rahşe-feşân ol

demiş olurdu. Halbuki intiha-yı nazımda:

Tahfif-i elem etmedin ey şiir-i revânım
Sen dur yürüsün dem-i dem âdem cereyânım

demesi o kadar latif bir hüsn-i hitamdır ki tab'ı keşif sahibi olduğu lakırtılarından anlaşılın ta'rizci ahir ömrüne kadar anlayamaz.

HATIRLARDA MI?

Vaktiyle (Tercüman-ı Hakikat) te derç edilen mücerrât-ı kemteranemiz arasında birde (Muhazıra) vardı.

Bu muhazıra cuma geceleri (Rebî'î) nin hanesinde ihtima'etmekte olan şuara beyninde cereyân eden bir muhavere-i hakiyedir.

Muhaverenin mevzûu altmışlık bir ihtiyârın yirmi bir yirmi iki yaşında güzel bir kız ile izdivâcı meselesidir.

Hazârdan her biri bu meseleye dair şairane yolda beyân-ı rai eder. Beyitler inşâd olunur. Latifeler der-miyân edilir. Münâsebetle (Kornei) nin (Aşık-ı Pencâh-ı Sale) ünvanlı manzûmesinin

tercümesi okunur. Bir aralık Rebînin oğlu (Bahari) gelir. Türkçe bir manzume idşâd eder. Cemiyetin fevkalade hoşuna gider. Birisi Arabi bir kaç beyt okur. Bir diğeri bunları derhal Türkçeye tercüme eder. Bu parça dahi okunur. Hüş ayinde olduğu için meclise başkaca şetâret verir. Nihayet: Ruh u zicce beyninde sence dahi tenâsüb bulunmak muktezâyı hikmet olduğundan fikirler ictimâ' eder. Cemiyet de dağılır.

Buraları hatırda olsun olmasın haber verelim ki Rebînin hanesinde cuma geceleri henüz böyle muhazalar cereyan etmektedir. Bunlar yazılacak olsa güzel bir muhazarat kitabı meydana gelir. Vakit buldukça birer birer yazmaya çalışacağız. işte bu defa birini daha yazıyoruz.

ANDELÎB

Geçen cemaziyelahirenin on altıncı gecesi Laleli kurbunda zuhur eden harikde süvâri kumandani saadetli Mahmud Paşa hazretlerinin konakları yandığı sırada "Andelib" isminde on iki yaşında bir de cariyeleri muhterik olduğu evrak-ı havadiste Kemal-i teessürle görülmüş idi.

Bu teessürün mahsûlü olmak üzere zavallı kızcağız için şu tarih söylenildi.

KITA

Sûz-i efkan oldu kalbime bir vakıâ-yı nâgahzuhûr
 Bir duhter-i bî-çareyi mahu etti bi pervâlehîb
 Yazdırdı vicdanım bana tarih-i cevher-dârını
 Gûlgonca-i nevres iken yandı kül oldu Andelib
 (1305)

Lahakka

Esna-yı tefekkürde hatırmînâ-yı tarih-i
 cevherdar olarak:

Firdevse uçtu nardan mûrg-revân-ı Andelib
 mısraıyla tarih-i tam olmak üzere:

(Uçtu nirandan hevâgah-ı bahşete Andelib)
 mısraı gelmiş idi. Bunlardan hiç birini baladaki
 tarihe tercih edemedim.

Bir gece yervuâne veş naçar yandı Andelib
 mısraı da-bir ziyâde olarak-terihnâmedir. Buna -
 ta'miyesini göstermek için - şöyle bir söz ilave
 temek lazım geliyor.

Çok mu tarihin yazarken arşa çıksa meddâh
 halbuki-itikadına göre -ta'miyeli tarih ne derece
 güzel olsa yine o kadar sevilmez.

Aşyanıyla beraber yandı gül rû-yı Andelib.
 mısraıda fena değil ama dürüst-i ziyâde.....

KÜÇÜK BİR MUDHİKE -Kartopu Oyunu-

"1303" Kanun-ı Sanisinde Beyoğlunda تنها bir
 sokakta bir takım kızlar kartopu oynarlar. ihtiyar
 bir adam da oradan gerçer."

İhtiyar- Matmazeller! Oyun havası değil. Deliliktir

bu!

Kızlar- İhtiyar, çekil!

İhtiyar- Kar topundan geçilmiyor, durunuz.

Kızlar-Durulur mu?

İhtiyar- Evet, evet. urunuz!

Bir güzel kız- Al sana bir hediye!

İhtiyar- Vay umuzum. Sana bir şey dedim mi a kuzum!

(titreyerek) Tetreyorlar. Keçilere bakınız!

Sobanız var ise gidip yakınız.

Güzel kız- (Kırtarak) Gitmeyiz, evde canımız sıkılır.

İhtiyar- (sırıtarak) Vakıa çok oturmakdan sıkılır.

Diğer kızlar- (gülüşerek) Sakalı ak mı? Karamı sürmüş?

İhtiyar- sormayın!

Güzel kız- (hande ile) Yok, yok, istivbaç sürmüş!

İhtiyar-(Ayaklarını karın içinden çıkarmaya çalışarak) evet, eğlence!...(düşer)

Diğer kızlar- (kahkaha ile) Ay yuvarlandı!

İhtiyar- (diddetle) Allah! Allah!...

Güzel kız- (rahimane) Üstü karlandı

İhtiyar- (kalkmaya davranarak) merhamet yok mu?

Ah!...

Diğer kızlar- (hande hande) yoktur yok!

İhtiyar- (Güç ile kalkar, çehre çatık) Taşa gelmiş belimde ... çoktur çok! çok cefa ettiniz....

Çirkin kız- (İhtiyarın yanına sokularak) Aman afifet!

İhtiyar- Elverir gayri- git başımdan git!

(Topallayarak yürümeye başlar)

Kızlar- (kartopları ellerinde-yekdiğere) Atalım

haydi!...

İhtiyar- (Süratle savuşmak isteyerek) Atmayın diyorum!...

(Kızlar topları birden atarlar. Biricisi ihtiyarın ensesine tesadüf eder)

İhtiyar- (boynunu içeri çekerek) kısmetimmiş. Bu gün de top yiyorum!

Diğer kızlar- (telaş ile) kaçıyor, kaçıyor!

Güzel kız- (ciddi) pek yazık billahi!

Diğer kızlar- (müstehziyene-güzel kıza) yoksa sevdin mi?....

İhtiyar- (köşe başını dolaşırken) Genç olaydım ah!...

KÜÇÜK COĞRAFYA

Ali Nazîmâ Beyefendi'nin matbuatamızı tezyîn etmekte olan asar-ı nâfiasından bu def'a birde (küçük Coğrafya) çıkmıştır.

Şirket-i mürettebiye'nin ashab-ı tahsîl için en müfîd kitapları cam' olmak üzere neşr etmekte olduğu (kütüphane)nin on ikinci adedini teşkîl eden bu eser coğrafya tahsiline yeni başlayan çocuklara mahsustur.

Küçük coğrafyada her sahife iki sütün üzerine tertib olunup ince yazılı olan birinci sütun muallimin tarafından sorulacak isâleyi kalın yazılı olan ikinci sütün sübyan tarafından o isâleye veilecek ecvibeyi havîdir.

Bu kitaptan biraz okuma bilen valideler bile çocuklarına Coğrafya talim edebileceklerdir.

Altmış dört sahifeden müteşekkil olarak pek nefis bir surette basılmış olan bu kitap altmış paraya satılıyor. Burası da şirket-i mürettebiyenin bir gayret-i mahsusası olmak üzere telakki edilmelidir.

Gerek mütercim, gerek şirket sezâver-i tebrik görülür.

Rüsûmâta mensûb Besim Beyefendi tarafından ihdâ buyuruluyor:

LETÂİF - Arâbi ile Kedi-

Arabi'de arslan gibi kedinin de bir çok ismi vardır. (senur, kat, her, zîven, haydî, haytıl, dem) bu cümledendir.

Ömründe kedi görmemiş bir Arabî'nin eline bir kedi geçer. Bunu pazara götürüp satmak niyetiyle şahre gidir. Yol üzerinde kendisine rast gelib de kucağındaki kediye atf-ı nazar eden adam lardan şu sözleri işitir.

-Kucağında bu semûr nedir?

-O katı nerede buldun?

-Bu heri nereye götürüyorsun?

-Hele şu zîvene bak, nasıl bakıyor!

-Zavallı hayd'i kurtulmak istiyor ama kurtulamıyor?

-Bîçâre haytıl siyad iken sayd olmuy!

-Böyle dem görmemiş idim. Ne kadar iri!

Arabî kendi kendine düşünür, derki: Anlaşıldı. Bu hayvan pek kıymetdâr bir şey! Allah rast getirdi. Şimdi benden bunu kim bilir kaçaya satın alırlar! İşim yoluna giriyor. Zengin oluyorum... A mübarek

hayvan! Şimdiye kadar nerede idin?...

Pazara dahil olur. Satıcı gibi gezinib bakınmaya başlar. Birisi gülümseyerek der ki:

-Kaça veriyorsun?

Ârabî bir az tereddüden sonra şu cevabı verir:

-İki yüz dirheme!

Herif bu defa âdeta gülerek der ki:

-Ne sözlüyorsun! O etse etse yarım dirhem eder.

Bunun üzerine Arâbi kediyi kucağından hiddetle yere atarak "ismi ne kadar çok! kıymeti ne kadar az!" diye haykırmıştır.

İMTİHÂN

Mümeyyiz- Ferisi'den ne okudunuz?

Şakird-Gülistan, Bostan...

Mümeyyiz. Pek iyi

Şakird-Hâfız şirâzî'den okudum efendim?

Mümeyyiz-pek güzel.Size Gülistandan bir şey sorayım. "Ey ki Pencâhreft ü dar hâbı" ne demek?

Şakird-(Biraz düşündükten sonra "hâb"ne demek olduğu hatırımda kalmamıştır.

Mümeyyiz - ey?

Şakird- "Der" kapı demektir. (eyki) de (öfke) manasına gelir. Hülasâ-i mana (Öfkelendi, kapıyı kapadı gitti.) demek olur.

Mümeyyiz - (Tebessümle) keşke Hâfız şirâzî'den okuyacağınıza Bir iyi hocadan okusaydınız!

FIKRA-I TARİHİYYE

(1002) senesi zilkaddesinin on sekizinci günü Tuna hududunda vaki'(Yanık) hisarı Osmanlılar tarafından muhasara olunmuş idi.

Evvel emirde düşman, kal'adan hurûç ile metrisleri alel gafle basmak gibi bazı tedabir ile islami haylice hasara düşâr etmiş ise de sonradan gösterilen muhâcemât-ı fedakarraneye dayanamayıp (10.000) den ziyade maktul, mecruh, esir bırakarak kalaya kapanmaya mecbur olmuştur.

Bu muharebede evvelce şehîd olan arkadaşlarının intikâmını almak gayretinde bulunan askerin al elhusûs kayıklarla nehrin öte yakasına geçen (2000) fedayi dilâverin osmanlılık şanına layık hizmetleri görüldü.

Katip Çelebi'nin rivâyetine göre o kaleye (Yanık) denilmesi Kanuni Sultan Süleyman'ın (935) de icra buyurduğu (Peç) seferinde hisâr-ı mezkûr ahalişi nasılsa gelib arz-ı mütabaat etmediklerinden sadır olan ferman-ı hümayun üzerine varûş cihetinin top ateşiyle ihrâk edilmesinden ileri gelmiştir. O zaman küçük bir palanka olduğu halde sonradan müstahkem bir kale haline konulmuş idi. Asıl ismi (Kolvar)dır. Balâda gösterilen muhasaranın neticesi olarak (1003) senesi muharreminde mahsûrîn şiddetli bir yürüyüş vuku' bulacağını haber aldıklarından İstâmân etmeleriyle feth olundu.

MÜSTEFİZ

"Şark ve Garb edebâ ve hijemâsının âsârında görülen manzum, mensur sânihâtın yine manzum, mensur tercümelerini havi mecmuadır."

(Boâlu) nun "Bir Hanım Kıza" ünvanlı bir kıt'ası

İzdivaç emrini fikr eyler iken
 Etmişiz biz bizi iğfâl meğer
 Sen sanırdın beni sahib-i servet
 Ben sanırdım seni iffet-perver
 (La Martin) in "Ye'is" ünvanlı manzumesinden
 Semada, arzda, ceherde, cazda nâlânlar
 Bütün sadâ-yı tabiat uzun bir efgândır
 La Martin'den:

Bilmem nasıl büyük güne ettin ki intikâb
 Olduk sezâ bu âlemin cezâsına
 (Molyer)'den:

Etme bulma cihânıdır bu cihân
 Kim-değildir-diyorsa kanmıyoruz
 Sen inanmaz idin bize o zaman
 Biz de şimdi sana inanmıyoruz

(Jilber) in "Bedbahtın Şikâyet" ünvanlı manzumesinden

Bakınız talihe kim meut de benden kaçıyor
 Ona gel!, gel!-diye beyhûde niyâz eyliyorum.
 Jilber'den:

Sinemle berâber büyüyor çektiğim âlâm
 Volter'den:

Fikrim tebdil eylemez âlem tebdil eylese
 Alem tebdil eylese, fikrim tebdil eylemez
 Volter'den:

Ölümden ihtirâz etmekten, ölmek bence evlâdır.
(Volter) in bir eserinden:

Vazîfemi tanırım, mâidesini tanımam.

Müşarileyhin bir tiyatrosundan:

Lazım gelirse eyleyelim ihtiyâr-ı merak

(Boâlo)nun "Hiç bir şey doğrudan daha güzel
olamaz" ünvanlı manzûmesinden

Kendi fazlından olur memnûn dil âli tebâr
Eylemez diğerklerin fazlıyla asla iftihâr.

(La Fonten)den:

Kim ki kendinde cebînin bulmadan âciz kalır
Şüphesiz dünya yüzünde en cebin adam odur.

Yine ondan;

Hâkim câhilin esvâbına ta'zîm olunur.

(Jilber) den:

Bu imiş tali-imin ;icâbı
Günlerim geçti çalışmakla bütün
Beni mahv eyleyecek girdâbı
Gösteren şu'leye gark olmak için
Keşke cehlimi hıfz etse idim
O selametli yola gitse idim!

Volter'in bir tiyatrosundan

Hiç berz-i hilkatte ey sâhib-i asâlet etme nâz

Var ise ancak fazîlettir medâr-ı imtiyâz

.....

Umumen ben-i âdemi âdilâne
Musâvi yaratmış hüdâvend-i mutlak
Asâlet medâr-ı temeyyüz değildir
Medâr-ı temeyyüz fazîlettir ancak. (x)

.....

x: aynı manayı taşıyan bu kıtanın müellifi belirtilmemiş.

Pol ile Virjini'den

Oğlum! mevt insanlar için bir nimettir. Mevt hayat-ı teshiye olunan nehhâr pîr-i ızdırâbın gecesidir. Zavallı erbab-ı hayata bir an ârâm vermemekte olan eskâm, âlâm, evhâm ancak mevt uykusunun hulûliyle kâmilten zail olabilir.

En ziyâde mesud görünen adamların ahuâlini teftiş et göreceksin ki saadet kıyas ettikleri hal kendilerine pek bahalı olarak mal olmuştur. Mesela mahbûb olmak zevkini mütemâdiyen bir takım fedâkarlıklardan bulunmak suretiyle istihsal edebilmişlerdir. Halbuki ekseriya görüldüğü üzere öyle başkalarının menfaatine olarak sarf edilen bir ömür sahibi olacağı vakit etrafında sahte ihbadan, akrabadan başka kimseyi göremez. Ama "Virjini" hayatının son dakikasına kadar bahtiyar idi. Bizimle birlikteyken na'm-ı tabiattan, bizden ayrı iken na'm-ı faziletten müstefîd oldu. Elden

gittiğini gördüğümüz vakt-i müthişte dahi bahtiyar idi. Zira gerek uğradığı felâketten dolayı gerçekten müstağrik cezn olmuş olan umum-ı hafle, gerek en fedakarane bir suratle imdâdına yetişmeye çalışan "Pol"a doğru nazar-endaz olunca kendisinin nezdimizde nadirce kıymetdar olduğunu gördü....

(Sokrat)ın Bazı Mûlahazâtı:

- 58- Bilmeyen söyemese ortada ihtilaf olmazdı.
- 59- Düşmanın senden emin olmadıkça kâmil olamazsın Halbiki dostun bile senden emin olamıyor!.....
- 60- Talib-i düya emilen nail olabilirse onu başkasına terkeder gider. Olamazsa derd-i harman ile vafât eder.
- 61- Kemsenin hatasını yüzüne vurma. Çünkü hem senden ilmen istifâde eder, hem de hasmın olur.
- 62- Kendisine "niçin sizi hiç mağmûm görmüyoruz? dediler. Dekiki: Zayi olduğu takdirde bana keder verebilecek hiç bir şeye malik değilim.
- 63- Erbâb-ı asaletten biri " hüsâset-i aslından müteessir olmuşor musun? dedi. Sakrat "senin cinsinin şerefi seninle bitiyor! Benim cismimin şerefi ise benimle başlıyor!" cebanını verdi.
- 64- Evlâdının sana nasıl muamele etmelerini istersen validene öyle muamele et.
- 65- Tabib marıza nasıl muamel ederse alim de cahile öyle muamele etmelidir.
- 66- insanın söylemesinden dinlemesi ziyade olmak için dili bir, kulağı iki yaratılmıştır.
- 67- Sakit-aciz ile tabib olunsa da -selâmet bulur. Mütেকellim -gevezikle tayib olunmakla beraber-nâdim

olur.

68- Senin sırrına başkasının ketmetmesini madem ki istiyorsun sen de başkasının sırrını ketmet.

69- Kendi sadrın sırrını kaklamak için dar geliyorsa onu saklamak için başkasının sadrı daha dar gelir.

70- Kendisine birisi "Denizin suyu niçin tizli?" diye sordu.

"Bunu bilmekten ne istifade edeceğini bana anlatabilirsen ben de sana onun sebebini anlatırım." cevabını aldı.

71- Birisi "senin sözlerin halk indinde makbul değil." dedi. Sokrat "beni sözlerimin halk indinde makbul olmaması değil haddizatında doğru olmaması gamnak edebilir?" cevabını verdi.

72- Halkın, evlerindeki şeyleri gizleyip de kalplerindeki şeyleri gizlememeleri gariptir.

SONUÇ

Mecmua-ı Muallim incelendiğinde o zamana kadar yayımlanan dergiler arasında ayrı bir yerinin olduğu görülür.

Muallim Nâci, "hem müteallim, hem muallimdir. Ta'allümden, ta'limden hiç bir vakit hâli kalmak istemez. Bilmediğini öğrenmeye, bildiğini öğretmeye çalışır."⁹

Muallim Nâci'ye göre öğretmenlik istifâdeden ve ifâdeden ibarettir. Yine onun itikadına göre en güzel meslek olan öğretmenlik aynı zamanda şerefli de. Mecmua-ı Muallim'i bu anlayışla çıkarır.

Dergi, Muallim Nâci'nin maddi yönden kısıtlı imkanlarına rağmen dopdulu bir içerikle ve üstelik haftalık olarak yayımlanmıştır.

Mekteb-i Hukuk ve Mekteb-i Sultânî derslerinden kısaltılarak yayımlanan yazılar tamamıyla bir dilbilgisi kitabı mahiyetindedir. Toplam 40 tane edatın nasıl kullanılması gerektiğini açıkladığı bu ders özetleri Türkçe'nin gramerine yönelik bilgi edinmek isteyenler için oldukça faydalı olacaktır.

Numûne-i İntihâb başlığı altında yayımlanan ve 31 şairin kısa hâl kercümelerini içeren bölümler mecmuanın aynı zamanda biyografik bir içeriğinin de olduğunu göstermektedir. Muallim Nâci, Mumûne-i İntihâb'larda 16.17. ve 18. yüzyıl şairleri ile birlikte kendi çağdaşı olan şairler hakkında da

⁹- MUALLİM Nâci; a.g.e. 1. Sayı. s.1.

zaman zaman orjinal bilgiler verir. Şuara tezkiresi yazarları gereksiz yere lüzumsuz bilgi vermekle tenkîd eden Muallim Nâci: Numûne-i İntihâb'a aldığı şairler hakkında kısa ve öz bilgilerle yetinir. O, yerinde ve lüzûmu kadar bilgiye taraftır.

Muallim Nâci'nin "Mekteb-i Sultânî Derslerinden" ve "Makale" başlığı altında yayımladığı eserlerinde dil meselesi üzerinde çok dikkate değer bir duruşu vardır. Dilin muhafazası ve geliştirilmesi en hassas olduğu noktalardandır. Ahmed Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle, "O, dili el dokundurulmaz bir miras olarak olmadığı gibi, herkesin istediği gibi tasarruf edeceği bir vasıta olarak da kabul etmez. Ona göre dil, kendi müstakil hayatı olan müstakil bir varlıktır." ¹⁰ Mecmua-ı Muallim'de yayımlanan "Thérèse Raquin" tercümesi "daha ziyâde Beşir Fuad'la olan dostluğun bir neticesi gibi görünür."¹¹ Bu tercümenin Muallim Nâci'nin eserleri arasında önemli bir yeri vardır. Emile Zola'yı tanıdıktan sonra Muallim Nâci'nin dili birden bire değişmiştir.

Şark ve Garp şair ve yazarların manzum ve mensur eserlerinden yaptığı tercümele Muallim Nâci'nin öğretici yönünün gösteren en iyi delildir. Muallim Nâci , öğretici bir kişiliğe sahiptir. Öğrenmekten ve öğretmekten hiç bir vakit için geri durmadığı gibi çok defa hemen öğrendiği şeyleri bir

¹⁰ TANPINAR, Ahmet Hamdi; a.g.e., s.607

¹¹ TANPINAR, Ahmet Hamdi; a.g.e., s.608

an önce öğretme iştiyâkı içindedir.

Muallim Nâci'nin mecmuayı yayımladığı yıllarda mâli sıkıntılar içinde bulunması ve bu yüzden aynı anda bir kaç işte birden çalışmak zorunda kalması Türk edebiyatı için acı bir kayıp olmuştur. Maddî sıkıntıları olmasa ve kendisini tamamıyla mecmuaya verebilseydi daha dolu bir mecmua bırakabileceğine inanıyoruz. Ancak onca sıkıntılara rağmen yayımlanan Mecmua-ı Muallim'in mecmuacılığı içindeki önemini hiç bir vakit için kaybetmemiş olduğunu ve değerini koruyacağını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

1. AÇAROĞLU, Türker, "Dergiciliğimiz", Türk Dili, sayı: 233, (Şubat 1971), s.389-394
2. AKYÜZ, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923), inkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990
3. BANARLI, Nihat Sâmi, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1971
4. BAŞKUT, Cevat Fehmi, Gazetecilik Dersleri "Türk Gazeteciliği", İ.Ü. İktisat Fak. Gazi Enst. Yayınları
5. BAYRAK, M. Orhan, Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993) Küll. Yayınları.
6. ÇAPANOĞLU, M. Süleyman, Basın Tarihine Dair Bilgiler ve hatıralar, İstanbul, 1962
7. DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, 13. baskı, Ankara, 1996
8. KABAKLI, Ahmet, Türk Edebiyatı, (5 cilt), 9. baskı Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994
9. KARADIŞOĞULLARI, Ekrem, ergâh Mecmuâsı (İnceleme-Fihrist-Metin), Erzurum, 1995, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
10. MUALLİM Nâci, Mecmua-ı Muallim, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 58 sayı, İstanbul, 1887-1888
11. NAYIR, Yaşar Nâbî, Klavuz Sözlük (Osmanlıca-Türkçe, Türkçe-Osmanlıca) Ekin Basımevi, İstanbul, 1961
12. NECATİGİL, Behçet, Edebiyatımızda İsimler

- Sözlüğü, Varlık Yayınları, 12. baskı, İstanbul, 1985
13. ŞEMSEDDİN, Sâmi, Kamûs-ı Türkî Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987
14. TÂHİR, Bursalı Mehmed, Osmanlı Müellifleri, (3 cilt), İstanbul, 1972
15. TANPINAR, Ahmet Hamdi, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988
16. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları.
17. TARAKÇI, Celâl, Muallim Nâcî Efendi ve Eserlerinden Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994
18. TOPUZ, Hıfzı, 100 soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973
19. Türk Ansiklopedisi, (33 cilt), İstanbul, 19743
20. US, Hakkı Tarık, Elli Yıl (Gazetecilerin Jübilesi ile ilgili Hatıralar), İstanbul, 1943

ÖZGEÇMİŞ

Salim Gaya, 1972 yılında sekiz çocuklu bir ailenin yedinci çocuğu olarak Adana-Ceyhan'da doğdu.

İlkokulu Başören Köyü İlkokulu'nda okudu. 1986 yılında Pamukeli Ortaokulu'nu, 1989 yılında da Taşkent Lisesi'ni bitirdi.

1990 yılında, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 1994 yılında tamamladı.

Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı'nda görev aldı. Erzurum Karayazı Lisesi ve Erzurum Ilıca Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Halen Adana Akkapı Şehit Kemal Yüzgeç İlköğretim Okulu'nda Türkçe öğretmenliği yapmaktadır.

EK 1: Muallim NACI merhumun resmi
(Resim Celal TARAKÇI'nın kitabından alınmıştır.)

مرکزی ابوالسود جاده سنده ۱۸ نوسرولو دکادر.
کوندريله جک اوراق معلم نامه اورابه کوندرليلير.
پوسته اجرتي ورلامش مکاتب قبول اولغاز.

مجموعه معلم

استايول ايچون آونه بازلار. خارج ايچون رسته تک
آونه بدلي - پوسته اجرتيه برابر - يارم عثمانلي
ايراسيدر.

فی ۲۴ محرم سنه ۱۳۰۵

(معارف نظارتک وخصيه هفته ده برده مه نشر اولتور)

فی ۳۰ اپرول سنه ۱۳۰۳

مقدمه

مستقل ايسه يا زمانه تعلق ايدر. يا اجتز. ايدرسه (فعل) ايدر.
اجتزسه (اسم) ايدر.

{ مجموعه معلم } سايه ترقی وایه پادشاهیده لندن
کلدیکی قدر ادبیاته خدمت ایده جکدر. مکاتب شاهها.
هده عاجزانه ویریلن درسلك خلاصه لریله برابر سائر
هر درلو آثار ادیبیهنی حاوی بولنه جقدر.

یو تقسیمه کوره لفظ (حرف - ادات - فعل - اسم) دن
عبارت اولوق اوزره دزت قسم اولور.
حرف کله دکادر. ابناء علیه کله (ادات - فعل - اسم) دن
عبارت اولوق اوزره اوچ قسمه مختصر قالیر.
دینک اولیور که :

بحوری هم معلم. هم معلمدر. تعلمدن. تعلیمدن هیچ
بروقت خالی قالمی ایسته مز. بیلمدیکنی اوکرتمکه. بیلمدیکنی
اوکرتمکه چالیشیر. بیلمدیکنی اوکرده بیلمدیکنه فائده یاب
اولور. بیلمدیکنی اوکرده بیلمدیکنه فائده بخش اولور. مسلکی
بویله استفاده دن. افاده دن عبارتدر. اعتقادنجبه انک کوزل
مسلکده بودر. انسان ایچون دنیا مکتب عالیسنده
کرچکدن مستفید. ینه کرچکدنم مفید اولمقدن اعلی نه
شرف تصور اوانه بیلیر. ان شاءالله بوشرفی حقیقه احراز
ایدنلردن اولور.
معلم ناجی

اولا لفظی معناسن ویا معنالی اولوق اوزره ایکی به تقسیم
ایله برنجیسنه (حرف) ایکنجیسنه (کله) دیبوزر.
نایباً کلینی - دلالت ایتمدیکی معنالك مستقل ویا غیرمستقل
اولسنه نظرآ - اول امرده ایکی به. - دلالت ایتمدیکی معنالك
مستقل اولسنه کوره زمانه تعلق اولوب اولماسی اعتباریله -
ایتنجی درجه ده ینه ایکی به تقسیم ایدیبوزر.

بوندن اوچ قسم حصوله کلیور. چونکه کله - دلالت
ایتمدیکی معنالك مستقل ویا غیر مستقل اولسنه نظرآ - ایکی به
بوتنجیه قسم نانی. یعنی معنای غیر مستقلة دلالت ایدن کله
آرتق - معنی جهتیله - تقسیم قبول ایتمدیکندن بر قسم
مخصوص اولوب قالیور. بوکا (ادات) دیبلیور. کله - دلالت
ایتمدیکی معنالك زمانه تعلق اولوب اولماسی اعتباریله - ایکنجی
درجه ده ینه ایکی به آیرلنجیه ایکی قسم ده ایدانه چقیور
زمانه تعلق اولانسه (فعل). اولمانسه (اسم) نامی ویریلیور. ایسته
بووجه ایله کله (ادات - فعل - اسم) عنوانتریله اوچ قسمدن
عبارت اولیور.

§

اعتبار مشهوره کوره حرف ایکی قسمدر: برینه (حروف
مبانی). دیکرینه (حروف معنالی) دینبلیور. (حروف مبانی)
اکثر کلتی تشکیل ایدن (حروف هجا) ایدر. (حروف معنالی)
ادوات دیمکدر.

بزم طوئدناقمز اصول اقتضانجه (حرف) دیلمدیکی وقت
آنجیق (حروف مبانی) آکلاشیلیر. مثلا (واو) حرفی دینکیمز

نصن ورق ایدیلیر؟ (۱۹) حرفی کله یی. اداتی. فعلی. اسمی. فصل تعریف
ایلی؟ (۱۰) حرف اساساً قایق قسمدر؟ (۱۱) حرف امله نه زمان
حرف مدحکمی آیر؟ (۱۲) حرف مدنه زمان حرف ابلحکمی ایدر؟
(۱۳) (حروف رسیم) تعبیرینه مقابل نه نمید اولاتیلیر؟ (۱) (ایله) نه
اداتیلیر؟ (۲) نه وقت ادات. مقارنت اولور؟ (۳) نه وقت ادات

مکتب حقوق شاهانه ده ویریلان درسلك خلاصه یی :

لفظ

لفظ معنی یا معنی ادر. یا دکادر. دکل ايسه (حرف) ادر.
معنی ادر ايسه (کله) ادر.
کله نك افاده ایتمدیکی معنی یا مستقلمدر. یا دکادر. دکل ايسه
(ادات) ادر.

(۱) لفظ قایق قسمدر؟ (۲) کله قایق قسمدر؟ (۳) حرف
کله میدر. دکلیدر؟ (۴) اعتبار مشهوره کوره حرف قایق قسمدر؟ (۵)
بزم طوئدناقمز اصول کوره (حرف) دیشلیجه نه آکلاشیلیر؟ (۶) برابونه
کوره ادوات بشرته نه ایله یاد اولسنه احتیاج قالیری؟ (۷) حرف
شکسه کله یاغورتمکه شکله. حرف اولوب ایدر؟ (۸) حرف کله دن

زمان سرآمدن حروف مباینین اولان و او اولور، (واو عاطفه) به (حرف) دیمیز. (ادات) تمیز ایندیز.

شوحالده ادواتک برده (حروف معانی) تنوایله یاد اولغنه احتیاج قالماز.

کذلک (حروف مبانی)، یا خود (حروف هیجا) دیمکده لزوم کورتمیز. ساده جه (حروف) دیمک کفایت ایندیر.

حرف شککنده کله اولدینی کبی کله شککنده حرف ده اولور.

لفظک معناسزله معنالیسنی فرق ایتدیکمز صورتده بو مشاکله بزی یا کیده ماز، مثلا (ولد و والد) دینلیدیکی وقت بو ایکی اسمک آره لرنده کی و او ایله کندی لرنده کی و اولور بر دکلدر. آرده کی و او - ادات اولدینندن - معناسزدر.

(ولد - والد) کله لرندن آکلاشیلان معناره (ولد - والد) حرف لرینک هیئت مجموعه سی دلالت ایندیر. بوقسه بو حرف لر دن هیچ بریسی - ولو غیر مستقل اولسون - هیچ بر معنایه دلالت ایتمز.

ایسته حرف ایله حرف شککنده اولان کله نک فرقی بوتمشیلدن واضحاً آکلاشیلیر.

بالاده کی تقسیم ایله آکا دایر و بر دیکمز ایضاحات نظر دقته آکدینی حالده اقسام لفظه عاقد اولان تعریفات آیه استخراج اولور:

حرف - تشکیل کلامه قوللانیلان لفظ بی معنی .
کله - لفظ معنی دار .
ادات - افعال و اسما سایه بنده معنی دار اولان کله .
اسم - زمانه تعلق ایندیر معنای مستقل اولان کله .
اسم - زمانه تعلق ایندیر معنای مستقلی .

§

حرف باشلیجه بش قسدر :

۱ - حروف انفصال - کندی لرندن صکره کلن حرف لره بیتشه بین (ا د ز ز و) حرف لریدر .

۲ - حروف اتصال - کندی لرندن صکره کلن حرف لره بیتشه بیلن حرف لردر . بوندر حروف انفصالیک ماعداسیدر .

۳ - حروف املا - کلمات ترکیده قهیه به ضمه به کسره به علامت اوله رقی یازیلان (ا و ی) حرف لریدر . بوندر لسانغزده مستعمل کلمات اجنبیه ده دخی قوللانیلیر .

بعضاً حروف املا حروف مد حکمی آیر. بوحالده آنلره (حروف مستخلفه) دینیلیر.

۱ - حروف مند - عربی، فارسی کلامده قهیه به ضمه به، کسره به مد ایندن (ا و ی) حرف لریدر .

بعضاً حروف مد حروف املا دن اولان (ا و ی) شکزده قایلیر. بوحالده آنلره (حروف معزوله) دینیلیر .

حروف املا نک اساساً خدمتی ماقبلنده کی حرفک حرکت - سنی کوسترمکدر. مد ایتمک دکلدر. حروف مد نک اساساً خدمتی ماقبلنده کی حرفک حرکت سنی کوسترمکله برابر مد ایتمکدر.

برحرف املا حرف مد حکمی آیره (حرف مستخلف) اولور. بالعکس برحرف مد حرف املا حکمنده قایلیر (حرف معزول) اولور.

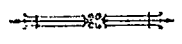
« هر کس غلی سیدر شاد کلوب یابره »
« مصر عنده (یان) ده کی الف مستخلفدر .
« بر بلاد سوز بر آفتدر دل عزون بکا »
« مصر اعنده (محزون) ده کی و او معزولدر .

استخلاف هر برده اجرا اولنه ماز. موقعی ذوق سلیم تعیین ایندیر. عزل ایسه - ماقبلنده حروف مد دن بری بولنق شرطیله - نون ساکنه ایله بیتن کلامه مخصوصدر.

۵ - حروف رسمیه - عربی، فارسی کلامده تلفظ اولنیان (و) حرف لریدر :

« نولی التهی - رتبه - خواهش - پایه . . . »

بچونکده ده کی (و) رسمیدر . (بی چون) ده کی اصلیدر .

کله نک (ادات - فعل - اسم) دن عبارت اولق اوزره اوج قسم اولدینی کورلدی. بوندر دن آیری آیری بحث ایندیمک لازم کللیور. اولاد اولاندن بحث ایده جکر .

ادوات

۱

ایله

مقارنت، وساطت، تعلیل اداتیدر .

ایکی شیئی بر برینه مقارن کوستر برسه ادات مقارنت اولور :

تحقیق نروده جائزدر؟ (۱۱) ایکی ساکن ایله بیتن کله به (ایله) بی؛ (له) بی لاحق اولور؟ (۱۲) ماقبلنده حروف مستخلفه دن بری بولنق شرطیله نون ایله بیتن کلامه هانکیسی لاحق اولور؟ (۱۳) ماقبلنده حروف معزوله دن بری بولنق شرطیله نون ایله بیتن کلامه هانکیسی لاحق اولور؟ (۱۴) بر ساکن ایله بیتن کلامه هانکیسی لاحق اولور؟ (۱۵) (ایله)

وساطت اولور؟ (۴) نه وقت ادات تعلیل اولور؟ (۵) (ایله) نه صورتده تخفیف اولور؟ (۶) بو تخفیفک موقع اجراسی بیلنک اینچون نه یا نطق لازم کایر؟ (۷) (ایله) نه وقت اصل اوزره ایراد اولور؟ (۸) بر کله به نه وقت هم (ایله)، هم (له) لاحق اوله بیلیر؟ (۹) نه وقت (له) نه وقت (ایله) الحاقی ترجیح اولور؟ (۱۰) (ایله) نک (ایله) شککنده

«معان ایلہ قبیل نظر پر ہضم»
«شیا پاشا»

برشیتہ دیگر شینی واسطہ کوستربرسه ادات وساطت
اولور:

«غائبہ کی جفر ایلہ بولغاز»
«کذا»

برشیتی دیگر شیتہ سبب کوستربرسه ادات تعلیل اولور:

«ی تایی فراق ایلہ آہ ایجر اولدی دل»
«کذا»

بعضاً تخفیف اولررقہ (لہ) صورتہ قونور.
بوخففک موقع اجرایی یلنک ایچون (ایلہ) نک لاحق
اولہ جفی کلانک اواخرینہ دقت ایملک لازم کلیر.

کلہ (ی) دن ماعدا حروف مددن، یاخود (ی) دن ماعدا
حروف املادن بریلہ ویاہای زسیہ ایلہ بیتورسہ (ایلہ) تخفیف
اولغاز، اصلی اوزرہ ایراد اولنور:

«بويا ایلہ - صو ایلہ - فجرہ ایلہ - صفا ایلہ - عدو
ایلہ - نغمہ ایلہ - آتشنا ایلہ - آرزو ایلہ بیگانه - ایلہ»

کلہ نک آخرندہ حروف مددن ویا حروف املادن (ی)
بولنورسہ بوادات آکا ایکی صورتلہده لاحق اولہ بیلیر. فقط
قاعدہ ترکیہ اوزرہ مصافلرک اواخرینہ کتیریلن (ی) ویا
(سی) بولنورسہ (لہ) الحاقی اولی کوریلور. بولنردن ماعدا
سنہ (ایلہ) الحاقی ترجیح اولنور.

مثلاً (قبلی ایلہ - حقہ سی ایلہ) دینلہ بیلیرسہده
(قبلیہ حقہ سنلہ) دینلک اولادر. کذلک (اقدیلہ - سامیلہ -
شادیام) دینلہ بیلیرسہده (اقدی ایلہ - سامی ایلہ - شادی ایلہ)
دینلک سرچشدر.

بوافاددن آکلاشیلہ جفی اوزرہ مثلاً (پدریلہ) دینلہ کی
وقت بو، (پدر ایلہ) دن مخفف اولہ ماز. (پدری ایلہ) دن
مخفف اولور. (پدر ایلہ) نک مخففی (پدرلہ) در.

(ایلہ) (یلہ) شکلندہده تخفیف اولہ بیلیر. فقط بو صورت
آلک، جرکہ اخیرہ سی قیہ اولان برکلہ بی تعقیب ایتمسہ متوقف
اولدینی کی استغالی ده نظمہ مخصوص صدر:

«بدر یارب نہ مطیہ یلہ کزور قالب عالم»
«کذا»

ایکی ساکن ایلہ بیتن کلانہ (ایلہ) کتیر بیلیر:

«بورج ایلہ - قهر ایلہ - درد ایلہ»

ماقبلندہ حروف مستحکمہ دن بری بولنقی شرطیلہ نون ایلہ
بیتن کلانہ دخی (ایلہ) الحاقی ایدیلیر:

نه اداتی اولورسہ (برابر) انظیلہ برلکده کلہ بیلیر؟ (۲۹) (لہ)
آخرلرندہ (مک) ویا (مق) بولنان مصادره لاحق اولنجہ نه وقت (برابر)
لفظیلہ برلکده بولنور؟ (۳۰) نه وقت برلکده بولنہ ماز؟ (۳۱) مصادره
تقیلہده نه اداتی اولدینی وقت قاف غینہ قلب اولنور؟ (۳۲) نه اداتی
اولدینی وقت قلب اولغاز؟ (۱) (البتہ) نه اداتیلر؟ (۲) یا کز بو
صورتده می استغمال اولنور؟ (۳) جملہ نک نرمسندہ بولنور؟

«لای زارہ دوندی صبرا قان ایلہ»

«.....»

فقط ما قبلندہ حروف معزولہ دن بری بولنقی شرطیلہ نون ایلہ
بیتن کلانہ (لہ) لاحق اولور:

«کلر کورلر فغانلہ کچر عمر عندلیب»
«شیا پاشا»

برساکن ایلہ بیتن کلانہ (ایلہ) و (لہ) کتیریلہ بیلیر:

«اورنگاہ - اورنگلہ - غیرت ایلہ -
غیرتالہ - ستایش ایلہ - ستایشلہ»

ادات مقارنت اولان (ایلہ) یہ بعضاً تأکید ایچون (برابر)
لفظ فارسیسی علاوه اولنور:

«برادر ایلہ برابر اولوروز»

(لہ) مقارنت، یاخود وساطت ویا تعلیل اداتی اولررق
بعضاً آخرلرندہ (مک) ویا (مق) بولنان مصادره لاحق اولور.
بووجه ایلہ ادات مقارنت اولنجہ (برابر) ایلہ برلکده کلیر:

«ذکی اولقلہ برابر چالیشقان دک ایدی»

ادات وساطت اولنجہ (برابر) الحاقی جائز اولماز:

«خرافات دیکلہ مکملہ وقت کچیرنلرہ آجینیر»

بو تقدیرجہ (ایلہ) صورتندہ دخی ایرادی جائزدر.

مصادر تقیلہده ادات تعلیل اولدینی وقت قاف غینہ قلب
اولنور:

«سیرر خامہ سائہ اصطلاحاتہ بوخلفلہ
ایدر بی چارہ دائم شیوہ کتابدن فریاد»
«واقعی پاشا»

— ۲ —

البتہ

ادات تأکیددر:

«البتہ کبدر کلن جہانہ»
«فضولی»
«البتہ اولور او بیقائک خامہ سی ویران»
«شیا پاشا»

(البت) صورتندہ دخی قوللانیلیر:

«البت دیدیکن ادر زمانہ»
«فضولی»

بولنر مضموتی تأکید ایستکلری جملہ نک صدرندہ ویا
وسعتندہ بولنہ بیلیرلر. نظمده تأخیرلری جائزدر:

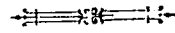
(۴) (البتہ) ده کی (۱۱) نفس کلہ دیمیدر؛ دکلیدر؟ (۵) (بت)
و (بت) فی الاصل نه دیک ایتمش؟ (۶) (البتہ) نک تخفیفی
جائزیدر؟ (۷) (البت) ک تشدید جائزیدر؟ (۸) (البت)
فی الاصل مخفمی ایتمش؟ (۹) (البتہ) فی الاصل مشدیدی ایتمش؟
(۱۰) (البتہ) نک آخرندہ کی (۵) فی الاصل نه ایتمش؟ (۱۱) شمعی
نه اولمش؟

«سوز اولسده قشع كرامت
قرآنه نظيره اولماز آيت»
«شيخ غائب»

بونلرده كي (١١) نفس كهدن دكلدر. قاعده عربيه اوزره
كتيرلمش ادات تعريفدر .

(بته) و (بت) في الاصل (كتمك) معنائه موضوع
مصدر لورد. بومناسبتله (الته) و (البت) قطي اوله رزق حويلينيان
سوزلرده ايراد اولنور .

(الته) تك تاسي كبي (البت) ك تاسي في الاصل
مشده ايسده لسانمزده دأما مخففاً قوللايلير. فقط (الته) ده
بوتخفيف جائز دكلدر .

— ۳ —

تك

تقني التزامي ادايدرم. بر خصوصك بالانترام تمق اولديغني
كوسترير :

«تك اولسون قواعد اخلاص بر طرف
مانع كل مراسمه دار قصورتم»
«تاي»
«كشي بردسي اوكرسونده تك دشمندن اوكرسون»
«ضيا پاشا»

الترام، معنای حصري متضمن اولديغندن (تك) ك ادات
حصر اولان (هان) ايله جمعي جائز دكلدر. نايينك :

«تك همان ايله بزمده نهال امل
يچدم اي اير كرم نشوومغان يچدم»

يئيله جورينك :

«هر نه محنت يچكدرسه راضم جوري بكا
توك همان منكش احسان نادان ايجسون»

يئتمده كي (تك) لر ويا (هان) لر زاندر :

فضولينك :

«دمبدم زهر غمك قند مكرر تك لذيد»

مصراعي كبي آثار اسلافده كوردلديكي اوزره (تك) اوللري
ادات تشبيه اوله رزق حويلينيان. شمدى بو استعمال
مهجوردور .

(تك) (جفت) مقابلي اولنجه - اسم اوله جفتدن - ادات
اولماز .

(١) (تك) نه ادايدرم؟ (٢) (تك) ك ادات حصر اولان (هان)
ايله جمعي نيچون جائز دكلدر؟ (٣) (تك) شمدى ادات تشبيه اوله رزق
قوللايليرمي؟ (٤) (تك) نه وقت ادات اولماز؟

حكيمات

«اذا قبلت الدنيا على احد اثارته محاسن غيره واذا
ازبرت عنه سلبته محاسن نفسه.»

(امام علي) «كرم الله وجهه»

«دنيا بريسته توجه ايدنجه بشقه لرنده كي محاسني ده آكا
اعاده ايدر. اما بوز چويرنجه آنك نشنده كي محاسني ده سلب
ايدر.»

§

«خالضو الناس مخالطة ان متم بكوا عليكم وان عشم
خوا اليكم.» (مشارايه)

«خلق ايله بر صورتده اختلاط ايدك كره اولورسه كر سزه
آغلاسونلر، قاليرسه كر سزي مشتاقانه سوسونلر.» [*]

§

«اذا قدرت على عدوك فاجعل العفو شكراً للقدرة
عليه.» (مشارايه)

«دشمنك غلبه ايدنجه بوغلبه تك شكرفي عفو ايله ايفا ايت.»

— ملاحظه —

حضرت امام (صفين) جنكنده بوجله بي فعلاآت ايتشدر.
خالفين اولجه سواحل فراق ضبط ايتش اولد قورندين حيدريلر
صوسز قالمش ايدى .

حضرت امام عسكركنك فرآندن صو آلمسته ممانت اولنجه
مسنى مخالفينه تكليف ايتدى. قبول ايتديلر .

صكره دن آنلر ك النده اولان مواقى حريباً استرداد
بيوردى. بودفمه صوسزلق مخالفيني تضييقه باشلادى. حضرت
امامك لطفنه مراجعت ايتديلر. دريغ بيورمدي. ايستدكوري
قدر صو آلديلر .

مقابله بلثل ايدم بيليردى. بوده (عدل) اولوردى. فقط
(احسان) ي ترجيح ايلدى .

[*] «چنان بانيك ويد (عرق) بركن كر پس مردن

مسلمات يزمنم شويد وهندو بسوزانده.»

بيتي بوندن مقتبدر .

معلم ناجي